

A FELZÁRKÓZTATÁS ÉS AZ ORIENTÁLÁS FOLYAMATA
A FAKULTATÍV TANTÁRGYCSOPORTOS GIMNÁZIUMI
KÉPZÉSI KÍSÉRLETBEN

Csiszár Imre

Bölcsészdoktori értekezés

Szeged, 1976.

TARTALOM

Bevezetés	1.
-----------------	----

Első fejezet

OKTATÁSI REFORMELKÉPZELÉSEK	7.
-----------------------------------	----

1.A reformelképzések sajátosságai a tőkés országokban	7.
2.Reformelképzések a szocialista országokban	13.
3.A gimnáziumi képzés problémái hazánkban,a fakultatív tantárgycsoportos képzési kísérlet	18.

Második fejezet

FELZÁRKÓZTATÁS A FAKULTATÍV TANTÁRGYCSOPORTOS KÉPZÉSI KÍSÉRLETBEN	24.
---	-----

1.A felzárkóztatás szükségessége	24.
2.Információk a tanulók tudásáról	31.
3.A felzárkóztatás lehetőségei	38.
4.A tanulók tudásában leggyakrabban tapasztalható hiányok	45.
5.A felzárkóztató órák programja,az alkalmazott módszerek	48.
6.Eredmények,tapasztalatok	54.
7.Problémák,következtetések	59.

Harmadik fejezet

ORIENTÁLÁS A FAKULTATÍV TANTÁRGYCSOPORTOS KÉPZÉSI

KÍSÉRLETBEN	61.
1.A pályaválasztás	61.
2.Az orientálás helye a kísérleti képzési struktúrában	65.
3.A képességek, adottságok felismerése, fejlesztése	69.
4.A megfigyelési rendszer, feljegyzések a tanulókról	78.
5.A tanulók irányításának menete	91.
6.Eredményeink, tapasztalataink, javaslataink	93.
 IRODALOM	 102.
 FÜGGELÉK	 108.

Bevezetés

Korunk embere egyetlen emberöltő alatt annyi változást érmeg, amennyire történelmi fejlődésünk során sohasem volt példa. A viharos gyorsaságú fejlődés, a "felgyorsult idő" áthatja egész életünket, átalakítja életfeltételeinket, megváltoztatja magát az embert is. Korunk teljesen új jelenségének, a tudományos-technikai forradalomnak vagyunk tanúi, egyben cselekvő részesei. Ez az új jelenség a XX. században, elsősorban azonban a második világháború után bontakozott ki a maga teljességében, minőségi változást jelentve a termelés teljes anyagi-műszaki alapjában, a munkaeszközökben, a munkatárgyakban, az energiaforrásokban, a technológiai eljárásokban, a tudományban (Harry Nick). A tudományos-technikai forradalom tehát szinte mindenre kiterjed, forradalmasítja a termelést, behatol a társadalmi élet legkülönbözőbb területeire, megváltoztatja szubjektumainak arculatát, ezzel együtt az egész történelmi folyamat szubjektumait is. Univerzális jelenség tehát, "történelmi folyamatainkra gyakorolt hatása pedig komplex jellegű." (Ny. M. Nyikolszkij: A tudományos-technikai forradalom, Kossuth Könyvkiadó, 1973.) Ennek a történelmi folyamatnak fontos területe a tudomány és az oktatás.

Mindezek újszerű, korábban nem tapasztalt követelményeket állítanak a kor embere elé. Ugyanis kiteljesedésében "a társadalom egészének pozitív részvétele szükséges, mert lényege az alkotó jellegű, együttműködéssel járó emberi munka társadalmi méretű elterjedése..." (Dr. Szakasits D. György: Magyarország

és a tudományos-technikai forradalom, Kossuth Könyvkiadó, 1973. 7. 1.) Világosan kell látnunk, hogy " a tudományos-technikai haladás üteme minden országban alapvetően attól függ, milyen mértékben és ütemben haladhat előre az emberek önfejlődése, válnak a természetéről és társadalomról szerzett ismeretek az állampolgárok közkincsévé és válik az egész társadalom képessé ezeknek az ismereteknek a gazdaság és kultúra fejlesztése érdekében való felhasználásra." (Dr. Szakasits D. György: i. m. 7. 1.)

Az előbbiekből nyilvánvalóan következik, hogy a kutatások rendkívül fontos összefüggéseket tárnak föl a tudományos-technikai forradalom és a művelődés, oktatás között. Ha a kiteljesedés kulcskérdésévé elsősorban maga az ember vált, akkor ebből messzemenő következtetéseket kell levonnia mindazoknak a tudományágaknak, amelyek az embert felkészítik e nagy átalakulásban való cselekvő részvételre. Le kell vonnia a következtetéseket a politikának, közgazdaságtannak, szociológiának, a pszichológiának, didaktikának éppúgy, mint ahogyan a neveléstudománynak is. Új követelmények elé állítja e viharos gyorsasággal kibontakozó jelenség az egész oktatásügyet is. Éppen ezért tudományos igényrel kell megvizsgálni azt, hogy a tudományos-technikai forradalom mely jelenségei hatnak a leginkább, legközvetlenebbül az ember képzésére, nevelésére, egyáltalán a nevelés egész rendszerére. Hogy ezt megtehessük, szemügyre kell vennünk azokat az újszerű követelményeket, amelyeket az emberrel mint termelőerővel szemben támasztunk felgyorsult termelése.

Az új technikai eszközök kezelése, mozgásba hozása, az új technikai és technológiai eljárások sokasága eddig nem tapasztalt magasfokú követelményeket állítanak a legfontosabb termelőerő, az ember elé. Nyilvánvalóvá válik, hogy a korábbi szűk szakmai specializáció ma már kevés a termelés fokozásához. A gyors

fejlődés, az új technikai eszközök, eljárások, új termelési ágak születése szükségessé teszi az embernek mint termelőerőnek az átcsoportosítását, sőt azt is, hogy az egyes ember munkaképes kora alatt esetleg többször szakmát változtasson.

Ezeknek a feladatoknak csak akkor felelhetünk meg, ha magasfokú általános műveltséggel és magasfokú szakmai műveltséggel rendelkezünk. Nyilvánvaló tehát, hogy "nő az általános műveltségnek s az ezen alapuló pozitív emberi tulajdonságoknak, a kombinációs készségnek, a gyors reagálókészségnek, a megbízhatóságnak, a nagyobb felelősségérzetnek a szerepe." (Dr. Szakasits D. György: i. m. ^{20. l.}) Mindez a társadalom egészének műveltségi színvonalát, alkotóképességének sokoldalú fejlesztését kívánja meg.

Az előbb felsoroltak új követelményeket támasztanak az oktatásüggyel szemben is. A társadalom minden tagját az eddiginél magasabb fokú általános és szakmai képzésben kell részesíteni. Ennek csak úgy lehet eleget tenni, ha a képzés időtartamát is megnöveljük, az egyre inkább szükségessé váló középfokú oktatást általánossá tesszük. Ha a megváltozott körülményekhez gyorsan alkalmazkodni tudó embereket akarunk képezni, akkor szembe kell néznünk azzal a ténnyel is, hogy az iskola nem adhat befejezett műveltséget, tehát fel kell készíteni a növendékeket az egész életen át tartó tanulásra, a permanens önképzésre is.

Logikusan vetődik föl a kérdés, hogy az oktatás jelenlegi rendszere, az iskolarendszer megfelel-e ennek a megnövekedett igénynek, képes-e a jelenlegi társadalmi-gazdasági szükségleteket kielégíteni. Azt tapasztaljuk, hogy nem, sőt egyre növekvő ellentmondás jelentkezik a társadalmi-gazdasági igények és az oktatási rendszerek között. Egyes kutatók -túlzott általánosí-

tással - egyenesen az oktatás válságáról, sőt világválságáról beszélnek (Coombs), mások az oktatás katasztrófájáról írnak (Georg Pickt), közös vonásuk azonban, hogy a mélyükön a jelenlegi oktatási rendszerek elégtelenségével találkozunk. A válság a tőkés országok oktatásügyére valóban jellemző, nem hallgathatjuk el azonban, hogy "Az iskola hibáiból, ellentmondásaiból és hatékonyságának zavaraiából igen terjedelmes listát szoktunk mi is összeállítani; s a társadalmi berendezkedés, valamint az intézményes társadalmi nevelés tradícióinak különbségeiből adódó eltérések mellett valóban felfedezhetők a világméretű azonosság vonásai." (Csoma Gyula: A "megszüntette megtartott" iskola, Valóság 1975/11. 72. l.)

Hogyan lehetséges, hogy a kapitalista és szocialista társadalmak oktatásügyének problémái hasonló vonásokat tartalmaznak? Erre csak akkor adhatunk tudományos magyarázatot, ha világosan látjuk, hogy a hasonló problémák közös tendenciákból fakadnak. Ez pedig a tudományos-technikai forradalom, amely egyaránt jelentkezik a tőkés és a szocialista országokban. A megértéshez tudnunk kell, hogy "A nevelésnek azonban mint felépítményjelenségnek megkülönböztető sajátossága, hogy annyiban, amennyiben az embernek mint termelőerőnek előállítója, közvetlen kapcsolatban is áll a termeléssel." (Ágoston György: A pedagógia alapfogalmai és a nevelési célrendszer, Akadémiai Kiadó, Budapest 1976. 91. l.)

Az ellentmondások hasonlósága a megoldásokban is - társadalmi rendszerektől függően - tartalmaz hasonlóságokat. A közoktatás tömegesítése, a tankötelezettség időtartamának növekedése, a középfokú oktatás általánossá válása, a magasfokú általános és szakképzettség igénye, a permanens önképzésre való felkészítés, a jobb, az eddiginél hatékonyabb pályaorientáció mind olyan közös vonások, amelyek hasonló feladatok elé állítják a

világ egész oktatásügyét. A megoldások mikéntjében is tapasztalhatunk hasonló tendenciákat. Ezekben közös, hogy az ellentmondások feloldását három területen kell mielőbb elvégezni:

a./ a műveltségi anyag korszerűsítésében

Itt nyilvánvalóan a tananyag célszerű kiválasztásáról és elrendezéséről van szó. Olyan ismereteket kell nyújtani, amelyek felkészítik a növendékeket a gyorsan változó világhoz való cselekvő alkalmazkodásra. Ezt pedig csak akkor teheti meg az iskola, ha magasfokú, de nem mindenkire egyformán kötelező, nem uniformizált általános műveltséget nyújt, és teret enged az érdeklődés differenciálódásának is. Meg kell teremtenie az egyensúlyt a tananyag, az érdeklődés és a követelmények differenciálódásában, továbbá egészséges egyensúlyt kell teremteni az általános és szakmai műveltség között.

b./ a pedagógiai eljárások korszerűsítésében

Ha az iskola az oktatás, képzés jelenlegi hatásfokát emelni akarja - márpedig emelnie kell - ,akkor korszerűsítenie kell az oktatás tartalma mellett az oktatás technológiáját, eszközeit, az alkalmazott módszereket is. Mindenekelőtt az eddigieknél nagyobb figyelmet kell fordítani az egyéniség teljesebb kibontakoztatására. Ez pedig az oktatás, nevelés individualizálását követeli sürgetően, továbbá olyan módszerek alkalmazását, amelyek az eddigieknél nagyobb hatásfokkal teljesítik ki a tanulói öntevékenységet, a permanens művelődésre való képességet.

c./ az iskolaszervezet megfelelő reformjában

A fenti feladatok nem valósíthatók meg az iskola jelenlegi szervezetének megváltoztatása nélkül. Egyrészt arról van szó, hogy az oktatási rendszernek társadalmi értelemben (és didaktikai értelemben is) nyitottá kell válnia, biztosítva a társadalom minden rétegének művelődését, másrészt biztosítani kell a társadalmi

mobilizáció lehetőségét olyan struktúra kialakításával, amely nem jelent zsákutcát.

Mindezek a követelmények az oktatásügy mélyreható reformját követelik meg a kapitalista és szocialista országokban egyaránt. A fent vázolt tendenciák hasonlóságai azonban nem fedhetik el a megoldások társadalmi rendszerektől való függőségét, az ebből fakadó különbségeket.

Első fejezet

OKTATÁSI REFORMELKÉPZELÉSEK

1. A reformelképzések sajátosságai a tőkés országokban

A vázolt tendenciák sürgetően szükségessé tették az oktatási rendszer egységesítését, az egységes alsó- és középfokú iskola-rendszer megteremtését. Tulajdonképpen ilyen igényű követelések jelentkeznek az ún. komprehenzív középiskola terveiben, azok megvalósulásában is (az amerikai high school, az angol comprehensive school, a svéd grundskola, a nyugatnémet Gesamtschule). Közös vonásuk, hogy az általános képzés nyújtása mellett szakmai előképzésben vagy egyetemi előkészítésben részesítik a tanulókat. Ezt az iskola belső sruktúrájának megreformálása révén kívánják elérni úgy, hogy lehetőség nyíljon az oktatás differenciálására. A differenciálásnak alapvetően két módjával találkozunk:

a./ óratervi differenciálás. Ennek lényege, hogy három sávot különböztetnek meg: a mindenkire kötelező közös sávot, a kötelezően választható tárgyak sávját valamint a szabad sávot.

b./ tantervi differenciálás. Ez a tantervi követelményekben jelentkezik (minimum és optimum szintet szabnak meg). Kétféle szervezeti formában oldható meg: külső differenciálással (az osztálykereteket megbontva homogén csoportokat hoznak létre) és belső differenciálással (az osztályon belül alakulnak homogén csoportok). Mindkét esetben csoportok szerint állapítják meg a követelményeket, elvileg lehetőséget adva arra, hogy a tanuló

átkerüljön a magasabb követelményt támasztó csoportba. A differenciálásnak ilyen megoldásával találkozhatunk pl. az NSZK-ban.

Az NSZK-ban az egyik legkorszerűtlenebb iskolarendszerrel ismerkedhetünk meg. Az alapiskola elvégzése után különböző, magasabbban, általánosan képző iskolatípusokba kerülnek a tanulók: felső népiskola, reáliskola, gimnázium. Ezen az iskolarendszeren belül hozták létre a haladó erők - az egységesség elvét kiterjesztve a képzés második szakaszára is - a Gesamtschule-t. "A Gesamtschule az alapiskolát (Grundschule) elvégzett tanulók olyan közös iskolája kíván lenni, amely 10-15 éves korban (5-10. osztály) minden gyermeknek egyenlő esélyeket teremt ahhoz, hogy ne származása, anyagi helyzete, hanem képességei döntsenek továbbtanulási útjáról, illetve pályaválasztásáról. A Gesamtschule a középiskolai képzés első szakaszát kívánja mindenki számára egyenlő értékű, a képességek szerinti továbbtanulást biztosító képzési szakaszává változtatni ..." (Ágoston György: A Német Szövetségi Köztársaság iskolarendszere, Pedagógiai Szemle 1974/10. 952. l.)

A Gesamtschule két fajtája működik:

a./additíve Gesamtschule. Ezen belül megmaradnak a hagyományos iskolatípusok, de megkönnyítik a tanulók adottságai, képességei alapján az átmenetet egyik típusból a másikba. (Az 5. és 6. osztályt megfigyelési és orientációs szakasznak tekintik, ezután a három típus valamelyikében folytathatják tanulmányaikat.) Az átirányítás azonban a gyakorlatban nehézségekbe ütközik.

b./integrierte Gesamtschule. Ezen belül megszűnnek a régi iskolatípusok. Célja: általános tudományos alapképzés biztosítása mindenki számára, a korai pályaválasztás elkerülése, a képzés növekvő mértékű differenciálása a tanulók hajlamainak, képességeinek figyelembe vételével.

A korszerű differenciálás tért hódít a középfokú képzés

felső szakaszában is (11-13.osztály):tanulmányi irányok rugalmas megválasztásának széles lehetősége,tanfolyamszerű képzés,erőteljesen differenciált érettségi vizsga. (Ágoston György:i.m.)

A differenciált képzéshez rendszerint kapcsolódnak a különböző "előnyprogramok" (kompenzációs foglalkozások az iskoláskor előtt és alatt) és az orientációs tevékenység is. Ez szükség-szerűen vezet el az (a XX.század elején más indítékból születt) individualizáció gondolatához.Ennek következtében megváltoznak az oktatás szervezeti formái és módszerei,az osztályok létszáma,~~az~~ osztályok és csoportok viszonya és a bennük folyó munka,messzemenően alkalmazkodnak a növendékek egyéniségéhez,adottságaihoz,képességeihez.

A reformelképzelések nagyon lassan valósulnak meg,nem egy helyütt viharos belpolitikai harcokat váltanak ki.A felgyorsult gazdasági fejlődés és az iskolarendszer közötti feszült ellentmondásokat azonban mindenképpen fel kell oldani,mégpedig úgy,hogy ez a feloldás a tőkés társadalom belső struktúráját ne veszélyeztesse.Éppen ezért a gazdasági érdekek mindig párosulnak politikai érdekekkel is (hiszen a nevelés elsősorban felépítményjelenség),így érthető, "...hogy a kultúra és műveltség átadásának sajátosan pedagógiai funkciója mindenkor összeshövídik - mégpedig különleges módon - külső, a társadalmi struktúra által determinált funkciókkal." (Gazsó Ferenc: Köz-oktatási rendszer és társadalmi struktúra,Szociológia 1974/3.348.1.) Ebből pedig egyértelműen következik,hogy a fő cél nem lehet más,mint hogy a konzerválódott iskolát alkalmassá tegyék a kor követelményeinek megfelelő ismeretek nyújtására,ugyanakkor mindenképpen biztosítsák az uralkodó osztályok művelődési monopóliumát,tehát alkalmas legyen az iskola a megnövekedett gazdasági igények kielégítésére,ugyanakkor meg tudja valósítani a

társadalmi szelekciót is. Az igaz, hogy a nyílt szelekció rendszerét már korábban felváltotta egy burkoltabb, az "érdem szerinti" szelekció, mégsem valósulhatott meg a fennen hirdetett demokratizálódás, mert "Az utóbbi időben - miután ez a rejtett tartalom is lelepleződött - fokozatosan teret hódít a szelekció látszólagos mellőzése, ami még mélyebben elrejti a társadalmi tartalmat. (Ennek eszközei például a szabad tárgyválasztás az egységes középiskolában, megfelelő előkészítés és irányítás nélkül; az iskolatípusok és kurzusok számának szaporítása, ami a szakadékszerű szélsőségeket elfedi stb.)" (Ferge Zsuzsa: Az iskolai struktúra és az iskola által közvetített tudás struktúrája közötti kapcsolat, Valóság 1974/975-76.1.)

Az a tény, hogy a szűk szakmai specializációra való felkészítéssel szembehelyezik (ugyancsak a gazdasági élet követelményeinek megfelelően) az "általános szocializációs funkciót", azaz a szakmai és az általános képzés arányai megváltoznak az utóbbi javára, szintén a fennálló tőkés társadalmi rend érdekeit védi, ugyanis az általános képzés ideológiai töltésű is, amely a rendszerrel szembeni pozitív beállítottságra, magatartásra nevel. (Gazsó Ferenc)

A meghirdetett egyenlő esélyek biztosításának elve sem valósulhat meg az osztályérdekekre épült társadalomban, hiszen a társadalmi egyenlőtlenségek következményeit az iskola a maga eszközeivel nem tudja, nem is tudhatja maradéktalanul felszámolni. Ezért nem hozzák meg a várt eredményt az ún. kompenzatórikus tevékenységek sem, ugyanis nem lehet az iskolában egyenlőséget teremteni a társadalomban egyenlőtlenek között. Mindezeknek kitűnő összegezését adja Gazsó Ferenc:

"A tananyag szerkezetében és főként az iskola belső világában bekövetkező változások (a fakultatív rendszer meghonosítása,

az osztályozási-értékelési módszer megváltozása, az egyének sajátos fejlődési üteméhez igazodó eljárások alkalmazása, az ún. kompenzatórikus nevelés stb.) nyilvánvalóan azt a célt szolgálják, hogy az iskola hatékonyabban tehessen eleget konzerváló társadalmi funkciójának. E konzerváló funkciónak nem mond ellent, hanem éppenséggel erősíti az a - immár a hivatalos közoktatáspolitikában is egyre általánosabbá váló - törekvés, hogy a művelődési esélyegyenlőségek enyhítése szervesen épüljön be az iskolai tevékenység rendszerébe. A polgári társadalom látványos "előnyprogramokkal" és egyéb akciókkal igyekszik demonstrálni, hogy az iskolát a társadalmi valóság olyan elkülönített területeként kezeli, ahol mindenkinek megadják a szükséges támogatást egyéni adottságai, képessége kifejtéséhez, hogy azután az "egyenlőség birodalmát", az iskolát elhagyva "azonos starthelyzetből" indulhassanak az egyenlőtlen társadalmi pozíciók elnyeréséért folyó harcban." (Gazsó Ferenc: Iskolarendszer és társadalmi mobilitás, Kossuth Könyvkiadó 1976. 17-18. l.)

Hogy mennyire nem valósulnak meg az egyenlő esélyek, azt jól bizonyítják a következő adatok is:

Az NSZK-ban "H. Rohde szövetségi oktatás- és tudományügyi miniszter hivatalosan elismerte, hogy nem minden társadalmi réteg gyermekeinek azonosak a tanulási esélyei. Míg a betanított munkások gyermekeinek 12 százaléka jár reáliskolába és csak 4 százaléka gimnáziumba, az alkalmazottak és bírák gyermekeinek 19 százaléka tanul reáliskolában és 37 százaléka gimnáziumban. A doktorátusra készülő fiatalok 4 százalékának apja szakmunkás, 2 százalékának apja betanított munkás. A középiskolában és az egyetemen a munkásszármazású tanulók általában gyakrabban valának kudarcot, mint a "magasabb rétegek" gyermekei. A miniszter szerint a munkástanulók számára délutáni pótló foglalkozásokat,

házi feladat-csoportokat és kis létszámú osztályokat kell szervezni." (Az OPKM anyagaiból, Köznevelés 1976/27.13.1.)

A tőkés uralkodó osztályok reformelképzelésein túlmutatnak a haladó erők, mindenekelőtt a tőkés országok kommunista pártjainak követelései. Jellemző példája ennek a Francia Kommunista Párt 49 cikkelyből álló törvényjavaslata, amelyben egyenlőséget, minőséget és szabadságot követelnek. "Olyan iskolát akarnak, amely folytonos és hatásos erőfeszítéseket tesz a társadalmi "háttérkülönbségek" kiegyenlítésére. Célja a személyiség egészének fejlesztése, valamint az, hogy mindenkinek értékes szak-képzettséget nyújtson; az iskola szellemisége, mindennapi élete demokratikus legyen. A "szabadság" jelszavának értelmezésekor hangsúlyozzák: a szabadelvűbb, nyílt iskola eszménye mellett a fogalom legigazibb lényege abban rejlik, hogy tartalmas kulturális és szakmai műveltséget kell biztosítani, amely által kiteljesedhet az egyén szabadsága a társadalomban." (Inkey Péter: A Francia Kommunista Párt nevelésügyi tervezete, Köznevelés 1975/29.11.1.)

Mindazok, amiket fentebb a tőkés társadalmak oktatásügyéről elmondtunk, nem jelentik azt, hogy a reformelképzelésekben ne lennének a mi számunkra is hasznosítható elemek (a nem felépítményjellegű tantárgyak tantervi anyaga, ezek tanításának módszerei, eszközei, iskolastruktúra, differenciálás, individualizálás, kompenzáció stb.)

2. Reformelképzelések a szocialista országokban

Végső soron a tudományos-technikai forradalom teremtette meg a szocialista országokban is az oktatás fejlesztésére vonatkozó elképzeléseket. Alapvető különbségek vannak azonban - egy sor közös vonás mellett - a tőkés országok és a szocialista társadalmi rendszer reformelképzelései között, tudniillik társadalmi berendezkedéseikből adódóan egyesíteni tudják a tudományos-technikai forradalom vívmányait a gazdasági és társadalmi rendszer előnyeivel. A cél nem valamiféle osztályviszonyok konzerválása, hanem a szocializmus-kommunizmus magasabb fokú építéséhez sokoldalú kommunista emberek nevelése.

A kibontakozó tudományos-technikai forradalommal együtt bonyolultabbá válnak a társadalmi viszonyok is, éppen ezért előtérbe kerül az ember személyiségének alakítása. "Az ember belső világának és magatartásának irányítása fontos társadalmi feladattá válik. Ezért a nevelés és oktatás jelentősége különösképpen meghatározó fejlett szocialista társadalmi viszonyok között." (Dr. Szakasits D. György: i.m.) Tehát nemcsak szűk gazdasági praktikizmus diktálja a változások szükségességét, hanem a társadalmi fejlődés egyre gyorsuló üteme is.

A szocialista országokban is ellentmondásba kerültek a társadalmi-gazdasági igények és a jelenlegi iskolarendszer lehetőségei. Az ellentmondások egyrészt a gazdasági, másrészt a társadalmi fejlődés felgyorsulásából erednek. A korszerű technikai eszközök, technológiai eljárások, a termelés magas színvonalú szervezése-irányítása ezekben az országokban is elkerülhetetlenül igénylik a magasan kvalifikált munkaerőt, az általános műveltség színvonalának emelését, a permanens önképzésre

való felkészítést. Mindezek azonban alapvetően fontos és meghatározó társadalmi igényekkel is párosulnak: olyan általános társadalmi kulturálódással, amely feltétele a szélesen kibontakozó demokratizmusnak, csökkenjen a társadalom tagjainak kulturális szintbeli különbözősége, gyorsítsa meg az egyéni és kollektív társadalmi mobilitást, korszerű marxista-leninista világnézettel vértesse föl az embert, rakja le a kommunista erkölcs alapjait. Nevelésünknek meg kell teremteni az egyén harmonikus fejlődésének lehetőségét.

Mindezeknek a feladatoknak a mai iskolarendszer nem tud maradéktalanul megfelelni. A mainál rugalmasabb, ugyanakkor stabil iskolarendszerre van szükség, amely meg tudja oldani a képzés differenciálását és individualizálását, biztosítja a társadalom minden tagja számára a magasszintű általános és szakmai képzettséget, lehetővé teszi az esélyek igazi egyenlőségét, megvalósítja az öntevékenység maximális kibontakoztatását.

Az 1960-as évek elejétől kezdve a szocialista országokban is napirendre került a korábbiaknál szélesebb körű iskolareform szükségessége. Pedagógiai kísérletek indultak iskolarendszertani és oktatásszerkezeti modellek kipróbálására. E kísérletek célja olyan új iskolastruktúra kialakítása, amely a legoptimálisabban megfelel a társadalmi-gazdasági igényeknek. Új, korszerű tantervek születtek, elterjedtek az új oktatási eszközök, a korábbinál hatékonyabb oktatási módszerek honosodtak meg. Előtérbe került az oktatás differenciálása és individualizálása, az eddiginél hatékonyabb, jobb pályaorientálás kérdése, a felzárkóztatás megszervezése stb.

Az iskolaszervezeti kísérletekben fontos helyet foglal el az oktatás differenciálása. A Szovjetunióban az 1960-as évek második felében már történtek lépések ennek megvalósítására.

A gondolat azonban sokkal régebbi. Lunacsarszkij már 1918-ban rámutatott arra, hogy a képzés differenciálása rugalmas forma, amely lehetővé teszi, hogy "... változatosabb formákat vigyünk az iskola életébe, s ne vágjuk két, egymástól élesen elkülönülő szakaszra úgy, hogy az első szakaszban semmiféle szakosodásra nem adunk lehetőséget, ennek elvégzése után viszont egyszerre szakmai választásra kényszerítjük a tanulót anélkül, hogy előkészítettük volna rá." (N.K. Goncsarov: A képzés és a nevelés differenciálása és individualizálása ma. A pedagógia időszerű kérdései külföldön, Tankönyvkiadó, Budapest 1974. 190. l.)

Az 1970-71. tanévben már több mint 5 millió felső osztályos tanuló tanult fakultatív tárgyat (536 iskola 1800 osztályában a tanulók a választott tárgyat részletesebben tanulták). A differenciálást elsősorban az általánosan képző középiskolában kívánják megvalósítani. Itt a következő alapelveknek kell érvényesülniük:

a./ meg kell teremteni a feltételeket mindegyik tanuló harmonikus fejlődéséhez, figyelembe véve a tanuló egyéni érdekeit, lehetőségeit és képességeit, valamint a társadalom szociális és gazdasági szükségleteit." (N.K. Goncsarov: i.m. 191. l.)

b./ Tudományos alapismeretekre és a munkára való előkészítésre alapozható

c./ "... egyik legfőbb feladata az, hogy élessze a tanulók önálló gondolkodását, törekvésüket az önképzésre és önnevelésre." (N.K. Goncsarov: i.m. 192. l.)

d./ Segítse a tudatos pályaválasztást

e./ 15-16 éves korban (a 8 évfolyamos iskola elvégzése után) célszerű kezdeni

Ezekre az alapelvekre épül föl a jelenlegi fakultativitás is. Ennek alapvetően négy formája van:

a./tanfolyamok, amelyek szoros kapcsolatban vannak egyes kötelezően oktatott tárgyakkal

b./tanfolyamok, amelyek több tantárgyat érintenek

c./tanfolyamok, amelyek új tudományágakat vezetnek be

d./szakmára előkészítő és képző tanfolyamok

(Helmut Brauer: A szovjet általánosan képző középiskola a középfokú képzés általánossá tételének szakaszában, Pedagógiai Szemle 1976/3. 251-252. l.)

A megvalósítás a következőképpen történik:

általános képzés évfolyamonként		: heti 30 óra
fakultatív oktatás	7. osztály	: heti 2 óra
	8. osztály	: heti 4 óra
	9-10. osztály	: heti 6 óra

"A fakultatív oktatásnak nemcsak tartalmát alakították ki az általánosan képző iskolában történő bevezetésénél, hanem sokféle szervezetű és oktatási formáját is kipróbálták és kifejlesztették. Így a szemináriumi munkát a dokumentumok alapján, a tanulók előadásait, gyakorlati munkát a laboratóriumban és a termelésben, tanulói megbízatásokat és másokat." (Helmut Brauer: i.m. 252-253. l.)

Ettől a modelltől eltérő megoldást választottak más szocialista országok, így Lengyelország is. Itt 1971-ben kezdték meg a közoktatás reformjának előkészítését. Megfontolt és körültekintő elemző munka után döntöttek 1975-ben az iskolaszervezet gyökeres megváltoztatásáról, megállapítva azt is, hogy az iskolarendszer reformját össze kell kapcsolni a társadalom más intézményeinek korszerűsítésével.

A terv szerint 10 éves kötelező, általános középfokú oktatást kell megvalósítani. Itt kell kellő megalapozást nyújtani ahhoz, hogy még két évi tanulás után egyetemre jelentkezhessenek vagy munkába álljanak a tanulók. Akik egyetemre szándékoznak menni,

azoknak a kétéves előkészítő iskolán a következő tagozatok állnak rendelkezésükre:

- a./természettudományos-műszaki
- b./orvosi-biológiai-mezőgazdasági
- c./társadalomtudományos-humanisztikus
- d./egyéb

Akik munkába kívánnak állni, azok számára fél évtől két és fél évig tartó tanfolyamokat szerveznek. A permanens önképzést részben a munkahelyeken, részben a továbbképző centrumokban kell megvalósítani. (Szesztai András: A közoktatás reformja Lengyelországban, Köznevelés 1975/32. 10-11. l.)

3.A gimnáziumi képzés problémái hazánkban,a fakultatív tantárgycsoportos képzési kísérlet

Az általános tendenciák nálunk,Magyarországon is hatnak, mellettük azonban sajátos vonások is jelentkeznek.

A felszabadulás után mi tartalmában,szervezetében,ellátottságában az akkori polgári fejlődés európai normáihoz viszonyítva elmaradott iskolarendszert örököltünk,amely a hazai gazdasági szükségletekhez mérten is elmaradott volt. A felszabadulás után jelentős eredmény a mindenki számára kötelező alsófokú oktatás törvénybe iktatása,a zsákutcát jelentő iskolatípusok felszámolása,a továbbtanulásra lehetőséget adó nyílt iskolarendszer kiépítése.Az iskoláztatás nagymérvű extenzív kiterjesztése következett be,amely azonban nemcsak mennyiségi,hanem minőségi változást is eredményezett,erősítette a kulturális homogenizálódást is.Iskolarendszerünk nagyszerű eredményeket ért el,megfelelt annak a társadalmi feladatnak,amelyet a szocializmus építésének első szakasza támasztott vele szemben.

A szocializmus alapjai lerakásához közeledő társadalmunk új igényei fejeződtek ki az 1961-es oktatási reformban. Ennek célkitűzései,alapelvei azonban egyenlőtlenül érvényesültek. Az 1960-as évek végétől - az oktatásüggyel kapcsolatos megnövekedett követelmények hatására - újra a megoldandó problémák sokasága jelentkezett. "Közoktatásunk fejlődésének jelenlegi szakaszában olyan helyzet alakult ki,amelyben egyszerre és egymással szoros összefüggésben érlelődött meg egy minőségi - az iskolai oktatás-nevelés egész tartalmát és módszereit megújító - reform,valamint az oktatási rendszer szerkezetét érintő strukturális változtatások szükséglete." (Gazsó Ferenc: Iskolarendszer és társadalmi mobilitás,115.l.)

E változtatások szükségességére mutat rá az MSZMP KB 1972.június 15-i határozata is (Az állami oktatás helyzetéről és fejlesztésének feladatairól).A dokumentum egyértelműen megjelöli feladatainkat is: "Az oktatásüggyel kapcsolatos társadalmi követelmények megnövekedtek.A szocializmus magasabb szinten történő építéséhez, a tudományos-technikai forradalom hazai kibontakoztatásához műveltebb,marxista világnézetű,szocialista erkölcsű szakemberekre, egyre sokoldalúbb közösségi személyiségekre van szükség." E feladatok megvalósítása megköveteli egész oktatásügyünk továbbfejlesztését.

Iskolarendszerünkben jelenleg a legellentmondásosabb helyzet a középfokú oktatásban,ezen belül is a gimnáziumokban van. "Az általánosan képző középiskola (a gimnázium) mindmáig képtelen megoldani kettős feladatát:a felsőfokú tanulmányokra való felkészítést és az arra nem képesek gyakorlati irányú,elfogadható elhelyezkedési lehetőségeket ígérő előképzését.Ebben az iskolatípusban a fiatalok nagy tömegei tanulnak,miközben a többség számára sem a továbbtanulás,sem a szakmaszerzés lehetőségét nem tudja biztosítani.Mindez a gimnázium tartós válságához,társadalmi helyzetének megrendüléséhez vezetett." (Gazsó Ferenc:i.m.l16.1.)

A gimnázium kettős feladatát csak az oktatás differenciálásával oldhatja meg.Bizonyos fokú differenciáció 1961 után megvalósult a szakosított tantervű osztályokban,ez azonban nem jelenthetett valóban elfogadható megoldást.A tagozatos osztályok veszélyei,problémái elsősorban nevelési vonatkozásban jelentkeztek,e mellett jelent még bizonyos fokú kontraszelekciót is,létezésük csökkentte az általános tantervű osztályok színvonalát,polarizálja a tanulókat,így is tulajdonképpen csak korlátozott tantárgyválasztási lehetőséget biztosít. A problémát növeli még az is,hogy a tagozatos osztályokba való beíratkozás legtöbbször a

szülő akaratát jelzi, továbbá az oktatás nagymértékben elméleti jellegű, elsősorban a felsőfokú tanulmányokra kíván előkészíteni. A nem tagozatos osztályok tehetséges tanulói ebből az előnyből nem részesülnek. A tovább nem tanulókat egyik tagozat sem készíti föl. Erre - több más cél mellett - az 5+1-es rendszer lett volna hivatott, ez azonban a munkára való felkészítést sem tudta megvalósítani. A jelenlegi szervezeti keretek között megoldatlan a helyes pályairányítás is.

Más ellentmondások is jelentkeznek és hatnak. A hátrányos helyzetű tanulók, a fizikai dolgozók tehetséges gyermekei számára indított különböző akciók (felzárkóztató foglalkozások, korrepetálások, előkészítő tanfolyamok) - nem lebecsülendő eredményeik ellenére - nem valósították meg az esélyek egyenlőségét. A tananyag túlméretezettsége, tartalmilag nem kellően megfontolt kiválasztása, felsőfokú felvételi rendszerünk nem kielégítő volta, az oktatás jelenleg alkalmazott módszerei ma még nem teszik lehetővé a permanens önképzésre való felkészítést sem.

A vázolt okok sürgetik a képzési struktúra reformját is. A korábbi - nem kellően átgondolt - intézkedések arra intenek bennünket, hogy az iskolarendszer szerkezetének továbbfejlesztése ellenőrzött kísérletek nélkül nem történhet meg. Ezért megfelelő kísérleteknek kell megelőzniök a gimnáziumokban bevezetendő fakultatív tantárgycsoportos oktatást is.

Jelenleg az ország 13 gimnáziumában folyik fakultatív tantárgycsoportos oktatási kísérlet. Ebből tízet az OPI, háromat a József Attila Tudományegyetem Pedagógiai Tanszéke irányít a következő gimnáziumokban: szegedi Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium, szegedi Radnóti Miklós Gimnázium és a makói József Attila Gimnáziumban. A kísérleti modellt Dr. Ágoston György és Dr. Orosz Sándor dolgozta ki.

A modell a következő főbb feladatokat kívánja megoldani:

a./szakítani az általános képzés mindenkire nézve uniformizált koncepciójával, ugyanakkor magas színvonalú általános képzés mellett jobban megoldani a gimnázium kettős feladatát.

b./jól megoldani a pályaorientálást

("A gimnázium I. és II.osztályát megfigyelési és irányítási /orientációs/ szakasznak kell tekinteni. Ennek fő feladata az általános képzés - amelyben a tanulók teljesítményeit rendszeresen mérik, egyéni képességeik kibontakozását céltudatosan figyelik - , továbbá olyan tevékenységek szervezése, amelyekben a tanulók egyrészt kipróbálhatják magukat, önismeretre tehetnek szert, másrészt fejleszthetik és elmélyíthetik egyéni képességeiket.")

c./megvalósítani a felzárkóztatást

("Az első osztály első félévében korrekciós, felzárkózási lehetőséget kell biztosítani azoknak a tanulóknak, akik bármely tárgyból a tanév eleji tudásszintmérés alapján gyengéknek bizonyulnak." A felzárkóztatás szükség szerint később is folytatható.)

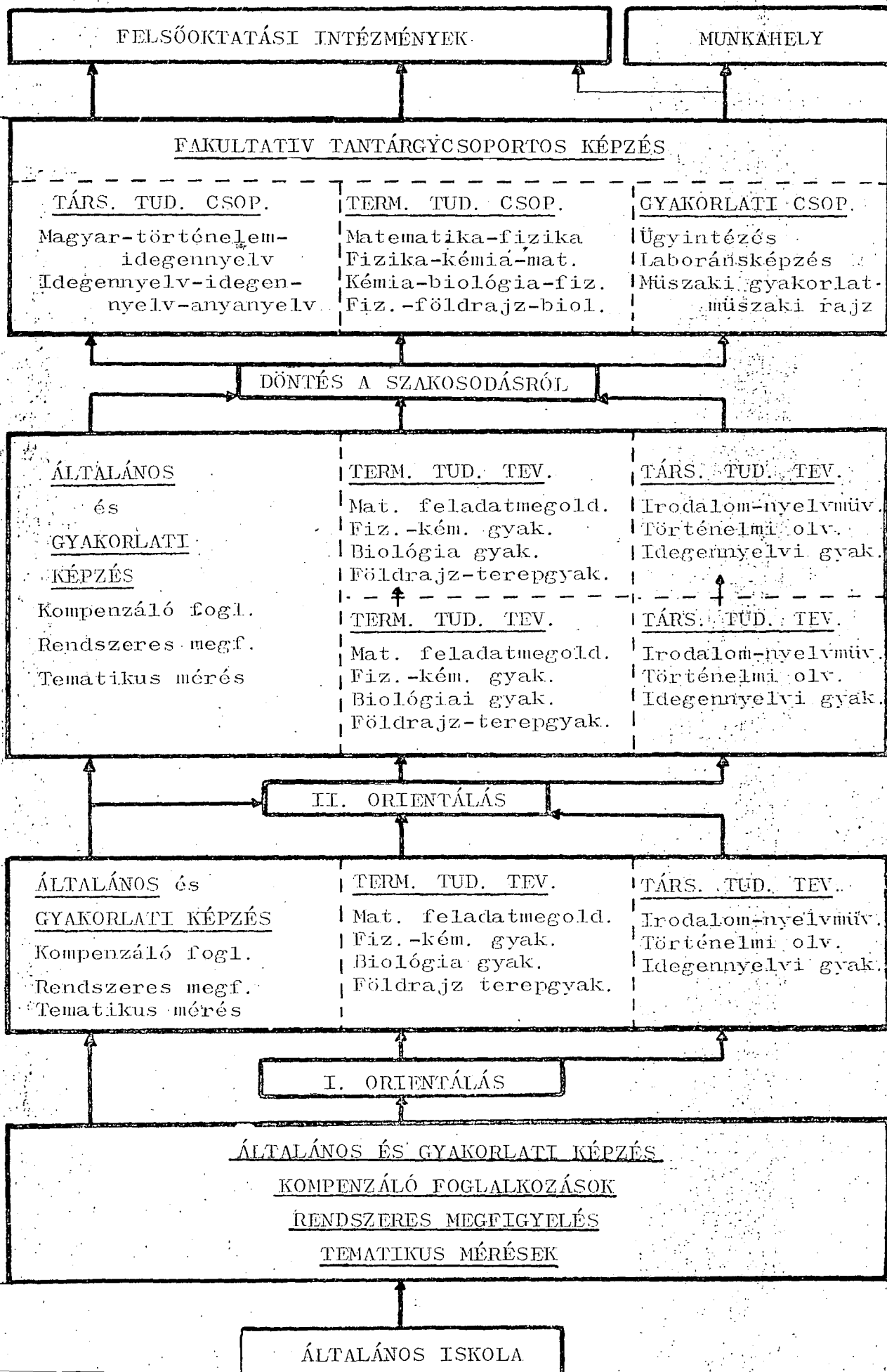
d./megvalósítani a III-IV.osztályban az általános képzés folytatása mellett a szakosított képzést két ágon:

- egyetemi-főiskolai tanulmányokra való előkészítés
- részben vagy egészen bizonyos életpályákra való felkészítés

A megoldandó feladatok új struktúrát tesznek szükségessé, ugyanakkor szükségképpen át kell rendezni a tantervi anyagot is, meg kell változtatni a jelenlegi óraszámokat is (az alapóraterv az I-II.osztályban 34, a III-IV.osztályban 24. A fakultatív blokkok tantárgyainak összóraszám a III-IV.osztályban egységesen heti 10 órával nő). Mindezek változásokat eredményeznek az oktatási formák, módszerek területén is. A képzési kísérlet a következő modell alapján valósul meg:

szellő

KISÉRLETI MODELL

A kísérleti modell szerint I-II.osztályban fő feladat az általános és gyakorlati képzés magas színvonalú megvalósítása mellett a felzárkóztatás és a pályaorientálás. Az 1974-75. tanévben induló kísérlet két tanéve alatt sok hasznosítható tapasztalatot szereztek a részt vevő pedagógusok. A továbbiakban e tapasztalatok alapján vizsgáljuk a felzárkóztatás és orientálás folyamatát, feladatát, megszervezését, az alkalmazott módszereket, a tapasztalt eredményeket, a megoldandó problémákat.

Második fejezet

FELZÁRKÓZTATÁS A FAKULTATÍV TANTÁRGYCSOPORTOS KÉPZÉSI KÍSÉRLETBEN

1. A felzárkóztatás szükségessége

A gimnáziumi képzésnek kettős feladatot kell megoldania: fel kell készítenie tanulóit a felsőfokú tanulmányok végzésére, a tovább nem tanulókat segítenie kell a gyakorlati életre való felkészülésben. E funkciókat kívánja megvalósítani a fakultatív tantárgycsoportos képzés.

Az előttünk álló feladatokat sikerrel csak akkor oldhatjuk meg, ha a tanulmányok első szakaszában (I-II. osztály) biztosítjuk a magas színvonalú általános képzést, olyan alapot teremtünk, amelyre biztonsággal épülhet a második szakaszban (III-IV. osztály) az irányulásnak megfelelő ismeretek, jártasságok, készségek egész rendszere. A tanulmányok első szakaszában azonban számolnunk kell azzal, hogy jelenleg még igen nagy tanulmányi szintkülönbségekkel iratkoznak be tanulóink a gimnázium első osztályába. Igaz, hogy ebbe az iskolatípusba az általános iskolát végzettek közül a legjobbak jelentkeznek, különböző okok miatt azonban nagy eltérések mutatkoznak tudásuk, tanulmányi eredményeik között. Ezt igazolják a gyakorló pedagógusok tapasztalatai is. Számszerű bizonyítékát adja ennek a makói József Attila Gimnázium 1974-75, 1975-76. tanévi beiskolázási statisztikája is.

1974-75.tanév

A beíratkozottak száma:90

Általános tanulmányi eredmény	a tanulók száma	%
5,0	12	13,4
4,9 - 4,7	12	13,4
4,6 - 3,7	58	64,3
3,6 - 2,7	8	8,9
	<hr/> 90	<hr/> 100

(A jelentkezési arány 93 %-os volt.)

1975-76.tanév

A beíratkozott tanulók száma:108

Általános tanulmányi eredmény	a tanulók száma	%
5,0	24	22,2
4,9 - 4,5	26	24,1
4,4 - 4,0	33	30,5
3,9 - 3,5	15	13,9
3,4 - 3,0	6	5,5
2,9 - 2,5	3	2,8
2,4 - 2,0	1	1,0
	<hr/> 108	<hr/> 100

(A jelentkezési arány 116 %-os volt.)

A tanulmányi eredményeket az általános iskolai VIII.osztály végén kapott osztályzatok alapján számítottuk ki. A korábbi évek - s az említett tanévek - tapasztalatai azonban azt igazolják, hogy a különböző általános iskolákban nyert azonos osztályzatok mögött nincs azonos színvonalú tudás. Másrészt számításba kell vennünk azt is, hogy a gimnázium és az általános iskola követelményrendszere - következésképp osztályzatai - között nincs összhang. Ezt látszik igazolni a VIII.osztály és a gimnázium I.osztály első féléve tanulmányi átlagának összevetése is. Az 1974-75. tanév első félévében a makói József Attila Gimnázium I.osztályában

javított		: 2,2%
változatlan		: 3,3 %
rontott	0,1-0,4	:23,4 %
	0,5-1,0	:51,1 %
	1,0-	:20,0 %

(A tanulmányi átlag romlása tapasztalható volt - ha nem is ilyen mértékben - a szegedi Radnóti Miklós Gimnáziumban is, ahol az egyik fakultatív első osztály tanulmányi eredménye 0,67-dal, a másiké pedig 0,53-dal csökkent.)

A tanulmányi eredmények vizsgálata egyértelműen bizonyítja, hogy az I.osztályok heterogén összetételűek. Nem homogén az összetétel más szempontból sem. Az 1974-75.tanévben a József Attila Gimnáziumba beíratkozott 90 tanuló összesen 16 általános iskolában (6 makói, 10 községi, falusi tanyai) végezte tanulmányait. Közülük 39 tanuló fizikai foglalkozású szülők gyermeke. Hasonló volt a helyzet az 1975-76.tanév első osztályaiban is (a 108 tanuló 7 makói, 12 községi, falusi, tanyai iskolából íratkozott a gimnázium I.osztályába, 62 tanuló fizikai foglalkozású szülők gyermeke).

Az I.osztályba íratkozott tanulók tehát különböztek egymástól felkészültségükben, családi körülményeikben, földrajzi-településbeli viszonyaikban. Ez pedig azt is jelenti, hogy nem egyenlő esélyekkel kezdik meg középiskolai tanulmányaikat, a tanulók egy része hátrányos helyzetbe kerül osztálytársaival szemben, sok esetben elmaradnak a képességeik adta lehetőségektől is. Ha mindezeket nem vesszük figyelembe oktató-nevelő munkánkban, akkor számolnunk kell azzal, hogy jelentős részüknél a későbbiekben halmozott hátrányok jelentkeznek.

A gimnázium a hátrányos helyzet társadalmi okainak felszámolására nem vagy alig vállalkozhat (kollégiumi elhelyezés, tanulmányi ösztöndíj, a szülők felvilágosítása-nevelése, az általános iskolák pedagógiai segítése), arra azonban mindenképpen vállalkoznia kell, hogy az egyenlőtlen esélyek pedagógiai, módszertani ellensúlyozását elvégezze. Jelenlegi körülményeink között is nagyon sokat tehetünk a tanulmányi színvonalbeli különbségek, a hátrányos helyzetből adódó tanulmányi elmaradások csökkentésére. Erre tudatosan törekedtek az iskolák a korábbi években is (középiskolai előkészítő tanfolyamok, korrepetálások, csoportfoglalkozások stb.), azonban még nem tették a pedagógiai folyamat szerves részévé a hátrányos helyzet csökkentését. Az MTA Pedagógiai Kutató Csoportja keretében folynak kísérletek az iskoláskor előtti felzárkóztatási lehetőség megvalósítására, azonban majdnem teljesen hiányzik ez a lehetőség az általános iskola felső tagozatában. E feladatot jelenleg tehát a középiskolának kell megoldania. (Valószínű, hogy az alsófokú oktatásban megvalósuló felzárkóztatás esetén is megmarad a középiskola ilyen irányú feladata, hiszen a tanulótól független okok miatt újabb hátrányok keletkezhetnek.)

A fakultatív tantárgycsoportos képzés kísérleti modellje ebből a felismerésből fogalmazta meg a korrekciós foglalkozások szükségességét, építette be szervesen a képzési struktúrába. "Az első osztály első félévében korrekciós, felzárkózási lehetőséget kell biztosítani azoknak a tanulóknak, akik bármely tárgyból a tanév eleji tudásszintmérés alapján gyengéknek bizonyulnak. Ez kis csoportokban történő intenzív foglalkoztatást jelent, amelynek célja az általános iskolai hiányok pótlása, biztosabb alap teremtése a gimnáziumi tanulmányok sikeres végzéséhez. Ebben a korrekciós foglalkoztatásban kell kiderülnie, hogy a tanuló egy-egy területen mutatkozó gyengeségei a nem megfelelő általános iskolai képzésből adódnak vagy inkább képességei alacsony fejlettségi színvonalából. E korrekciós szakaszt az első félév végén esedékes irányítás nélkülözhetetlen feltételének tartjuk. Tekintettel arra, hogy bizonyos elmaradások újratermelődhetnek, ezért az I. félévihez hasonló felzárkóztató, kompenzáló foglalkozásokat az egész képzés szerves részének tekintjük, így szükség szerint a tanulmányok későbbi szakaszában is funkcionáltatni kívánjuk." (Dr. Ágoston György-Dr. Orosz Sándor: Kísérleti terv a gimnáziumi képzés szerkezetének átalakítására, MTA Pedagógiai Kutató Csoport Közleményei)

A kísérletben részt vevő iskolák pedagógusai világosan látták a célt, a megvalósítás módját, módszereit - éppen újszerűsége miatt - azonban csak körvonalazottan, általánosságban ismerték. Tudtuk, hogy csak a kis csoportokban történő intenzív foglalkozások vezethetnek eredményre, hogy sajátos tevékenységi formákat kell szerveznünk. Egyértelmű volt, hogy az I. osztályba lépő tanulók előképzettségének színvonalát objektív mérésekkel kell minden tantárgyból megállapítanunk. A kísérleti terv tartalmazta azt is, hogy az I-II. osztályban az általános képzés

folyamán minden tantárgyból rendszeresen, tematikus egységenként témazáró méréseket végzünk annak megállapítására, milyen szinten sajátították el a tanulók a mindenkre kötelező törzsanyagot. Az előzőekből következett az a feltételezés is, hogy az általános képzéssel párhuzamosan szervezett felzárkóztató foglalkozásokon egyrészt az általános iskolai hiányokat, másrészt pedig a gimnáziumi képzés során keletkezett újabb hiányokat kell pótolni. Az előző típusú felzárkóztató foglalkozásokon a hiányok megszűntéig vesznek részt az érdekelt tanulók, az utóbbi - az aktuális felzárkóztató-kompenzáló foglalkozások - a tapasztalt hiányságok pótlására folyamatosan szervezendők.^Tulajdonképpen tehát pótló jellegű és azonnali segítség jellegű kis csoportos foglalkozásokra kellett felkészülnünk. A segítségnyújtásnak ezt a módját nem egyszeri akciónak, hanem folyamatos, rendszeres munkának tekintettük, amelynek célja a felfelé történő nivellálás, az oktatás-nevelés színvonalának fölfelé történő emelése.

Már a kísérlet kezdetén tisztáznunk kellett, hogy nem a hagyományos értelemben vett korrepetálásokról van tehát szó. A korrepetálások rendszertelenek, esetlegesek, alkalmi jellegűek, csoportjainak összetétele állandóan változó, célja legtöbbször az azonnali segítségnyújtás. Többnyire azok a tanulók vesznek részt az ilyen jellegű segítő foglalkozásokon, akik valamilyen ok miatt (betegség, hiányzás stb.) lemaradtak a tanulásban, nem tudnak osztálytársaikkal együtt haladni. Sok tanuló az önálló tanulást helyettesítő foglalkozásnak tekinti.

A felzárkóztató foglalkozásokat mi olyan oktatási szervezeti formának tartottuk, amely a képzés első szakaszában rendszeresen funkcionál, feladata pedig az, hogy az általános iskolából hiányokkal érkező vagy a gimnáziumban önhibájukon kívül elma-

radt,gyengébb tudású tanulók hiányos alapismereteit pótolja. A célok,feladatok,az elvi tisztázás birtokában kellett a foglalkozások szervezeti lehetőségeit,a módszereket,alkalmazandó eljárásokat kikísérleteznünk,kipróbálnunk.

Egyik fő feladatunknak mindenekelőtt a tanári szemléletmód megváltoztatását tartottuk.Tudatosan felébresztettük és ápoltuk a kísérletező,újat kereső kedvet,olyan szemléletet alakítottunk ki,hogy a felzárkóztatást pedagógiai munkájuk alapfeladatának tartsák,hogy pedagógiai tudatossággal keressék azokat az új eljárásokat,amelyek eredményesek,célravezetőek.

Az 1974-75.tanévben indított kísérlet első szakasza (I-II.osztály) az akkor induló első osztályban lezárult. A részt vevő iskolák,pedagógusok sok gyakorlati tapasztalatot összegeztek többek között a kompenzációs foglalkozások megszervezésével kapcsolatban is. A továbbiakban a legáltalánosabb tapasztalatok összegezésére vállalkozom.

2. Információk a tanulók tudásáról

A felzárkóztatás sikeres megoldásának egyik alapvető feltétele, hogy megbízható, pontos információkat szerezzünk a tanulók előképzettségének színvonaláról, tudásszintjükről, az esetleges hiányokról. A gimnáziumi tanulmányok egész ideje alatt folyamatosan kell információkat szereznünk az előrehaladásról, a hiányok esetleges újratermelődéséről.

Ennek érdekében rendszeresen végeztünk tudásszint-megállapító méréseket. Az I. osztályba lépő tanulók általános iskolai tudásszintjét az első hetekben szintmegállapító mérőlapokkal mértük, a továbbiakban félévkor és év végén végeztünk méréseket. A tudásszint-megállapító mérőlapokat gyakorló pedagógusok állították össze. Valamennyi kísérleti osztályban ezekkel a mérőeszközökkel dolgoztunk. Mindezekon kívül a szaktanárok rendszeresen végeztek az iskolai szakmai munkaközösségek által összeállított témazáró feladatlapokkal is mérést.

A gimnáziumba lépő tanulók tudását magyar nyelvből, matematikából, orosz nyelvből, történelemből, kémiából és biológiából mértük. Magyar nyelvből és matematikából 2-2 órát, a többi tárgyból 1-1 tanítási órát szántunk a mérőlapok kitöltésére. (A szintmegállapító mérőlapokat a Függelékben közöljük.)

Az esetleges hiányok felderítése sürgős feladat, mégsem szerencsés az első tanítási órákon elvégezni a szintmegállapító méréseket. Az 1974-75. tanévben - a javaslatoknak megfelelően - az első tanítási órákon történt a mérés. Ez kedvezőtlenül befolyásolta az eredményeket, nem beszélve arról, hogy kedvezőtlen a lélektani hatása is. A tapasztalatokból levont következtetések alapján az 1975-76. tanévben szeptember második felében végeztünk szintmegállapító méréseket.

Ez azért is kedvezőbb, mert a tanulók eddigre már megszokták az új környezetet, volt lehetőség (tantárgyanként 4-6 tanítási óra) az általános iskolában tanult alapvető ismeretek fellelevenítésére is. Számolnunk kellett azzal is, hogy tanulóink jelentős része, különösen a falusi-tanyai általános iskolában végzők ekkor találkoztak először feladatlapos méréssel. Ezért indokolt a tanév eleji ismétlő-rendszerező órákon az egyszerűbb mérőlapokkal, feladatlapokkal megismertetni, a kitöltés módjáról tájékoztatni őket. Az első tanév tapasztalatai megtanítottak bennünket arra is, hogy a hat tantárgyban végzett mérésekre legalább 2-3 hetet kell szánnunk, egy tanítási napon pedig csak egy tantárgyból készítsünk felmérést. Párhuzamos osztályokban ugyanazon a tanítási órán - tehát egy időpontban - készüljenek az azonos tantárgyakból mérések, különben kétséges lesz az eredmények realitása. Ezt a koordinációs munkát az iskolavezetésnek kell elvégeznie. Az időpontokat mindig közöltük a tanév első hetében a tanulókkal, így alkalmuk volt a felkészülésre is.

Az ilyen gondos előkészítő munka után sem biztos, hogy az eredmények objektív képet adnak egy-egy tanuló tényleges tudásáról. A kísérletben résztvevő pedagógusok több olyan tényezőt figyeltek meg, amelyek jelentősen befolyásolják vagy befolyásolhatják a tanulók egészének vagy egy részének teljesítményét, így a szerzett információk valamelyest torzíthatnak.

Ilyen tényezők:

a./Szintmegállapító mérőlapjaink kérdései, feladatai nem mindig egyértelműen világosak, vagy pedig nem a tanulók által megszokott módon kérdeznak. További fontos körülmény, hogy mérőlapjaink nem standardizáltak, nem is mindig a legfontosabb ismeretanyagot kérdezik. A kutatások további feladata olyan mérőlapok készítése, amelyek nemcsak az ismeretekről, hanem a jártasságok,

készségek szintjéről is megbízhatóbb, pontosabb információkat nyújtanak.

b./Sok tanuló nem dolgozott még korábban mérőlapokkal, így a kitöltés "technikája" is gyakran okoz gondot, nehézséget. Eből fakadóan gyakori hiba a terjengős, nem a lényeget tartalmazó válaszadás.

c./A kedvezőtlen pszichikus tényezők is előnytelenül befolyásolják az eredmények realitását (pl. nem megfelelő előkészítés, a tanulók "rémisztgetése", ha nem közöljük, hogy az eredmények nem befolyásolják a félévi osztályzatot stb.)

d./Megfigyeltük, hogy a tanulók jelentős része nem tud megfelelően "gazdálkodni" a rendelkezésre álló 45 perccel, így a feladatok egy részének megoldásához hozzá sem kezdenek.

A szintmegállapító mérőlapok javítása és értékelése fárasztó, hosszadalmas tanári munkát igényel. E munka megkönnyítésére javítókulcs készült. A javítás után az értékelést, összegezést a következő szempontok szerint célszerű végeznünk:

a./egy-egy tanuló %-os teljesítménye

b./az egész osztály teljesítménye %-ban

c./egy-egy feladatot hány %-ra oldott meg az osztály?

d./feladatonként meg kell állapítani, hogy kik nem tudták megoldani

e./Készíthetünk összesítőt az osztály tudásában mutatkozó hiányok pontos számbavételére. Az összesítőn szerepeljen minden feladat minden tudáseleme. Így a mérőlapokat végiglapozva a megfelelő rovatba be tudjuk írni ("strigulázni") a hibás megoldások számát. Utána már könnyen összeszámlálható, hogy az egyes elemeket hány tanuló nem tudja.

Az értékelés elvégzése után a következő tájékoztató adatok birtokába jutunk:

a./melyik anyagrész okoz problémát az egész osztálynak vagy az osztály többségének?

b./az egyes anyagrészekben kiknél mutatkoznak feltűnő, a továbbhaladást erősen befolyásoló hiányosságok?

c./az egyes témakörök tárgyalása előtt tudjuk, hogy milyen szintű ismeretekre, jártasságokra, készségekre építhetünk

Ilyen elemzések után egy-egy tantárgyra vonatkozóan - ha nem is minden részletre kiterjedően - tájékoztató adatok állnak tehát rendelkezésünkre. Éreztük azonban, hogy a tudásszint megnyugtató megállapítására ez az egyetlen mérés nem elegendő. A mérőlapok nem ölelhetik föl mindazoknak az ismereteknek, jártasságoknak, készségeknek a körét, amelyekről megbízható képet akarunk nyerni. Ezért célszerűnek látszik más, kiegészítő információk gyűjtése is. E célra a következő lehetőségeink vannak:

a./a tanulók általános iskolai jellemzésének tanulmányozása (családi körülmények, melyik iskolából jött, értelmi-szellemi adottságai, munkához-tanuláshoz való viszonya, szorgalma, akaratereje, tanulmányi eredménye az adott tantárgyból stb.)

b./rendszeres megfigyelés a tanítási órákon (bekapcsolódás a közös munkába, az ismeretek mélysége, alkalmazó képesség, aktivitás, a tanuló viszonya a tantárgyhoz, beszédkészség stb.)

c./szülői értekezletek, családlátogatások (a tanuló tervei, családi körülmények, a tanuló nehézségei, az otthoni tanulás lehetőségei, családi ambíciók, a tanuló szorgalma stb.)

d./a házi feladatok, a tanuló írásbeli munkáinak tanulmányozása

e./egyéni beszélgetések

A szerzett információkról tanulónként feljegyzéseket kell készítenünk. (Ez más szempontból is fontos: elképzelhetetlen a megfelelő, megnyugtató orientálás megbízható ismeretek hiányában.) A szaktanári feljegyzések formája sokféle lehet. Egyik lehetséges módja a következő:

A tanuló neve: .....

Melyik iskolából jött? .....

A szülők foglalkozása: apa: .....

anya: .....

Tanulmányi eredménye ..... tantárgyból:

V. osztály: .....

VI. osztály: .....

VII. osztály: .....

VIII. osztály: .....

Szorgalma: .....

.....

Az általános iskolai jellemzés fontosabb megállapításai:

.....

.....

.....

Szintmegállapító mérések, felmérések:

	I. osztály			II. osztály	
év eleje	félév	év vége	félév	év vége	
.....	.....	.....	.....	.....	

Tapasztalatok:

a./felmérések : .....

.....

.....

b./egyéb forrásokból:.....
 .....
 .....
 .....

A hiányok okai:

A segítség módjai:

.....
 .....
 .....

Orientáció:

2.félév

3.félév

4.félév

.....

.....

.....

Érdemjegyei:

I.osztály

II.osztály

félév

év vége

félév

év vége

.....

.....

.....

.....

Egyéb megjegyzések:

Ha a feljegyzéseket rendszeresen vezetjük, akkor könnyen figyelemmel kísérhető minden tanulónk iskolai munkájának fejlődése, mindig pontos információkkal rendelkezünk személyiségének, tanulmányi munkájának alakulásáról.

Az egyéb információk birtokában a szintmegállapító mérőlapok elemzését össze tudjuk kapcsolni a hiányok okainak felderítésével is. Általános tapasztalatunk, hogy - néhány tanuló kivételével - a tudásbeli hiányok nem a képességek hiányá-

nyára vezethetők vissza. Okként leggyakrabban a következőket állapíthattuk meg:

- a./szerényebb képesség (de nem a képesség hiánya)
- b./nem megfelelő szorgalom, a kampányszerű tanulás
- c./nem kialakult, nem megfelelő tanulási módszerek
- d./az önállóság alacsony foka, bátortalanság, félszegség
- e./nyelvi-kifejezésbeli hiányosságok, alacsony nyelvi kultúra
- f./a tanulói ambíció hiánya

(A fentiek - az első kivételével - a nem megfelelő családi környezetre vezethetők vissza. Még mindig jelentős számban találhatók olyan családok, amelyeknek általános kulturális igényszintje alacsony, hiányos a tanulók otthoni ellenőrzése, nem értékelik kellőképpen a gyermekek iskolai teljesítményeit, nem serkentenek elmélyültebb munkára.)

g./nem minden általános iskola készteti erőfeszítésre a tanulókat (a helyenként fellelhető liberális értékelés-osztályozás nem késztet erőfeszítésre)

Mindezeknek az ismereteknek a birtokában dönthet a szaktanár a felzárkóztatással kapcsolatos tennivalókról. (Természetesen arra nem gondolhatunk, hogy a fenti információkat már az első hetekben megszerezzük. Ez folyamatos megfigyelést, folyamatos szaktanári munkát igényel. A legfontosabbakat azonban már az első hónapban is megismerhetjük.)

3.A felzárkóztatás lehetőségei

A szaktanárok, a nevelőtestület teendői sokrétűek. Ha sikert akarunk elérni, akkor elsősorban olyan iskolai (és osztály-) légkört kell teremtenünk, amelyben nem alakulhat ki a hátrányok, hiányok miatti "csökkent értékűség" tudata, nem alakul ki a tanulóknak "szégyenérzete", nem bélyegzik meg a hátrányokkal küszködőket. Ezzel elkerülhetjük a tartós kudarchelyzet kialakulásának a lehetőségét, ugyanis "... a tartós kudarchelyzet kialakulásához a gyenge teljesítmény mellett olyan szociális milió is szükséges, amelyben a társak és a felnőttek nem méltányolják a gyermek önmegvalósítási törekvéseit, és esetleg más területen kifejtett - kompenzatorikus jellegű - teljesítményeit." (Csider Tibor: A tanulmányi kudarcok okairól, Pedagógiai Szemle 1975/3. 213.1.)

Különösen fontos feladatokat ró ez ránk az induló, közösséggé szerveződő első osztályokban. "Pedagógiai és pszichológiai tapasztalatokból, valamint kutatásokból ismeretes, hogy a tanulók előmeneteli elmaradásának sokféle oka lehet. Egyik - s talán nem a legutolsó - ezek közül a személyiség fejlődésének az a törése, amit kezdeti sikertelenségek idéznek elő, és ami megkövesedhet a pedagógus általi rendszeres negatív megítélés révén. Az ismétlődő negatív megítélés, ha nem párosul hatékony segítséssel, csökkenti a tanuló önértékelését, és rontja a tanuló szociális helyzetét az osztályközösségben." (Erdei-Grúz Tibor: A pedagógus szerepe a tudományos-technikai forradalom korszakában, Pedagógiai Szemle 1974/6. 491.1.)

Gondosan kell ügyelnünk arra is, hogy a segítségnyújtás ne legyen "lekezelő", megalázó, emberileg sértő, mert akkor gyakorlatilag eredménytelen lesz. A kedvező légkör kialakításában nagyon értékes segítséget adhat a KISZ-szervezet is, amely a maga esz-

közeivel támogatja pedagógiai elképzeléseinket.

Már korábban is, a kísérlet során azonban különösen fontos teendőknek tartottuk a szülőkkel való szoros, rendszeres kapcsolat kiépítését, a szülők pedagógiai felvilágosítását. A szülői értekezleteken, fogadó órákon, családlátogatások alkalmával feltétlenül foglalkoznunk kell pl. ilyen kérdésekkel: a gyengébb teljesítményű, hiányos tudású tanulóknál az otthoni "ledorongolás", túlzott követelés helyett célszerűbb a türelmes, segítőkész szülői magatartás, a biztatás, a buzdítás.

Folyamatos feladatnak kell tekintenünk a gazdaságos és célszerű tanulási módszerek megismertetését. Ezt mindenképpen még az I. osztály első félévében meg kell tennünk. Jó lehetőségeket biztosíthatnak erre a szaktárgyi órák mellett az osztályfőnöki órák, egyéni vagy csoportos beszélgetések, csaláglátogatások is.

Tapasztalataink alapján a következő lehetőségek kínálkoznak a felzárkóztatásra:

a./a tanítási órák egy része (elsősorban a tanév eleji ismétlések)

b./csoportfoglalkozások a tanítási órán, a gyakorló órák

c./differenciált házi feladatok

d./tanulópárok szervezése

e./önálló felzárkózás tanári irányítással

f./Az alapóraterven kívüli felzárkóztató órák

g./egyéb lehetőségek (tanulósobai korrepetálás, kollégiumi korrepetálás stb.)

A szintmegállapító mérések eredményei, a különböző információk alapján szerzett ismeretek, az elmaradás okainak felderítése, a felzárkóztatás lehetőségeinek számbavétele után dönthet a szaktanár a pótlás módjáról. Megítélésünk szerint azt kell nagyon pontosan látnunk, hogy kiknél mutatkoznak a továbbhaladást

lényegesen befolyásoló hiányok. Kísérletünkben egyik fontos alapelv volt, ha valamely tudáselemet (fogalmat, szabályt stb. és ezek gyakorlati alkalmazását) az osztály 20 %-ánál több tanuló nem vagy hibásan tudja, akkor ennek pótlását az év eleji ismétlés folyamán kell elvégezni. Ez a megoldás azonban az időhiány miatt alig valósulhatott meg, ugyanis október hónaptól már a középiskola első osztályának új anyagával kellett foglalkoznunk. Az 1978-ban bevezetendő új első osztályos tanterveknek mindenképpen biztosítania kellene ezt a lehetőséget is. Jelenlegi tantervi kereteinkben elsősorban a gyakorló órák nyújtanak jó lehetőséget a felzárkóztatásra, természetesen csak akkor, ha differenciált gyakorlatokat, feladatokat adunk tanulóinknak.

Tapasztalataink szerint kevésbé aknázzuk ki a tanítási órák adta lehetőségeket. A ma még többségben levő frontális foglalkozások nem kedveznek a hátrányokkal, hiányokkal, bizonytalan ismeretekkel rendelkező tanulóknak. Nem tudnak kellőképpen bekapcsolódni az óra munkájába, a pedagógus is - a továbbhaladás érdekében - elsősorban a jobb, gyorsabb, biztos tudással rendelkező tanulókra támaszkodik, nem is mindig tud meggyőződni arról, hogy mindannyian együtt haladnak-e vele. Ezért is célszerű - ha a lehetőségek adóttak - csoportfoglalkozásokat szervezni. Próbálkozásaink azt látszanak igazolni, hogy célszerű heterogén csoportokat alakítani, mert a homogén csoportok esetében - legalábbis az I-II. osztályban - kialakíthatjuk a gyengébb tanulóknak a kisebbrendűség érzését. (A csoportfoglalkozások sokféle lehetőségével élhetünk. Ezeknek nagyszerű feldolgozását találhatjuk Dr. Buzás László A csoportmunka időszerű kérdései című művében.) Iskolai munkánkban érlelődött meg bennünk az a meggyőződés, hogy a homogén csoportok szervezése esetében a gyengébb tanulók csoportjának elmaradása tovább növekszik, kedvüket szegi az a tény,

hogy ők a leggyengébbek közé tartoznak. Ezt még olyan esetekben is tapasztaltuk, amikor lehetőséget biztosítottunk a jobb, erősebb csoportba való "fölkerülésre". A heterogén csoportok szervezésében nagyon ügyeltünk arra, hogy ne a legjobb tanulók oldják meg a feladatokat, hanem közösen végezzék a munkát. Alkalmanként a közös munka összegezését a leggyengébb tanulóktól kértük, így alkalmat biztosítottunk az egyéni szereplésre is.

A továbbhaladást lényegesen nem befolyásoló hiányokkal gimnáziumba íratkozott tanulók között lehetnek olyanok is, akik tanári irányítással, segítséssel, tanáccsal önállóan is képesek a korrekciós munkát elvégezni. Célszerű nekik differenciált házi feladatokat (szóbelit és írásbelit egyaránt) adni, a megoldásokat rendszeresen ellenőrizni, esetleg konzultációs jellegű foglalkozásokon újabb tanácsokkal ellátni őket.

Tanulópárok szervezésével a kísérlet alatt nem próbálkoztunk, lehetőségét elvetni azonban nem szabad.

A súlyosabb, a továbbhaladást, a tantervi követelmények biztos elsajátítását veszélyeztető hiányok esetében tanítási órákon kívüli felzárkóztató foglalkozásokat szerveztünk. A szintmegállapító és egyéb mérések azt bizonyították, hogy a tanulóknak 20-30 %-ánál olyan hiányok vannak, amelyeknek megszüntetése csak szervezett segítő, korrekciós foglalkozásokkal lehetséges. (E szempontból nem voltak lényeges eltérések a három kísérleti gimnázium tapasztalataiban, bár a Radnóti Miklós Gimnázium és a Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium beiskolázási feltételei sokkal jobbak, mint a József Attila Gimnáziumé. A jelenség magyarázata az lehet, hogy nem volt egyeztetett, egységes alapunk annak megítélésére, mit tekintünk alapvető hiánynak.)

Helyzetünket nehezítette, hogy jelentős volt azoknak a tanulóknak a száma, akik több tantárgyból - nemegyszer 4-5 tárgyból -

szorulnak rendszeresen korrekciós foglalkozásokra. Voltak osztályok, amelyekben 5-6, máshol 2-3 tanuló minden szintmegállapító mérése minden tárgyból nagyon gyengén sikerült. (A két év tapasztalata azt a következtetést érlelte meg bennünk, hogy a jövőben sem lehet előnyösebb helyzetre számítanunk.)

A korrekciós foglalkozások megszervezése nagyfokú iskolai koordinációt követel. A felmérések összegezése után ezért szükséges a szaktanárok rövid értekezlete az osztályfőnök vezetésével. Ezen a megbeszélésen összegezni kell az osztály egészének tudásszintjére vonatkozó szaktanári megállapításokat, majd tanulónként kell értékelni a különböző tárgyakban szerzett tapasztalatokat. Így minden tanulóról - a tanuló egész személyiségéről, tudásáról, hiányairól, a hiányok okairól - egységes, teljes képet kaphatunk. Ennek a megbeszélésnek az is feladata, hogy megállapítsa, kiknek kell feltétlenül korrekciós foglalkozásokon részt venniük. Itt kell eldöntenünk azt is, mi történjék azokkal a tanulókkal, akik 4-5 tantárgyból mutattak feltűnő hiányokat.

Megítélésünk szerint egy tanulónak hetenként legfeljebb 2-3 felzárkóztató órán érdemes részt vennie. (Ez 2-3 tantárgyat jelent, mert a kísérletben tantárgyanként és hetenként egy korrekciós órát tartottunk.) Döntenünk kell tehát abban is, hogy a feltűnően gyenge tanulók mely foglalkozásokon vegyenek részt. (Sok szempontból megindokolható, hogy legcélszerűbb magyar nyelvből, matematikából és esetleg orosz nyelvből pótolni e tanulóknál először a hiányokat.) Ezek az esetek legtöbbször komoly szaktanári vita után oldódnak meg.

A fenti kérdésekre, problémákra a későbbiek folyamán a félévi és év végi osztályozó értekezleteken, valamint az orientációval kapcsolatos megbeszéléseken térhetünk vissza.

A korrekciós foglalkozásokat órarendileg az igazgatóság egyezteteti (órarend, teremhasználat, más foglalkozásokkal való összehangolás stb.) Az időpontok megjelölése természetesen mindig az iskola adottságaitól függ. Jónak tartottuk azt a megoldást, hogy vagy reggel 7 órától 8-ig tartottuk, vagy a tanítás befejező órájához kapcsoltuk a foglalkozásokat. Ez azonban nem volt minden esetben megoldható, így a délutáni órákban is tartottunk felzárkóztató órákat (általában 2 órától 4 óráig). Fő szempontunk mindig az volt, hogy a tanulók otthoni tanulásra szánt idejét indokolatlanul ne szabdadjuk szét, különösen ügyeltünk arra, hogy a vidékről bejáróknak előnyös időpontokat biztosítsunk. (Különbén előfordulhatott volna olyan eset is, hogy jó szándékú segítségünk ellenkező hatást ér el: a késői hazautazás miatt képtelenek napi feladataikat maradéktalanul elvégezni.)

A felzárkóztató foglalkozásokat órarendszerűen, pontosan kell megtartanunk. Egy-egy tanuló heti elfoglaltsága semmiképpen sem haladhatja meg a 2-3 órát. Lehetségesnek tartunk olyan megoldást is - ha erre az egyéb feltételek is biztosítottak -, hogy egy-egy tárgyból tanfolyamszerűen, 2-3 hét alatt 8-10 órában szervezünk korrekciót. Ezt a megoldást nem próbáltuk ki, valószínű, hogy a sokirányú délutáni elfoglaltság miatt ennek megszervezése nehézségeket okoz, viszont a szétaprózott foglalkozásokkal szemben kétségekívül előnyei vannak.

A csoportok kialakításában háromféle megoldással kísérleteztünk:

a./Az év eleji szintfölmérő dolgozatok eredményei alapján állandó csoportokat szerveztünk olyan tanulókból, akiknek előre láthatóan fél vagy egész tanévben szükséges a rendszeres foglalkozások munkájában részt venni.

Arra törekedtünk, hogy az ilyen csoportokban 3-5 főnél ne legyen több tanuló. Fő feladata az általános iskolából hozott hiányok pótlása volt.

b./Szerveztünk alkalmi csoportokat olyan tanulókból, akiknek csak egy-egy témakörből volt szükséges a felzárkózás. Ezek a foglalkozások emlékeztettek a hagyományos korrepetálásokra. Többségben voltak azok a tanulók, akik egy-egy témazáró dolgozatot sikertelenül oldottak meg. Itt tehát elsősorban a gimnáziumban keletkezett hiányokat pótoltuk.

c./Elvileg lehetséges - a gyakorlatban azonban ritkán valósítottuk meg - , hogy az osztály többsége vagy egésze vegyen részt felzárkóztató foglalkozáson abban az esetben, ha egy-egy anyagrész valamennyiőjüknek problémát okoz. Célszerűbbnek tartottuk, ha a tanítási órákon foglalkoztunk az ilyen kérdésekkel. Tanterveink egy része (magyar nyelv, matematika, orosz nyelv) kínált is erre lehetőségeket. Néhány tantárgyban - a tantervi anyag zsúfoltsága miatt - élnünk kellett az egész osztálynak tartott felzárkóztató órák lehetőségével is (történelem, kémia, biológia).

4.A tanulók tudásában leggyakrabban tapasztalható hiányok

A szintmegállapító mérések eredményei az általános iskolai hiányok felsorolásának bő lehetőségét kínálják. Erre a dolgozat nem vállalkozhat. A teendők érzékeltetésére két - egy verbális és egy nem verbális - tantárgyban tapasztalt legfontosabb hiányosságok összegezésére vállalkozunk.

Magyar nyelv:

Több tanuló jelentős nyelvi műveltségbeli hiánnyal iratkozik gimnáziumba. Vannak osztályok, amelyekben 6-8 tanuló szóbeli és írásbeli kifejező készsége nagyon alacsony szintű. Ez gyakran párosul az akadozó, nehézkes, szöveget alig értő-értelmező olvasással. Nem megnyugtató a helyesírási készség szintje sem: főleg a j-ly használata, a tulajdonnevek (elsősorban földrajzi nevek, művek címei) írása, a határozó ragok, a hasonulás, a múlt idő jelének és a tárgy ragjának tévesztése okozott sok gondot. Néhány tanulónk megdöbbentően sok helyesírási hibát vét. Gyakori a csúnya betűvetés, helyenként olvashatatlan írás.

Általában nem volt megnyugtató szintű az általános iskolában tanult leíró nyelvtani ismeretek feletti biztos áttekintés, a kategóriák, definíciók ismerete, az egyes nyelvtani egységek szerves összefüggésének meglátása. Az első dolgozatokból kiderült, hogy a szerkesztőkészség, a szerkezeti részek arányainak tudatos megvalósítása nehézségeket okoz.

A fenti problémák mindegyike nem derülhet ki az év elején megírt szintmegállapító mérőlapokból, hiszen a szóbeli és írásbeli kifejezőkészséget, szerkesztőkészséget, olvasási készséget alig vagy nem tudjuk mérőlapokkal mérni. Ebben a tantárgyban tehát különösen fontos kiegészítő információkat szereznünk.

A mérőlapok teljesítményei - éppen mert a legfontosabb készségekről alig nyújthatnak megfelelő tájékoztatást - általában megnyugtatóak voltak (a két kísérleti évben mindhárom iskolában 60-70 %-os volt a teljesítmény).

A nyelvi kultúra fogyatékoságai alapvetően kihatnak a más tantárgyakban nyújtott teljesítményekre is, "... a hátrányos tanulmányi helyzet elsősorban a "kultúrához kötődő", verbális készségekre (nyelvi kifejezőkészség: olvasás, előszóbeli és írásos fogalmazás stb.) építő tárgyakban nyilvánvaló." (Kozma Tamás: Hátrányos helyzet, Tankönyvkiadó Budapest 1975. 169. l.) A nyelvi kultúrában észlelt fogyatékoságok korrekciója tehát nagyon fontos és sürgős feladat.

Matematika:

A szintmegállapító mérésekből megállapítható, hogy általában gyenge a számolási készség (fejszámolásban és írásbeli számolásban egyaránt), főleg a törtekkel és előjeles számokkal való műveletek terén van több tanulónál komoly baj. Többen nincsenek tisztában a zárójelek használatával. Mindhárom kísérleti iskola tanulóira jellemzőek a makói József Attila Gimnázium 1974-75. tanév első félévi jelentésében foglaltak: "Nagyon hiányos a törtrész kiszámításának ismerete, vagy a törtrészből a szám meghatározásának készsége. Nem tudnak arányosan következtetni, nem tudják az alapműveleteket helyesen alkalmazni szöveges feladatokban. A szöveges feladatok megoldásának készsége egyébként is igen gyenge, de különösen szomorú, hogy az arányossági feladatok megoldása - amelyeknek a mindennapi életben rendkívül fontos szerepük van - nagyon sok tanulónak gondot okoz.

Főleg a szöveges egyenletek, egyenletrendszerek megoldásánál érezteti károsan hatását a gyenge gondolkodó képesség, logikai

készség, az ítéletalkotás, a megoldások indokolása és a megoldás ellenőrzése iránti igény hiánya.

Geometriából megnyugtató a mértani alapszerkesztések ismerete és néhány mértani alapfogalom helyes értelmezése (szakasz, szög, kerület, terület, merőlegesség, párhuzamosság). Kevés tanuló látja meg az összefüggéseket, tételeket és nem érzi a bizonyítás szükségességét. Csak néhány tanuló tud alaposan és precízen diszkutálni."

A szintmegállapító mérések teljesítménye 40-50. % között volt.

A többi tárgyból sem vigasztalóbb a kép. Teendőink sokaságát jól érzékeltetik a József Attila Gimnázium 1974-75. és az 1975-76. tanévben induló első osztályosainak év eleji mérés eredményei:

<u>Tantárgy:</u>	<u>1974-75.</u>	<u>1975-76.</u>
történelem	31,9 %	51,55 %
orosz nyelv	42,1 %	43,72 %
biológia	35,5 %	66,90 %
kémia	58,0 %	65,28 %

5. A felzárkóztató órák programja, az alkalmazott módszerek

A felzárkóztató órák tematikáját a hiányok mennyisége, minősége, a rendelkezésre álló órák száma, a korrekcióhoz előreláthatóan szükséges időmennyiség, a résztvevő tanulók száma, egyéni hiányaik stb. szabják meg. Hosszabb távú tervet csak az állandó csoportok számára készíthetünk, de ennek is rugalmasnak, keretjellegűnek kell lennie. Az alkalmi csoportok számára is kell valamiféle elképzelést összeállítanunk, ez azonban - a csoportok alkalmi jellegéből adódóan - csak főbb vonalakban tartalmazhatja teendőinket.

Az iskolavezetés egyik tervet sem kérte írásban elkészíteni, mégis nyilvánvaló, hogy az állandó csoportok számára a "tanmenetet" rögzíteni kell. Az egész osztály számára szánt korrekciós órákra csak abban az esetben van értelme a tervkészítésnek, ha a felzárkóztatás több órát igényel (függetlenül attól, hogy az tanítási órán vagy azon kívül történik).

Ha a hiányokat egyénenként állapítottuk meg, akkor individualizáltan tervezhetünk. Különösen vonatkozik ez az egyes korrekciós órák témájának kijelölésére. Voltak olyan foglalkozások, amelyeken a csoport minden tagjával ugyanazt a témakört végeztük (pl. a csoport minden tagjának problémát okozott a tulajdonnevek helyesírása), más esetekben a témakörön belül is differenciálnunk kellett (pl. a csoport egyik tagjának a névszók témaköréből a melléknevek, másoknak a névmások felismerése okozott problémát). Az instabil, nem állandó összetételű csoportokban legtöbbször mindenkivel ugyanazt a témát dolgoztuk föl, hiszen a csoportok szervezése a hiányok alapján történt. (Hasonló a helyzet az osztály többségének vagy egészének egy időben történő felzárkóztatásánál is.)

A témakörök megjelölésekor célszerű a feladatokról, az alkalmazandó módszerekről is döntenünk.

Az egyes foglalkozások eltérnek a tanítási óráktól az elvégzendő tananyag (pótolandó ismeretek, jártasságok, készségek) mennyisége, minősége, a csoportlétszám stb. tekintetében. Eltérnek (eltérhetnek) az alkalmazott eljárásokban, módszerekben is.

"Metodikájának kidolgozása külön feladatot jelent; olyan tendencia érvényesítését igényli, amely középpontba helyezi az egyénhez való legszorosabb alkalmazkodást." (Ligetiné dr. Verebély Anna: Szakosított tantervű osztályok és a fakultatív oktatás az általános iskolában. Neveléstudományi Közlemények, MTA Pedagógiai Kutató Csoport, 1974. 48. 1.) Ebből következik, hogy a szaktanárnak magasfokú pedagógiai és módszertani kulturáltsággal, pszichológiai ismeretekkel kell rendelkeznie, munkáját céltudatosságnak, rendszerességnek, kitartásnak kell jellemeznie.

A gyakorló pedagógusok számára az új feladatok megoldásának új, sajátos módszerei jelentik a legtöbb problémát. A kísérlet bebizonyította, hogy a tanítási órákon alkalmazott módszertani eljárások - amelyekre természetesen szükség van a felzárkóztató órákon is - önmagukban nem eléggé hatékonyak. Az általános módszerek mellett speciális eljárásokra van szükségünk. Mi is érezzük, hogy legkevesebb eredmény e vonatkozásban született. A további módszertani kutatások feladata, hogy a gyakorló pedagógusok segítségével siessen ennek az új feladatnak jobb, eredményesebb megoldásában. Ennek nem mond ellent, hogy a szaktanárok és igazgatók jelentéseikben az alkalmazott eljárásokkal kapcsolatban sok új ötletet vetnek föl, ezek azonban általános jellegű módszerek.

A következőkben idézünk a kísérletben résztvevő iskolák igazgatóinak jelentéseiből:

"A foglalkozások módszerei a tantárgyak sajátosságától, a hiányoktól, a csoport nagyságától stb. függött. .... A különböző tantárgyakban különböző módszerek domináltak. Magyar nyelvben elsősorban a helyesírás és nyelvhelyességi gyakorlás, történelemben a források elemzése, alapvető fogalmak tisztázása, orosz nyelvben a nyelvtani fogalmak tisztázása, hangszalagok közös meghallgatása, programozott nyelvtani feladatok megoldása, kérdés-felelet, szituatív társalgás stb. Történetek kísérletek konzultáció-szerű foglalkozások tartására is, ez azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket." (József Attila Gimnázium 1974-75. tanévi első félévi jelentéséből)

"A korrekciós foglalkozásokon alkalmazott módszerek közül egyértelműen a 3-6 fős csoportlétszám melletti egyéni foglalkozás bizonyult legjobbnak: egy-egy probléma lényegének közös tisztázása után minden résztvevő önálló feladatot kap, munka közben a sétáló tanár segít, ahol szükséges, majd közösen megbeszélik ill. javítják a hibákat. Gyakori a korrekciós órára adott - differenciált - házi feladat adása ill. számonkérése is. Lényeges azonban, hogy ezek az órák beszélgető, fesztelen légkörű foglalkozások, ahol a tanulónak is az az érdeke - a tanítási órával ellentétben - hogy kiderüljön, miben bizonytalan, hogy segíteni lehessen rajta. (Ez fokozatosan alakult ki, de amióta megszokták a tanulók, azóta határozottan nőtt a foglalkozások hatékonysága.) Matematikából és kémiából a táblánál való munka dominál és ennek biztonságosabbá válása terén történt előrehaladás." (Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium 1974-75. tanévi első félévi jelentéséből)

"A felzárkóztató foglalkozások módszerét illetően nem tudunk - de nem is akartunk - újat alkotni.

Elsődleges célunk volt:meggyőződni arról,hogy mit nem tudnak a tanulók,s egyben feltárni a nem tudás,az anyag meg.nem értésének okát.Az ezt követő módszeres eljárásokban a magyarázat, az ellenőrzés és a begyakorlás volt túlsúlyban.Az ellenőrzésnél éltünk mind a szóbeli,mind az írásbeli ellenőrzés módszerével - attól függően is,hogy melyekben láttuk a tanuló gyengeségét.Nagy szerepet kellett szánunk a felzárkóztató foglalkozásokon a begyakorlásnak is - a példamegoldásoknak,a helyesírási szabályok begyakorlásának,az alapvető ismeretek gyakorlat útján való elsajátításának stb. -,annál is inkább,mert úgy láttuk,hogy több tanulónál az általános iskolai tananyag elsajátítása a begyakorlás hiányán múlt.

Az aktivitás lehetőségét a kis létszámú csoporttal való foglalkozás mindvégig biztosította.

Minden esetben fontosnak tartottuk a felzárkóztató foglalkozások alkalmával a tanulók előrehaladását értékelni.Kiscsoportos foglalkozásoknál egyénenként.A buzdítás,a serkentés volt a lényeges,továbbá az,hogy a foglalkozás alapján a tanuló sikereket érjen el.S arra is ügyeltünk,hogy jó legyen a foglalkozások légköre és ne essék pejoratív megítélés alá az,aki korrekciós foglalkozásokra jár.

Vigyáztunk arra is,hogy tanulóink saját ismereteikre támaszkodva jussanak el az új megértéséhez,önállóan lássák meg és fedezzék fel a tényeket stb.Tettük ezt azért,hogy a tanulókat ne szoktassuk rá a már kész ismeretek elfogadására,azaz: ne jussanak az "örökké korrepetálást igénylők",illetve az "állandóan korrepetáltak" sorsára.Ne szokják meg a felzárkóztató foglalkozásokon való részvételt,hanem csupán akkor vegyék igénybe,ha annak szükségességét érzik.

... A hasznosság ellenére azonban a szaktanárokkal történt beszélgetések arra utalnak, hogy a jövőben törekedni kell a felzárkóztató foglalkozások speciális módszerének a felkutatására, és a foglalkozások elemzőbb értékelésére."

(Radnóti Miklós Gimnázium 1974-75. tanévi első félévi jelentéséből)

Nem lenne teljes a kép, ha nem ismertetnénk azokat a módszertani próbálkozásokat, amelyek jelenleg is folynak. Kutató, újat kereső pedagógusaink elsősorban a következő kérdésekre keresnek választ:

a./Hogyan használhatjuk föl a legeredményesebben a korrekciós foglalkozásokon a modern oktatási eszközöket (televízió, rádió, magnetofon, nyelvi laboratórium, film, diavetítő stb.)?

b./Hogyan fejleszthető az eddigieknél hatékonyabban az önellenőrzés, önértékelés képessége?

c./Hogyan tudjuk a legjobban biztosítani az egyéni ütemű előrehaladást?

d./Milyen módszerekkel lehetne általánosabbá tenni a ma még nem széles körben alkalmazott konzultációs jellegű foglalkozásokat?

e./Kidolgozhatók-e olyan programok, feladatlapok, amelyek több csoportban is eredményesen használhatók?

f./Milyen módszerekkel lehet a pótoltt és begyakorolt ismereteket a legszervezesebben beépíteni a tanítási órák tananyaga rendszerébe?

g./Melyek a tanulók személyiségéhez, képességéhez legmegfelelőbb (individualizált) módszertani eljárások?

A korrekciós órák sokféle módszere alakult ki vagy van kialakulóban. Így van ez a foglalkozások szerkezeti felépíté-

tésével is. Erre vonatkozóan nem lehet általános sémát adni, ahány felzárkóztató óra, annyiféle megoldás figyelhető meg. Egy biztos: a tanítási óráknál kötetlenebb, egyáltalán nem merev órastruktúrára van szükség.

6. Eredmények, tapasztalatok

Ha nem is kristályosodtak ki minden vonatkozásban módszereink, a kísérlet felzárkóztató rendszere mégis hatékony, eredményes. A három Csongrád megyei gimnázium tanárai és tanulói egyértelmű helyesléssel fogadták, a kísérlet első szakaszának lezárása után szükségességét nem vitatják. Természetesen véleménykülönbségek vannak: az egyik gimnáziumban úgy látják, nem indokolt a II. osztályra is kiterjeszteni a felzárkóztatást, a másik éppen ellenkezőleg még a III. osztályban is szükségesnek tartja. Hasonló különbségek figyelhetők meg abban a vonatkozásban is, hogy mely tantárgyakban kell feltétlenül korrekciós foglalkozásokat szerveznünk. A véleménykülönbségek okait valószínűleg abban kereshetjük, hogy a kísérletben résztvevő iskolák beiskolázási körzete, következésképp tanulóinak tudásszintje között nagymérvű eltérések vannak.

Idézzünk néhány véleményt az iskolák igazgatóinak összefoglaló jelentéseiből!

"Tapasztalataink szerint matematikából, kémiából, magyar nyelvtanból és orosz nyelvből szükségesek a korrekciós foglalkozások, ... a többi tárgynál (földrajz, történelem, irodalom, idegen nyelvek) szükség esetén - ritkábban alkalmazhatók, ill. néhány tárgynál (biológia, gyakorlati foglalkozás, rajz, ének) teljesen szükségtelenek." (Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium 1974-75. tanévi első félévi jelentéséből)

"Általános megállapítás, hogy feltétlenül szükséges volt a felzárkóztató foglalkozások szervezése. Eredmény, hogy csökkent a tanulók egy részénél az elmaradás, csökkentek a tudásszintbeli különbségek. Különösen fontos, hogy a hátrányos helyzetű, falusi, tanyai iskolából középiskolába iratkozott

tanulók részére szervezett lehetőséget biztosít tudásbeli hiányosságaik leküzdésére." (József Attila Gimnázium 1974-75.tanévi első félévi jelentéséből)

"Tanáraink igen jó véleménnyel vannak a foglalkozásokról. Többen kifejtik:ennek köszönhető,hogy az osztályban a szaktárgyakban év végén nem volt elégtelen osztályzat,s a tanulók pedig nem féltek a tantárgytól.Sőt,olyan is adódott,hogy végül több tanuló,aki korrekciós foglalkozásra járt,jobb eredményt ért el,mint aki nem járt." (Radnóti Miklós Gimnázium 1974-75.tanévi jelentéséből)

"A korrekciós,felzárkóztató foglalkozások rendszere a kísérleti struktúra egyik legfontosabb sarkpontja,amely egyöntetű és egyértelmű elismerést aratott mind a tanulók, mind a tanárok körében." (Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium 1974-75.tanév végi jelentéséből)

"A felzárkóztató foglalkozások szervezését,rendszeres tartását a szaktanárok döntő többsége szükségesnek,néhány tárgyból (matematika,kémia,anyanyelv) nélkülözhetetlennek tartja (ezen a véleményen vannak a tanulók is)." (József Attila Gimnázium 1974-75.tanév végi jelentéséből)

Már az előbbi véleményekből is kiderült,hogy a tanárok és a tanulók nemcsak szükségesnek,hanem eredményesnek is ítélik meg a felzárkóztató foglalkozásokat. Számszerű,adatszerű eredményekről - a fejlődés objektív mérése hiányában - nehéz beszámolni,így elsősorban a tapasztalati tényeknél kell maradnunk.A József Attila Gimnázium 1974-75.tanév végi jelentése tartalmazza a következő megállapításokat: "Bár a nevelők egy része a háromféle felmérő dolgozat teljesítménye összehasonlításával név szerint is fel tud sorakoztatni

jó néhány tanulót (történelem:4, orosz nyelv:1, matematika:6, kémia:2, földrajz:4), akinél szembetűnő a felzárkóztató foglalkozások kedvező hatása, több azoknak a tanulóknak a száma, akiknek munkáját megkönnyítették ezek a foglalkozások, s hozzájárultak a magasabb szintű osztályzat eléréséhez ill. a bukás elkerüléséhez."

Érdemes megfigyelni, hogyan alakult a József Attila Gimnázium 1974-75. tanéve I. évfolyamának tanulmányi átlaga magyar nyelvből, matematikából és orosz nyelvből.

	magyar nyelv	matematika	orosz nyelv
Beiskolázási átlag:	4,27	4,10	4,11
Szintmegállapító			
mérés:	68,7 %	47,6 %	42,1 %
Félévi felmérés :	3,14	2,85	2,78
Félévi tantárgyi			
átlag:	3,37	3,57	3,66
Év végi felmérés :	3,59	1,97	3,58
Év végi tantárgyi			
átlag:	3,51	3,31	3,61
Felzárkóztató órák			
száma:	38	69	41

Magyar nyelvből emelkedett, matematikából csökkent, orosz nyelvből stagnált a tanulmányi eredmény az igen tekintélyes számú felzárkóztató óra ellenére is. Nyilvánvaló tehát, hogy nem sikerült a tanulmányi hiányokat felszámolni, ezért szükséges volt a II. osztályban is folytatni a korrekciós foglalkozásokat. Az órák száma azonban jelentősen csökkent.

Jól érzékelteti ezt a következő táblázat is:

Tantárgy:	1974-75.tanév	1975-76.tanév	
	I.évf.	I.évf.	II.évf.
magyar nyelv	38	31	11
történelem	18	7	8
orosz nyelv	41	47	4
matematika	69	76	10
biológia	13	8	-
kémia	72	24	10
földrajz	34	4	3
Összesen:	285	197	46

A József Attila Gimnázium igazgatósága a fenti adatokból a következő megállapításokat tette: "Az 1975-76.tanévben jelentősen csökkent az I.osztályosok részére tartott foglalkozások száma. ... Annál feltűnőbb, hogy matematikából, oroszból és magyar nyelvből ennek ellenére némileg emelkedett vagy majdnem szinten maradt a felzárkóztatás. Nyilván azért, mert a felsorolt tárgyakból van legnagyobb létjogosultsága a szintre hozásnak. A II.évfolyam osztályaiban azonban még ezekből a tárgyakból is zuhanásszerűen csökkent a megtartott foglalkozások száma. Erre a jelenségre akkor kapunk magyarázatot, ha a számok mögé tekintve, elvégezzük az adatok tartalmi elemzését.

Az eredeti koncepció szerint a felzárkóztató foglalkozásokat viszonylag stabil csoportok számára a 2.év végéig kellett volna tartani. Az eddigi tapasztalatok ennek a felfogásnak a módosítását sugallják.

Ugyanis: viszonylag állandó összetételű csoportok - a matematika kivételével - csak az első néhány hónapban működtek, amíg elsődlegesen az általános iskolai bázisanyag hiányainak pótlása folyt. Ezt követően, ahogyan a stabil csoportok helyét az instabil csoportok foglalják el, úgy csúszik át a felzárkóztatás a napi tantervi anyag elmaradásainak pótlásába; ezt pedig esetenként más és más tanulók igénylik. Az első év jelentős részében még a felzárkóztató funkció primátusa érvényesül (legtovább matematikából, magyar nyelvből és oroszból), a II. évfolyamon azonban már szinte kizárólagossá válik a korrepetáló funkció szerepe. Nyilván ez a tapasztalati tényező vezetett az ismerttetett számszerű eredmények kialakulásához." (József Attila Gimnázium 1975-76. tanév végi jelentéséből)

7. Problémák, következtetések

A felzárkóztatási rendszer hatékony működése sok gondosságot, alapos szervező munkát igényel. Az amúgy is rendkívül elfoglalt diákok és tanárok számára sokszor megoldhatatlan problémát jelent az időbeli egyeztetés. Az első évek adatai alapján a tanulók nagyon jelentős rétegéről van szó. Érzékeltetésül a József Attila Gimnázium egyetlen tanévének adatait idézzük:

Tantárgy	felzárkóztató órán	
	rendszeresen	alkalmanként
	részt vett tanulók	
magyar	23 %	16 %
történelem	12 %	40 %
orosz	20 %	47 %
matematika	24 %	50 %
biológia	8 %	20 %
kémia	20 %	50 %
földrajz	15 %	30 %

A felzárkóztatás zökkenőmentesebb megoldására a jövőben kétféle szervezési lehetőség kínálkozik. Az egyik - nem problémamentes - megoldás az lenne, ha a korrekciós óra (órák) szerepelne az óratervben. A másik, inkább járható út: "Az orientációs szakaszban a tantervnek lehetőséget kell adnia az általános iskolák különbözőségéből fakadó főbb eltérések alapos megismerésére, szervezett korrigálására is. A törzsanyagnak ezért viszonylag kevesebbnek kell lennie, jól elsajátíttatása mellett

a tudásbeli hiányok feltárását és pótlását, a képességek fejlesztését, az elmaradók felzárkóztatását is biztosítani kell."

Welker Ottó: A gimnáziumi fakultatív oktatásról, Köznevelés 1975/35.7.1.)

Ebben az esetben a korrekció alapvető feladatait tanítási órákon oldhatnánk meg. Valószínű, hogy így is szükséges lenne minimális óraszámú tanítási órán kívül is szervezni ilyen jellegű foglalkozásokat. Ebben az esetben megoldódnék a ma még nem egyértelműen tisztázott kérdés is: kötelezhetjük-e a tanulót - saját érdekében - arra, hogy korrekciós foglalkozásokon vegyen részt. Megnyugtatóbb lenne ez a szaktanár számára is, kevésbé növelné az egyébként is sokirányú tanári elfoglaltságot.

Harmadik fejezet

ORIENTÁLÁS A FAKULTATÍV TANTÁRGYCSOPORTOS KÉPZÉSI KÍSÉRLETBEN

1. A pályaválasztás

A pályairányítás, a pályaválasztás ma világszerte a pedagógia, a társadalmi érdeklődés és tervezés előterébe került. Ennek egyrészt gazdasági okai vannak: a munkaerő-szükségletet jól képzett szakemberekkel kell kielégíteni. Az utóbbi évtizedekben azonban már más fontos okok is közrejátszanak, így: pszichológiai, pedagógiai, orvosi, szociológiai, közgazdasági stb. szempontok.

Az intézményesített pályairányítás szükségessége a XIX. században a gazdasági föllendüléssel együtt jelentkezett. A szervezett pályaválasztási tanácsadás ott és akkor vált szükségessé, ahol és amikor ezt a viharos gyorsasággal kibontakozó ipari fejlődés igényelte. Egyes nyugati országokban már az 1920-as évektől kezdve működik pályaválasztási tanácsadó szolgálat. A legtöbb helyen azonban ez csupán állásközvetítést jelentett. A pályaválasztási irányítás egyéb összefüggéseit (a személyiség-fejlesztés pszichológiai, pedagógiai, orvosi szociológiai, közgazdasági) csak az utóbbi évtizedekben vizsgálják alaposabban. Ennek ellenére a legutóbbi időkig azt tapasztalhatjuk, hogy a tőkés országokban a gazdasági (és társadalmi) kényszer hatására az ember helyét, a társadalmi munkamegosztásban betöltött szerepét születése, társadalmi helyzete többnyire életreszólóan meghatározza.

Magyarország a felszabadulás előtt gazdaságilag és társadalmilag elmaradott ország volt, így a pályairányítás parancsoló szükségessége nem vagy alig jelentkezett. Hazánkban a második világháború előtt nem foglalkoztak intézményesen és hivatalosan a legnagyobb néptömegek gyermekeinek életpályára irányításával, az uralkodó osztályok szempontjából erre nem is volt szükség, hiszen bőségesen áll rendelkezésre szabad munkaerő.

A nem hivatalos Magyarország, a demokratikus átalakulásért harcoló haladó gondolkodók azonban egyre erőteljesebben sürgették a pályairányítás területén is a változást (Táncsics Mihály, Eötvös József, Földes Ferenc, Kemény Gábor, Nagy László), a Magyar Tanácsköztársaság gazdasági, szociális és kultúrpolitikájában pedig jelentős szerepet, helyet kapott e kérdés megoldása. E területen is fordulópontot jelentett országunk felszabadulása, majd a proletárdiktatúra megszületése. Az 1950-es években - gazdaságunk extenzív fejlődésének időszakában - még nem volt szükség a mai értelemben vett pályairányításra. Ez csak az 1960-as évek elejétől, gazdasági fejlődésünk intenzív szakaszának kibontakozásától vált nélkülözhetetlenül fontossá. Hazánkban ekkor szerveztük meg a pályaválasztási tanácsadást. (Rehák Ferenc: Fejezetek a pályaválasztás harmincéves történetéből, Pályaválasztási Tanácsadás 1975.1.sz.9-12.1.)

Míg a tőkés országokban elsősorban munkaerő-szükséglet kielégítéséről van szó, addig egészen más a helyzet a szocialista országokban, így hazánkban is. A pályairányítás, a pályaválasztás fontos elősegítője lehet (és kell is lennie) az egyéni és társadalmi érdekek találkozásának, összhangjának. Mi nagyon fontos célunknak tekintjük, hogy az egyes emberek adottságaiknak, tehetségüknek, hajlamaiknak, érdeklődésüknek megfelelő területen vegyék ki részüket a társadalom összfeladataiból.

A szocialista társadalom humánumból következik, hogy célunk: az ember számára a munka ne kényszer, hanem életszükséglet, önkéntes, szabad, alkotó tevékenység legyen. "Hogy a munka az ember számára ne legyen idegen, hanem saját magát megvalósító szabad öntevékenység, olyan helyzetbe kell őt hozni, hogy szabadon választhassa, és ne akaratától független, vele szemben ellentétes körülmények kényszerítsék rá. Pontosabban: olyan munkát válasszon, amely megfelel képességeinek. Önmagunkat, személyiségünket csak olyan munkában valósíthatjuk meg, amely megfelel egyéni képességeinknek, érdeklődésünknek. Ilyen helyzetbe az ember csak akkor juthat, ha egyrészt sokoldalú nevelésben részesül, amelyben egyéni képességei kibontakozhatnak, ha sorsát, életpályáját nem döntik el túl korán, amikor még képességei meg sem mutatkozhattak, és természetesen, ha egyéni képességeit módja van maximális mértékben kifejleszteni. Másrészt az ilyen helyzet még a szocialista társadalomban is függvénye a gazdasági fejlettségnek, amely objektíve meghatározza, hogy az egyéni érdeklődést, képességet milyen mértékben lehet összhangba hozni a társadalmi munkamegosztás szükségleteivel." (Ágoston György: A pedagógia alapfogalmai és a nevelési célrendszer, Akadémiai Kiadó Budapest 1976. 71. l.)

Szocialista társadalmunk mai fejlettségi szintjén az objektív okok (gazdasági fejlettségünk szintje, a munkamegosztás) még akadályozhatják, hogy mindenki megtalálja a számára legkedvezőbb életpályát. "Ám az is igaz, hogy nemcsak objektív okok akadályozzák az egyéni kedv, hajlam, érdek és a társadalom érdekének harmóniáját az életpálya megválasztásában, hanem az egyéni adottságok, képességek felismerése és fejlesztése érdekében végzett pszichopedagógiai tevékenység alacsony színvonala, továbbá a

megfelelő iskola- és pályaválasztási orientálás elhanyagolása a legutóbbi évekig." (Ágoston György:i.m.72.1.) A fenti megállapítások,de a mindennapi iskolai gyakorlatunk is egyértelműen igazolják,bizonyítják,hogy jelenlegi iskolarendszerünk "nem felel meg az egyéni adottságok és képességek felszínre hozása és kifejlesztése modern szocialista követelményének." (Ágoston György:i.m.75.1.)

Addig is,amig iskolarendszerünk strukturális változásának megérlelődnek a lehetőségei és feltételei,jelenlegi körülményeink között is többet tehetünk a helyes pályaorientálás érdekében.A gimnáziumi fakultatív képzési kísérlet - jelenlegi lehetőségeinket figyelembe véve - többek között tökéletesebben akarja megoldani e feladatunkat is.

2. Az orientálás helye a kísérleti képzési struktúrában

A pályairányítást ma egyre gyakrabban orientálásnak nevezzük. A szó tájékoztatást, tájékozódást, eligazítást, irányítást jelent, a "pályairányítás" jelentés az utóbbi időben kapcsolódott hozzá. Ebben az értelemben jelentése: a spontán orientálódási törekvések elé tudatos irányok, célok állítása. A pályaválasztás köznapi értelmezésével szemben a pályorientálás jelzi, hogy nem egyszeri akcióról, hanem hosszantartó komplex folyamatról van szó. Ilyen értelemben természetes, hogy az iskolai munka szerves részének kell tekintenünk. (Az orientálás behatolása az iskolába elsősorban a második világháború utáni időszak jelensége. Már az 1947-ben készült Langevin-Wallon-tervezet is nagy fontosságot tulajdonított az egyenlő esélyeket biztosító demokratikus iskolarendszerben a szervezett, tudatos pályairányításnak.) A társadalom és az egyén által elfogadható döntéseket több éves tudatos tevékenységgel kell elősegíteni (felvilágosítás, képességeket feltáró és fejlesztő foglalkozások, tervszerű orientálás stb.). A helyes pályaválasztási döntést hosszantartó, tudatos, szervezett, tervszerű pedagógiai ráhatások érlelhetik meg.

Ma még mindezeket nem tudjuk maradéktalanul megvalósítani. Jelenlegi iskolarendszerünkben tulajdonképpen kétszer kerül a tanuló "pályaválasztási kényszer" elé. Az általános iskolában van egy elsődleges pályairányítás, pályaválasztás. Itt két lehetőség között kell választania a tanulónak: tovább tanul vagy nem. Ha a továbbtanulás mellett dönt, akkor három irányba mehet: szakmunkásképzőbe, szakközépiskolába, gimnáziumba. Tulajdonképpen tehát -megfelelő élettapasztalatok nélkül - 14 éves korban pályát választott a tanuló (kivéve a gimnáziumban tovább

tanulókat, akiknél nagyon fontos lesz a "második pályaválasztás"). Ezt az életkort alacsonynak tartjuk az életpálya felelős eldöntésének szempontjából. "Az életpályát eldöntő továbbtanulási irányról 16-17 éves életkorban kellene döntenie, amikor - ha adottságait előzetesen speciális tevékenységekben kipróbálhatta - valóban megállapítható a gyerekről - a mainál mind a gyermek, mind a szülő számára sokkal meggyőzőbb módon - , hogy mihez van tehetsége: elméleti tanulmányokhoz-e, alkalmazó technikai jellegű studiumokhoz vagy gyakorlatibb jellegű tevékenységhez." (Ágoston György: i.m. 75. l.)

(Ezek a gondolatok a 10 osztályos általános iskola szükségességének gondolatához vezetnek el, a megvalósítás feltételei azonban jelenleg még nem adóttak.)

A gimnáziumban tovább tanulók látszólag előnyösebb helyzetben vannak a más iskolatípusban tanulókkal szemben (lehetőségük van a "második pályaválasztásra" is), valójában azonban itt is nagyon ellentmondásos helyzet alakult ki. Ennek az iskolatípusnak a magyar képzési rendszerben kettős funkciója van: egyrészt fel kell készítenie az arra tehetséges tanulókat a felsőfokú tanulmányokra, másrészt számolnia kell azzal, hogy növendékeinek jelentős része a társadalmi munkamegosztásban olyan helyre kerül, amely nem igényel felsőfokú képesítést. A gimnázium e kettős funkcióját erősítette meg az MSZMP Központi Bizottsága 1972. június 15-i határozata is: "A gimnáziumok feladata elsősorban a továbbtanulásra való felkészítés legyen. A tovább nem tanulókat a gimnázium segítse a gyakorlati életre való felkészüléshez is." (Az állami oktatás helyzetéről és fejlesztésének feladatairól) Ennek az iskolatípusnak tehát kettős feladatot kell megoldania. Jelenlegi képzési rendszerével azonban maradéktalanul egyiket sem valósítja meg.

(Az érettségizetteknek kb. 30-35 %-a kerül felsőfokú oktatási intézményekbe. A jelenleg még meglévő szakosított tantervű osztályok nem teljes sikerrel, ellentmondásosan készítik föl tanulóikat, nem is szólva az általános tantervű osztályokról. A tovább nem tanuló 65-70 %-ot pedig egyáltalán nem készíti föl megfelelően a gyakorlati életre.)

Feladataink tehát egyértelműek és világosak. A megoldási módok sokfélék lehetnek. Képzési kísérletünk az egyik lehetséges megoldást próbálja ki a három Csongrád megyei gimnáziumban.

Kísérleti tervünk a gimnáziumi képzés első szakaszát (I-II. osztály) a felzárkóztatás, megfigyelés és orientálás szakaszának tekinti. Erre épül a második szakasz (III-IV. osztály) erőteljesebb differenciációja. "A gimnázium I. és II. osztályát megfigyelési és irányítási (orientációs) szakasznak kell tekinteni. Ennek fő feladata az általános képzés - amelyben a tanulók teljesítményeit rendszeresen mérik, egyéni képességeik kibontakozását céltudatosan figyelik - , továbbá olyan tevékenységek szervezése, amelyekben a tanulók egyrészt kipróbálhatják magukat, önismeretre tehetnek szert, másrészt fejleszthetik és elmélyíthetik egyéni képességeiket. Az e tevékenységben való részvétel természetesen az iskola számára is fontos forrása a tanulók megismerésének. ... Az első két év általános képzése során megfigyelt és rögzített adatok, a képességeket feltáró tevékenységek és gyakorlati foglalkozások teljesítményei, tehát megbízhatóan összegyűjtött tények alapján kell azután az iskola ~~ának~~ növendékei számára szakosodási irányt javasolnia a második osztály befejeztekor." (Dr. Ágoston György-Dr. Orosz Sándor: Kísérleti terv a gimnáziumi képzés szerkezetének átalakítására)

(Vannak olyan vélemények, hogy a fakultatív tantárgycsoportos oktatást, tehát az erőteljesebb differenciációt már az első osztályban, mások szerint a második osztályban meg kell kezdeni. Mi ezt nem tartjuk helyesnek, mert akkor újra csak 14 éves korban kell döntenie a tanulónak. Márpedig "14 éves korban még nem állapíthatók meg kellő biztonsággal a tanulók egyéni képességei, és még nem alakult ki, nem szilárdult meg érdeklődési körük. A gimnáziumba lépéskor még az sem dönthető el, hogy bizonyos tárgyak esetében nem kielégítő tudásuk és gyenge érdeklődésük egyéni adottságaik, avagy nem megfelelő színvonalú általános iskolai képzésük függvénye-e."

(Dr. Ágoston György-Dr. Orosz Sándor: i. m.)

A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy a képzési kísérlet első szakasza hogyan tesz eleget a korábban vázolt feladatoknak.

3.A képességek, adottságok felismerése, fejlesztése

Ahhoz, hogy az egyéni adottságokat, képességeket, hajlamokat maximálisan fejleszthessük, kibontakoztathassuk, fel kell azokat ismernünk. Ez sokoldalú, tervszerű, alapos tanári megfigyelést, céltudatosan szervezett foglalkozásokat, tanulói önismeretet követel. Mindenekelőtt azt kell tudnunk, hogy az iskolai munka mely területei kínálják a legtöbb lehetőséget a tanulók adottságainak, hajlamainak megnyilvánulására, felismerésére.

a./A korszerűen szervezett és vezetett tanítási órák jó lehetőséget biztosítanak a tanulói öntevékenység számára. A pedagógusok eddig is itt ismerhették meg elsősorban a növendékek szellemi adottságait, a tanulók itt bizonyosodhattak meg képességeikről.

b./A képzési kísérlet első és második osztályában kötelező gyakorlati tevékenység is fontos területe a képességek felismerésének.

c./Értékes tanulói tulajdonságok nyilvánulhatnak meg a felzárkóztató foglalkozásokon.

d./Az egyéb iskolai tevékenységek (önképzőkör, tanulmányi versenyek, osztályfőnöki órák, KISZ-foglalkozások, kirándulás stb.) is fontos információkat nyújthatnak.

e./Az eddig felsoroltak korábban is fontos területei voltak a képességek feltárásának. Képzési kísérletünk fontosnak tartja ezeken kívül még olyan foglalkozások szervezését is, amelyeknek kifejezett célja a képességek feltárása, kipróbálása, megerősítése. "A képességeket kipróbáló, feltáró és megerősítő tevékenységek, amelyek az első év második felében lépnek be a tantervbe, a szó szoros értelmében tevékenységek, amelyek nem a tanulók ismereteinek bővítését, hanem meglevő ismereteik

alkotó alkalmazását kívánják meg tőlük: olyan teljesítményeket, amelyek színvonala alapján valóban minősíteni lehet a képességek szintjét és az érdeklődés fejlődését. E tevékenységeket a tanulók nem teljesen szabadon, hanem irányítással, az osztályban tanító pedagóguskollektíva tanácsa alapján választják."

(Dr. Ágoston György-Dr. Orosz Sándor: i. m.)

Az orientációs foglalkozások szervesen épülnek be az első és második osztály óratervébe. Három féléven keresztül heti 2 órás orientációs kör minden tanuló számára kötelezően választható (I. osztály második féléve, II. osztály). Az első félév tanítási órákon nyújtott tanulói teljesítményei, a tanuló és tanár közös véleménye alapján a félév végén történik az első irányítás. A növendékek két főirány közül választhatnak:

a./társadalomtudományi - nyelvi

b./matematikai - természettudományi

Mindkét irányon belül több program van. A társadalomtudományi-nyelvi irány programjai a következők:

irodalmi olvasmányok

magyar nyelvművelés

történelmi olvasmányok

idegen nyelvi gyakorlatok (orosz, német, angol stb.)

A matematikai-természettudományi irány programjai:

matematika feladatmegoldó

fizika gyakorlat

kémia gyakorlat

biológia gyakorlat

földrajzi terepgyakorlat

A tanulók az első osztály második félévében a két fő irány egyikének valamelyik programjában vesznek részt. "Az első év második félévének végén az e tevékenységben nyújtott

teljesítmények gondos mérlegelése és természetesen az általános képzés során megfigyelték alapján is, a tanulót tanárai vagy megerősítik választási irányának helyességében, vagy másik irány kipróbálását javasolják számára (a társadalomtudományi programból átirányítás a természettudományi programba, illetve fordítva).

Mindkét említett irányban több program kipróbálására van szükség, hogy a harmadik osztályban kezdődő szakosítás minél megalapozottabban történhessék." (Dr. Ágoston György-Dr. Orosz Sándor: i. m.)

Nem lenne teljes a képességek kipróbálása (és nem tennénk eleget a gimnázium gyakorlati életpályákra felkészítő funkciójának sem), ha nem szerveznénk gyakorlati jellegű programokat is. Minden tanulónak kötelező négy féléven át gyakorlati képzésben részt vennie. "E gyakorlati tevékenységek egyrészt hasznos gyakorlati ismeretekkel és készségekkel egészítik ki, teszik teljessé, sokoldalúbbá a tanulók általános műveltségét, másrészt segítik kiválasztani azokat a tanulókat, akiknek gyakorlati életpályán potenciálisan jobb az érvényesülési lehetőségük, mint elméleti életpályán. E kiválasztásnak természetesen a tanulók önismeretének fejlesztésén kell alapulnia." (Dr. Ágoston György-Dr. Orosz Sándor: i. m.)

A heti 1 órás gyakorlati foglalkozást kéthetenként kettős órában szervezzük. A tanulók igényei, érdeklődése, az iskola lehetőségei szerint a következő programok valamelyike (vagy több is) szervezhető:

gépírás elemei

laboráns képzés

fém munka a műszaki rajz elemeivel

elektrotechnika a műszaki rajz elemeivel

motorszerelés a műszaki rajz elemeivel

Mindegyik gyakorlati foglalkozásból egyéves program készül. A tanulók a képzés első szakaszában (I-II.osztály) kétféle gyakorlati képzésben vesznek részt. A foglalkozásokat az osztálykeret megbontásával, 12-18 fős csoportokban szerveztük meg.

Az adottságokat, képességeket feltáró és elmélyítő foglalkozások - céljukból, feladatukból adódóan - olyan programok kidolgozását tették szükségessé, amelyek a már meglévő ismeretek alkotó alkalmazását kívánják meg. A programok olyan ismeretanyagot és tevékenységeket tartalmazhatnak, amelyek a legnagyobb mértékben függetlenek a gimnázium I-II.osztályában tanult tantervi anyagtól, az általános iskolában elsajátított tudásra épülnek. Ilyen tematikákkal korábban nem rendelkezünk, ezért a kísérlet indításának kezdetére ki kellett azokat dolgoznunk. Az MTA Pedagógiai Kutató Csoportja Szegedi Alcentrumának vezetésével a kísérletben részt vevő iskolák gyakorló pedagógusai-ból alakult munkaközösségek 1973 végére kidolgozták a programokat, megtörtént a kipróbálásuk, majd ennek alapján szükségessé váló korrekciójuk is. (A tematikákat a kísérletben nem tekintettük megváltoztathatatatlannak, bizonyos korrekciók történtek a gyakorlati felhasználás során is.)

A tematikák 13-15 heti foglalkozásra készültek. Hogy valóban alkalmasak a képességek feltárására, megerősítésére (és hogy valóban függetlenek a gimnázium I-II.osztályában tanult tantervi anyagtól), álljon itt példaként két program foglalkozási terve:

a./A magyar nyelv művelés orientációs kör foglalkozásainak témáiból:

szép beszéd verseny

a nyelvművelés egy hónapja (tanulói beszámolók)

nyelvművelő könyv ismertetése

játék a betűkkel

játék a szavakkal

régi magyar nyelvünk - mai szemmel

helyesen, magyarul (szóhasználat, szóalkotás)

nyelv - társadalom - műveltség (vita)

az ifjúság nyelve, a diáknyelv

nyelvművelő dolgozatok készítése, bemutatása

b./A matematikai problémamegoldó gyakorlatok foglalkozásainak témáiból:

játék és logika (olyan feladatok, amelyek találékonyságot, leleményességet kívánnak)

logikai feladatok (helyes logikai következtetések, önellenőrzés)

számjegyek kitalálása

kombinatorika (sorrendi és kiválasztási problémák vizsgálata)

arányossági következtetések

következtetések racionális számokkal

számelmélet, oszthatóság

számrendszerek

műveletek értelmezése

területátalakítások

geometriai bizonyítások, szerkesztések

térmértani problémák

A foglalkozásokat heti 2 órában, félévenként általában összesen 26 órában tartottuk. A csoportlétszám 10-20 fő volt. A kísérleti iskolák törekedtek arra, hogy a délelőtti tanrendbe illesszék ezeket az órákat. A tevékenységi körök vezetésével a legjobban felkészült pedagógusokat bízták meg az iskolák igazgatói.

Célunk és az ennek megfelelően készült programok már mutatják, hogy ezeken a foglalkozásokon a hagyományos módszerek mellett speciális eljárásokat is kellett alkalmaznunk. Természetesen - mint a tanítási órák, felzárkóztató foglalkozások esetében is - az alkalmazott módszereket jórészt meghatározza a szaktárgy jellege, az adott témakör, a tanulók összetétele. A tevékenységi körök azonban különböznek a tanítási óráktól abban is, hogy viszonylagos kötetlenség, közvetlenség, gyakran klubszerűség jellemzi azokat.

Mindegyik orientációs körre jellemző volt, hogy nagyfokúan épített a tanulói érdeklődésből fakadó öntevékenységre. A foglalkozásokat vezető tanárok törekedtek arra is, hogy növendékeik megismerkedjenek az önálló kutatómunka elemeivel, abban bizonyos fokú jártasságra tegyenek szert. Ennek érdekében olyan feladatokat is kaptak, amelyek szükségessé tették a tanulók ismereteinek megfelelő szakirodalomban való önálló "búvárkodást", tanári segítséggel és irányítással rövidebb előadások készítését, bemutatását. (Voltak olyan tevékenységi körök is - pl. a magyar nyelvművelés - , amelyeken félév végére választott témakörből rövidebb dolgozatot kellett készíteni önálló kutatás alapján.) A tanulói előadásokat minden esetben beszélgetés, vita követte.

Jellemző volt még a feladatok, gyakorlatok legcélravezetőbb, legelegánsabb megoldási menetének közös keresése, kutatása,

a versenyszerű feladatmegoldások (matematika), kísérletek (fizika, kémia), üzemlátogatások, látogatás levéltárban, régészeti ásatások megtekintése (történelem), könyvtárlátogatás (irodalmi olvasmányok) stb. Példaként álljon itt néhány sajátos megoldási lehetőség (korántsem teljes felsorolása a lehetőségeknek) a magyar nyelv művelés orientációs kör munkájából. A József Attila Gimnáziumban a következő eljárásokat alkalmazták eredményesen:

a./nyelvi játékok tanári vagy tanulói vezetéssel, ^{tevékeny} kör minden tanulója részvételével, általában versenyszerű értékeléssel

b./megadott szempont szerint nyelv művelő cikkek közös tanulmányozása, vitája

c./magnetofon-felvétel készítése a szép beszéd versenyről, majd közös meghallgatás után pontozásos értékelés

d./szógyűjtés (pl. a diáknyelv jellegzetes szókinccse)

e./tanulói összefoglaló, ismertető egy hónap nyelv művelő cikkeiről (a rádió és a televízió nyelv művelő adásairól is)

f./helyesírási verseny

g./"kerekasztal"-beszélgetés a tanulók által felvetett kérdésekről

h./rövid tanári előadás meghallgatása majd vita stb.

A Radnóti Miklós Gimnáziumban a következő megoldásokkal találkozhatunk: "A programban igyekeztünk minél változatosabb lehetőséget biztosítani a képességek megnyilvánulására. Ennek alapján mindenkinek alkalma nyílt arra, hogy

a./beszámoljon a nyelv művelő folyóiratok olvasása során szerzett élményeiről

b./ismertebb nyelv művelő könyvek érdekesebb fejezeteiről

c./helyesírási és stíluskészségének színvonalát megállapítja és fejlessze

d./hangtani, szótani, alaktani, nyelvhelyességi ismereteit stb. próbára tegye népszerű nyelvi játékokon

e./felmérje: mennyire tud önállóan elkészíteni egy kisebb terjedelmű nyelvművelő dolgozatot, azt bemutatni stb."

(Radnóti Miklós Gimnázium 1976. márciusi jelentéséből)

Az orientációs tevékenységi körök megszervezése nyilvánvalóan nem öncélú. A tanulók a már meglévő ismereteikre építve olyan jártasságokat, készségeket sajátíthatnak vagy mélyíthetnek el, mint

a./a kutatómunka alapvető módszerei (lényegkiemelés, könyvtár használata, a katalógus-rendszerben való jártasság, az adatgyűjtés módszerei, "cédulázás" stb.)

b./érvelés, bizonyítás, az érvek logikus rendbe szedése

c./a mondanivaló rövid, tömör, logikus csoportosítása, felépítése

d./hatásos előadás, hatásos beszéd

e./egészséges vitaszellem

f./új ismeretszerzési, tanulási módszerek

g./az érdeklődés elmélyülése stb.

Az előzőekben felsorolt lehetőségek mellett fontos feladatunk a tanulói adottságok, képességek, hajlamok, érdeklődés alaposabb megismerése, irányítása, az önismeretre nevelés. "A tevékenységek megmutatják, hogy a tanuló képes-e az adott tárgyat magas szinten, eredményesen tanulni, rendelkezik-e a tanuláshoz általános és speciális képességekkel; megvan-e benne a szükséges érdeklődés, kitartás; képes-e a folyamatos munkavégzéshez szükséges erőfeszítésekre; fejleszthető-e benne a szükséges

gondolkodási készség stb." (Dr.Ágoston György-Dr.Orosz Sándor:
i.m.)

Ezekre a kérdésekre megnyugtató választ csak akkor adhatunk,
ha tudatos, tervszerű, folyamatos, tudományos igényű megfigyelé-
seket végzünk a tanítási órákon és az orientációs tevékenységi
körökön.

4.A megfigyelési rendszer, feljegyzések a tanulókról

Ahhoz, hogy pontos, megbízható információkat szerezhessünk, mindenekelőtt pontosan tudnunk kell, mit akarunk megfigyelni. Kiinduló pontunk az lehet, hogy a tanuló egész személyiségére irányuljon megfigyelő munkánk. (Mindenképpen el kell kerülnünk a helyenként még fellelhető káros gyakorlatot, amely szerint egy vagy néhány tantárgyban nyújtott teljesítmény alapján általánosító érvényű következtetéseket vonunk le a tanulókról. Így történhet meg pl., hogy egy adott tárgyban jeles teljesítményt nyújtó diák esetleges jellemhibáiról megfélekedzünk, vagy nem veszünk tudomást az elégséges szintű tanulmányi eredményt nyújtó növendék szép emberi tulajdonságairól.)

A pedagógusok korábban is végeztek megfigyeléseket. Ezek azonban zömmel rendszertelenek voltak, az eredményeket, tapasztalatokat nem is mindig rögzítették. A gyakorlatban ez - hallgatólagosan - az osztályfőnök feladata volt. Kísérleti munkánkban tervszerűbb, megbízhatóbb, tudományos igényű információkra van szükségünk. Ha zökkenőmentessé, hatékonyá akarjuk tenni az orientálást, akkor minden szaktanárnak tudnia kell, hogy tantárgyának eredményes tanulásához miféle képességek, adottságok szükségesek, másrészt a tananyag mely tényezői (ismeretek, tevékenységek) alkalmasak leginkább azok feltárására. Ezért vált szükségessé az ún. tantárgytükrök elkészítése. Ez úttörő jellegű munka volt. Mint a kísérlet legtöbb dokumentumát, ezt is nagy gyakorlattal és megfelelő felkészültséggel rendelkező gyakorló pedagógusok készítették. A tantárgytükrök a következő főbb területeket dolgozták ki:

a./a tantárgy eredményes tanulásához szükséges képességek közül: érzékelés, észlelés, emlékezés, figyelem, képzelet,

gondolkodás, akarat, érdeklődés, beállítódás.

b./a tananyag azon főbb egységeit, amelyekben az egyes speciális adottságok, képességek a leginkább megnyilatkozhatnak. Minden tárgyból (rajz, ének és testnevelés kivételével) készült tantárgytükör.

Példaként a történelem tantárgytükréből idézünk (Keczer Tamásné és a Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium szaktárgyi munkaközössége összeállítása alapján):

"Érzékelés, észlelés"

... az érzékelés, észlelés területén viszonylag kevesebb a követelmény a tantárggyal behatóan foglalkozni kívánó tanulókkal szemben, mint egyéb képességekkel kapcsolatban. ...

Emlékezés

A történelemtanulásban az emlékezetnek, az ismeretek tartós elsajátításának fontos szerepe van. Az ismeretek között azonban különbséget kell tennünk. Vannak olyan ismeretek, amelyek másodlagosak, járulékosak. Ilyen a kronológiai és eseménytörténeti anyag egy része (nem kiemelkedő személyiségek neve, adatai). Az ismeretek másik részét viszont a tartós, szilárd ismeretek fokára kell emelni. A termelőerők, termelési viszonyok, a termelési mód, a világnézet, a materializmus és a dialektika lényege. A történelmi események közül tartósan be kell vésni pl. a rabszolgatartó társadalom bukásának évszámát, de annak okait is stb. A mechanikus emlékezetnek elsősorban a kronológiai ismeretek elsajátításában van szerepe.

Az értelmes bevésésnek - ami az anyag lényegére vonatkozik - szerepe sokkal nagyobb a történelemtanulásban, mert ennek révén képesek a tanulók az összefüggések feltárására, törvényszerűségek levonására, rendszerezésre.

Figyelem

A történelem tanulása közben gyakran találkozunk olyan anyagrészekkel, amelyek érdekesek és spontán figyelmet váltanak ki (pl. egyiptomi kultúra, görög-perzsa háborúk, a klasszikus kor műveltsége, a Spartacus-féle rabszolgháború, Julius Caesar egyeduralma stb.).

Tudatos figyelmet igényel a gazdasági és társadalmi viszonyok elemzése, politikai szövetségek (déloszi, peloponnészoszi) megértése, osztályellentétek és formáik változásának felismerése, rangsorolása (rabszolgák, szabadok, rabszolgatartók; a polgárság szerepe a feudalizmusban), az ideológia szerepének értékelése a társadalom életében stb.

Képzelet

... a reprodukív és alkotó képzelet nélkülözhetetlen feltétele a történelmi ismeretszerzésnek.

A képzelet működését a tanári előadáson, tankönyvi képeken, szemelvényeken túl elősegítik a vetített képek (diaképek az I-II. osztály történelmi anyagához), tárgyi emlékek, amelyeket múzeumlátogatás, kirándulás alkalmával vagy tanulói gyűjtőmunkával biztosíthatunk. A képzelet megnyílvánulhat bizonyos beleéléses feladatokban (Mit tettél volna Brutus vagy Caesar helyében? Csatlakoztál volna-e Dózsához?)

Gondolkodás

A történelemtudomány anyagának kettős jellege -konkrétsága illetve absztraktsága - szükségessé teszi a gondolkodóképesség fejlettségét, hiszen az elvont ismeretanyagot, a lényegét a jelenségből gondolkodó munkával lehet kiemelni. Az elemzés (analizálás), illetve a szintézis a történelmi gondolkodásban állandóan alkalmazott műveletek (a kizsákmányolás különböző

formáinak, háborúknak, forrásoknak elemzése és szintézise). ... Az összehasonlítás - különbözőségek, azonosságok feltárása - eredményeként összefüggések ismerhetők fel, forradalmak, társadalmi formák jellege határozható meg, a különbségek kiemelésével új ismeretek birtokába lehet jutni. ...

Összehasonlításra igen jó lehetőséget ad pl. Egyiptom és Mezopotámia, vagy az ókori keleti és a görög patriarchális rabszolgaság, a görög rabszolgotartó demokrácia és a római arisztokratikus köztársaság egymás mellé állítása. A második osztályban a különböző feudális államokat, a parasztmozgalmakat, a nyugat- és kelet-európai fejlődést hasonlíthatják össze tanulóink. ... A történelemtanulás alacsonyabb szintjén általában az induktív következtetések dominálnak, magasabb szinten egyre gyakoribb a dedukció.

Egyszerűbb esetek az ok-okozati összefüggés felismerésére: felesleg-magántulajdon, vagyoni és osztálykülönbség kialakulása. Bonyolultabb, elvontabb összefüggések: alap-felépítmény, a köztársaságot felváltotta a principátus, azt a dominátusz, hogyan tükröződött a démosz győzelme az athéni állam felépítésében és működésében.

... A rendszerezés, csoportosítás, osztályozás az a bonyolult gondolkodási művelet, amelyre történelemórák végén, témaegységek lezárásánál, összefoglaló rendszerezéseknél van nagy szükség....

Akarat

A történelem tanulása közben végzett gondolkodási műveletek komoly szellemi erőfeszítéssel járnak. Ezért az akaratnak, elhatározóképesységnek fontos szerepe van a tanulók irányultságában.

A történelem tanulása közben is érhetik őket kudarcok, és az újrakezdéshez határozottság szükséges. Ennek megszerzésében sokat segít a tanulói tudatosság, a célratörés, az értelmi és érzelmi beállítódás.

Érdeklődés

A múlt iránti spontán érdeklődés a legtöbb gyermekben és emberben jelentkezik különböző intenzitással. Ez azonban önmagában nem elegendő a történelem tudományos tanulmányozásához. Ahhoz, hogy valaki a történelemmel behatóbban foglalkozzék, speciális érdeklődésre van szükség. Ennek jellegzetességeit a szaktudomány még nem vizsgálta kellőképpen.

A képességek megnyilatkozási formái

Kiselőadás

...rendszerező képesség, szakismereti felkészültség, a tudás komplex jellege, emlékezet, olvasottság, képzelet ...

Korreferátum: kritikai képesség, a tartalmi (szaktárgyi) felkészültség mélysége, kritikai stílus, korrekciós képesség, hangvétele, olvasottság.

Bibliográfia-készítés: olvasottság, a szaktárgyi felkészültség mélysége, a források és feldolgozások közötti tájékozódás intelligenciája, a tájékozottság komplex jellege.

Hagyományos szóbeli felelet: lényegkiemelés, vitakészség, bizonyító és érvelő képesség, az emlékezet mélysége és differenciáltsága, beszédstílus.

Hagyományos írásbeli felelet (10-15 perces): lényegkiemelés, az emlékezet tartóssága, improvizációs és szerkesztőkészség.

Feladatlapok (tesztek): összehasonlítás, kronológiai, topográfiai tájékozódó képesség, fogalomalkotás, következtetés, ítéletalkotás, szelektáló képesség.

Tanítási órák alatti szereplések: vita, érvelni tudás, bizonyítás, cáfolás, fogalom meghatározása, ítéletalkotás, következtetés, gyorsaság; hozzászólás: lényegkiemelés, a probléma feltárása, beszédstílus; összegezés: gondolatrendezés (a logikai változatok ismerete); kérdésfelvetés illetve kérdezés a tanártól ... kíváncsiság.

A tanár konkrét - rövid - feladatok megoldásában megfigyelheti a tanulót az általa előre elgondolt szempontok szerint. Pl. összehasonlíttat két forradalmat valamilyen részletkérdésben, bizonyíttatja egy történelmi jelenség ilyen-olyan jellegét, cáfoltatja valamely elmélet helytelenségét stb.

Lényegesnek és fontosnak tartjuk, hogy a tanár a lehető legtöbb vonatkozásban tegyen eleget a komplex mérés követelményeinek, s ne tekintse egyik eredményt sem dominánsnak, csupán a másik kiegészítőjének.

Vagyis: vegye figyelembe az írásbeli és szóbeli tevékenységi formákat, az előre megadott és a közvetlenül a munka előtt megadott szempont szerint elért eredményeket, az egy szempont szerint és a több szempont szerint készülteket, az iskolai és az otthoni produktumokat, a leíró, ismertető, értelmező jellegűeket és a meditatív, vitatkozó jellegűeket, a magyar vonatkozásúakat és az egyetemes vonatkozásúakat stb."

A történelemhez hasonló módon és rendszerben készült el a többi tantárgytükör is. Ezek alapján az I. osztálytól kezdve bonyolult, munkaigényes személyi lapokat vezettek a szaktanárok megfigyeléseik eredményeinek rögzítésére.

A szaktárgyi megfigyeléseket a következő orientációs lapon vezettük:

Név: . . . . .

Osztály: .....

Tanári aláírás:.....

[illegible]

Ez az űrlap egy tanévre szóló feljegyzéseket tartalmaz, minden tanulóról minden tantárgyból külön lapot vezettünk.

A feljegyzések a következő módon történtek:

a./A tematikus egység megjelölése rovatba jegyeztük be a tanmenet szerinti egységeket sorszámmal és a téma megnevezésével.

b./Az érdemjegyek rovatban minden osztályzatot feltüntettünk (szóbeli feleletek, dolgozatok, házi feladatok, témazáró feleletek, mérőlapok stb. hagyományos öt érdemjeggyel való osztályzata). A különböző teljesítményre adott osztályzatokat jelekkel különböztethetjük meg egymástól (pl. 5h= házi feladatra adott jeles, 4sz= szóbeli feleletre adott jó stb.)

c./A további rovatokban a tantárgytükör alapján a pszichikus tulajdonságokkal kapcsolatos megfigyeléseinket rögzíthetjük. Észrevételeinket háromfokozatú rangskálával jelöljük a következő módon:

3 (jelentése: átlagon felüli, kiváló)

2 (jelentése: közepes, átlagos)

1 (jelentése: gyenge, átlagon aluli)

A tanulói képességek árnyaltabb, differenciáltabb feljegyzésére ad lehetőséget, ha a rangszámok mellett betűjelzéseket is alkalmazunk (pl. érzékelésnél: 3v=vizuális érzékelése átlagon felüli)

(Nem mindegyik pszichikus tulajdonságot tudjuk mindegyik tematikus egységben megnyugtatóan megállapítani, ebben az esetben lesznek rovatok, amelyekbe semmiféle bejegyzés nem kerül.)

d./A Megjegyzések, észrevételek rovatba mindent feljegyezhetünk, amit a tanuló orientálása szempontjából lényegesnek tartunk.

Ezek alapján félévenként Osztályfőnöki összesítőt töltünk ki.

OSZTÁLYFŐNÖKI ÖSSZESÍTŐ

Név: .....

Osztály: .....

Of. aláírása: .....

Keltezés: .....

A félév utolsó heteiben a szaktanárok az Osztályfőnöki összesítőbe vezetik be a tantárgyukban tapasztaltak összesítését (a pszichikus tulajdonságoknál a korábban feljegyzett rangszámok becsült átlagát), így mindegyik tanulóról egységes, megbízható összkép alakul ki.

Az első osztály második félévétől indulnak az orientációs tevékenységi körök, amelyek újabb lehetőségét biztosítják az adottságok, képességek, hajlamok, irányultság megfigyelésének. Az orientációs körök vezetői tanulmányozzák a szaktanári feljegyzéseket és az osztályfőnöki összesítéseket, így a csoportjukba tartozó tanulókról pontos információkat szerznek. A tevékenységi körök foglalkozásai vagy megerősítik vagy nem a szaktanárok által megállapítottakat. Az orientációs kör vezetője is készít feljegyzéseket tapasztalatairól, ezeket összesítve írja be az Osztályfőnöki összesítő megfelelő rovatába.

A második tanév végére jelentős mennyiségű dokumentum gyűlik össze a tanulókról. Ezeket személyenként az ún. Személyiségdossziéba tesszük, amely az alábbi - a tanuló fejlődését tükröző - dokumentumokat tartalmazza:

- a./Az általános iskolai jellemzést
- b./A tanuló körülményeit tartalmazó nyilvántartási lapot
- c./A félévenként kiállított orientációs összesítőt
- d./A szaktanárok által tanév végén lezárt tantárgyi orientációs lapokat
- e./Esetleges egyéb feljegyzéseket, dokumentumokat

A megfigyelések rögzítésének előbbi módja megbízható képet ad egy-egy tanulóról, ám a szaktanárok és osztályfőnökök túlságosan bonyolultnak és munkaigényesnek találták, ezért egyszerűbb, de a korábbival egyenértékű megbízhatóságú módokat kerestek.

Így a feljegyzések több változatát próbálták ki. Az egyik lehetséges megoldást a második fejezetben a felzárkóztatással kapcsolatban ismertettük. Ennél egyszerűbb feljegyzési módokat is alkalmaztak (pl. füzetbe jegyezték föl tanulónként a fontosabb megállapításokat). A szaktanári megfigyeléseket félévenként az ún. szöveges bizonyítványban aláhúzással rögzítették. (Ezeket a szöveges bizonyítványokat a Bethlen Gábor Gimnáziumban - más célból - már korábban alkalmazták.) Minden tárgyból készültek bizonyítványok. Példaként idézünk egyet:

Jellemzés történelemből

Név, osztály: .....

ALAPVETŐ TÉNYEK, FOGALMAK ISMERETÉBEN: pontos, megbízható; apróbb pontatlanságok jellemzik; felszínes és hiányos

FOGALMAK, TÖRVÉNYSZERŰSÉGEK ALKALMAZÁSÁBAN: önálló, átgondolt, gyors; irányítással önálló, alapos, átlagos gyorsaságú; szétszórt, logikátlan, mechanikus

TÖRTÉNELMI LÁTÁS- ÉS GONDOLKODÁSMÓD: logikus, széleskörű ismeretei alapján képes helyes következtetésekre, általánosításra; történelmi látásmódja kialakulóban van, időnként magas szinten teljesít; gondolkodásmódja a törvény világát csak felszínesen fogja át, csak segítséggel képes általánosítani; történelmi látása fejletlen, a tények összekapcsolására képtelen

TANULÓI AKTIVITÁS: a tárgy világa lekötő, aktív, olvasmányait produktívan felhasználja; bátorítással aktivizálható; passzív

KIFEJEZŐKÉSZSÉG, ELŐADÁSMÓD: világosan, összefüggően fogalmaz,
a tárgy kifejezőkészletének birtokában van; szabatosan
fogalmaz, kevésbé szakszerűen; pontatlan, pongyola

MEGJEGYZÉS:

Keltezés

aláírás

Ennek az összesítési módnak előnye az egyszerű kezelési lehetőség, hátránya viszont, hogy nem ad módot a kellő differenciálásra, nem is összesíthetők az egyes tanulóról a különböző tantárgyakban megállapított szaktanári vélemények.

A Személyiségdosszié sok forrásból származó információt tartalmaz egy-egy tanulóról. "E négy féléves tanulási folyamat végén tehát a következő forrásokból származó, rendszeresen gyűjtött információk állnak rendelkezésre minden tanulóról: az általánosan képző tárgyak (szám szerint mintegy 13-14) eredményei tematikus egységenként; kétféle gyakorlati irányú tevékenység egy-egy éves tapasztalatai, mért eredményei; az esetleges kompenzáló foglalkozások tapasztalatai, eredményei; a rendszeres megfigyelések rögzített tapasztalatai; minden tárgy és tevékenység alapján speciális információk; s végül az osztályfőnöki órák s a tanórán kívüli foglalkozások tapasztalatai. Szám szerint tehát mintegy húszféle különböző forrásból, különböző területről származó információ." (Dr. Ágoston György-Dr. Orosz Sándor: i. m.)

A különböző források nemcsak a pedagógusok számára jelentenek információkat, hanem növendékeink is kellő önismeretre tehetnek szert.

így lehetővé válik, hogy a második osztály végén a pedagógusok tanácsai alapján - a szülőkkel való egyetértésben - a tanulók megnyugtató módon döntsenek a harmadik osztálytól kezdődő tantárgycsoportos képzési irányról. A képzési kísérlet során a döntés előkészítésének "lépései" is kialakultak.

5.A tanulók irányításának menete

A kísérlet két tanéve meggyőződött bennünket arról, hogy a harmadik osztálytól kezdődő erőteljesebb differenciálást a következő "menetrendnek" kell megelőznie:

a./A VIII.osztályos tanulókat és szüleiket a pályaválasztási napokon összevont tanulói-szülői értekezleten célszerű tájékoztatni a fakultatív tantárgycsoportos képzési kísérlet lényegéről. (A József Attila Gimnázium sokszorosította a képzési kísérlet modelljét, azt a tanulók rendelkezésére bocsátotta.)

b./Az I.osztályos tanulóknak a tanév eleji osztályfőnöki órák egyikén részletes tájékoztatást adnak az osztályfőnökök. Ugyancsak a tanév elején kell szülői értekezleteken részletesen tájékoztatni a szülőket a képzési kísérletről. (Tapasztalataink szerint célszerű külön is kitérni az orientációs körök munkájára, hangsúlyozva, hogy azok még nem jelentenek elkötelezettséget vagy "szakosodást".)

c./A felmérések tapasztalatainak értékelése, a felzárkóztató foglalkozások megszervezése. (Úgy érezzük, hogy feltétlenül tájékoztatni kell erről is a szülőket.)

d./A tanulókat részletesen tájékoztatjuk az orientációs körök feladatairól, szervezéséről, programjairól.

e./A szaktanárok - megfigyeléseik alapján - tudatosan irányítják a tanulókat.

f./Előzetes felmérést kell készítenünk december elején a tanulók irányultságáról. (A József Attila Gimnáziumban olyan felmérő lapot szerkesztettek, amely a tantárgycsoport választásával bezárólag nyomon követi a tanuló orientálását.)

g./A szaktárgyi orientációs feljegyzések összesítése (vagy a szöveges bizonyítványok kitöltése) alapján a tantestület az orientáló értekezleten javaslatokat tesz az osztályfőnöknek.

h./Az orientáló osztályértekezleten, majd a szülői értekezleten ismerteti az osztályfőnök a tantestület javaslatait.

i./Az esetleges korrekciók elvégzése.

j./Az iskolavezetés dönt az indítható tevékenységi körökről, kiválasztja vezetőit.

k./Az orientációs körök munkájának beindítása.

Viszonylag egyszerűbb az első osztály végén bekövetkező második orientálás. Itt elsősorban azok a tanulók okoznak gondot, akik az egyik irányból a másikba (társadalomtudományi-nyelvi irányból a természettudományi-matematikai irányba vagy fordítva) kívánnak átmenni.

A tantárgycsoportok kialakítása érdekében a II. osztály második félévében (kb. április hónapban) célszerű tájékoztató jellegű felmérést készíteni. Ezután nevelőtestületi értekezlet bírálja el az előzetes jelentkezéseket, majd javaslatokat tesz. Erről tájékoztatni kell a szülőket és a tanulókat is. Ezután véglegesítjük a tanulói döntéseket, majd kialakítjuk a tantárgycsoportokat.

Ha a tanulók végleges döntését lelkiismeretesen és pontosan készítjük elő, akkor remélhető, hogy mindenki képességeinek, érdeklődésének megfelelő tantárgycsoportban kezdheti meg munkáját a III. osztályban.

6. Eredményeink, tapasztalataink, javaslataink

Az orientációs tevékenység legfőbb előnyeit a következőkben látjuk:

a./A tevékenységi körök lehetőséget adnak a tanulóknak képességeik, adottságaik felismerésére, "önmaguk kipróbálására", a programok meggyőzhetik őket arról, hogy a választott irányok megfelelnek vagy nem felelnek meg egyéni elképzeléseiknek. Így alapos önismeretre tehetnek szert, ez pedig fontos feltétele az önnevelésnek, önképzésnek is. Mindenképpen segít megtalálni azt a szakmai területet, amely az átlagosnál jobban érdekli őket. Az a tény, hogy a tanuló akkor választhat pályairányt, amikor már valóban fel tudja mérni tehetségét, egyben felelős döntésre is nevel, hiszen viszonylag hosszú idő áll a blokkválasztás előtt az egyéni képességek, hajlamok mérlegelésére. Fontosnak ítéljük, hogy az első irányválasztás (az I. osztály első félévének végén) nem jelenti feltétlenül azt, hogy meghatározza a tanuló esetleges megalapozatlan, felületes döntése a későbbi életpályát, hiszen fél év múlva lehetősége van az újabb irányváltoztatásra.

b./A pedagógusoknak - tanítványaik képessége ismerete birtokában - a korábbiaknál nagyobb lehetőséget nyújt a megalapozott pályairányításban.

c./Megfelelő tájékoztatást tudunk adni a szülőknek gyermekeik képességéről, érdeklődéséről, így az orientációs szakasz végén a tanuló és a szülő a pedagógus tanácsa alapján megfontoltan dönthet a szakosodás irányáról.

d./A tevékenységi körök munkája visszahat a tanítási órákra is. Megfigyeltük, hogy az orientációs körökön résztvevő tanulók nagyobb kedvvel tanulják a választott tantárgyat, s ez serkentő hatással van a többi tanulóra is.

A tanulók érdeklődése egyenletesen oszlik meg.Érdemes megfigyelni ebből a szempontból is a makói József Attila Gimnázium első kísérleti évfolyama 87 tanulójának orientációs köri választását.

Orientációs kör:

Választások:

	1.	2.	3.	Összesen	%
irodalmi olvasmányok	17	-	9	26	29,9
magyar nyelvművelés	-	13	23	36	41,3
történelmi olvasmányok	11	13	8	32	36,8
orosz nyelvi gyak.	14	-	-	14	16,1
angol nyelvi gyak.	-	12	-	12	13,8
német nyelvi gyak.	-	9	-	9	10,3
<hr/>					
mat.feladatmegoldás	18	10	-	28	32,2
fizika feladatmegold.	13	13	18	31	50,6
kémiai gyakorlat	14	9	10	13	
biológia gyakorlat		-	10	19	36,8
				14	27,6
				10	
földrajzi terepgyak.	-	8	9	17	19,5

(Megjegyzés:az első orientálásban még együtt volt a fizika és kémia,illetve a kémia és biológia tantárgyak orientációs köre.)

A tanulóknak kb. a fele a társadalomtudományi,a másik fele a természettudományi irányú orientációs körü munkában vett részt. Kiszámítottuk,hogy az első alkalommal 16 tanuló (18,4 %) változtatott irányt (társadalomtudományiból természettudományi irányba ill.fordítva),a második alkalommal pedig 18 tanuló (20,7 %).

Az irányváltoztatás okait a következőkben látjuk:

a./Sok jó képességű tanuló érdeklődése több irányú. (Megfigyeltük, hogy a matematikával foglalkozók közül sokan választottak pl. egy félévre idegen nyelvi orientációs kört.)

b./Vannak olyan tanulók, akiknek az érdeklődése nem alakul ki a harmadik félév végére sem.

c./Az általánosan gyenge tanulók választása gyakran kapkodó, megfontolatlan. (Közülük sokan választották a harmadik orientációban a magyar nyelv művelést. Nyilván szerepet játszik ebben az a döntés is, hogy a gyakorlati - ügyintéző! - blokkban szándékoznak harmadik osztálytól tanulni.)

d./Megfigyeltük, hogy a harmadik orientációs kör választásában már kevésbé megfontoltak a tanulók, többségük érdeklődését a korábbi kétféle program kielégítette, ezt már csak "szükséges ráadás"-nak érzik.

Az előbb elmondottakkal együtt is úgy érezzük, azt tapasztaljuk, hogy az orientációs körök - természetesen a szaktárgyi órák is - jól előkészítették a blokkválasztást. Jól érzékelteti ezt a korábban vizsgált évfolyam tantárgycsoport-választását és orientációs tevékenységét összesítő táblázat:

Tantárgy- csoport	magyar-tört. idegen nyelv	id.nyelv- id.ny.- anyanyelv	matem.- fizika	biol.-fiz. kémia	biol.-fiz. földrajz	Ügyintézés	Ösz- sze- sen
	18 /17+1/	10	25 /24+1/	10	7 /6+1/	15	85
irodalom	14	2	1	-	-	8	25
nyelvműv.	10	10	1	-	2	11	34
történelem	16	1	2	-	2	10	31
orosz	2	8	2	-	2	-	14
angol	3	6	2	-	-	-	11
német	2	3	3	-	1	-	9
matematika	1	-	20	3	-	3	27
fizika	-	-	24	9	3	2	38
kémia	1	-	25	9	2	4	41
biológia	-	-	2	8	1	2	13
földrajz	2	-	-	1	5	5	11

/Időközben 5 tanuló távozott az iskolából, 3 viszont jött helyettük, így maradt III. o.-ra 85 tanuló. Az újonnan jött tanulókat jelzi a +1/

Az adatokból a következő fontosabb következtetések vonhatók le:

a./Az orientációs körök jól készítették elő a blokkválasztást (pl. a magyar-történelem-idegen nyelv blokkból mindössze 4 tanuló vett részt egy-egy alkalommal természettudományi orientációs kör munkában; a matematika-fizika blokkban tanulók közül 11 tanuló vett részt társadalomtudományi orientációs körben; az idegen nyelv-idegen nyelv-anyanyelv tantárgycsoport tanulói valamennyien társadalomtudományi, a biológia-fizika-kémia blokk tanulói valamennyien természettudományi orientációs tevékenységben vettek részt).

b./Az érdeklődést jobban kielégíti a fakultatív tantárgycsoportos oktatás, mint a szakosított tantervű osztályok (korábban pl. nem volt lehetőség a magyar-történelem-idegen nyelv megerősített tanulására).

c./A tanulóknak majdnem 20 %-a a II. osztály végére rádöbrent arra, hogy tanulmányaikat a gyakorlati blokkban érdemes folytatniok.

Ha az előzetes pályaválasztási szándékokkal vetjük össze a blokkválasztást, akkor azt tapasztaljuk, hogy a tanulók többségénél összhang van (felsőfokú intézményben kíván tanulni érettségi után a tanulók 80 %-a, néhány kivételtől eltekintve a felvételi tárgyaknak megfelelő blokkokban tanulnak).

Jó tapasztalataink mellett problémáink is vannak. A kísérlet egyik legvonzóbb, legújyszerűbb, de a legtöbb vitát is kiváltó tényezője volt az orientálás. A szaktárgyak, tanórák orientáló hatását egyetlen pedagógus sem vitatja, nem ilyen egyértelmű a vélemény az orientációs tevékenységi körökről. Az alábbiakban idézünk a kísérleti iskolákban megfogalmazódott véleményekből:

"Az orientációs foglalkozás szükségességét a legtöbb szak-
tanár elismeri, hozzátéve, hogy a szakórak legalább annyira ori-
entáló hatásúak. Az orientációs körök eddigi formája több szem-
pontból merevnek bizonyult. ...e körök csak az első, esetleg
második szakaszban töltötték be tervezett funkciójukat, a harma-
dik választás gyakorta esetleges volt, s egy-egy kör nem ritkán
érdektelen, gyenge képességű, talán éppen bukott tanulók gyűjtő-
medencéjévé vált. Célszerű lenne ezért a 3 féléves orientáló
szakaszt a következőképpen átszervezni:

-az első ciklus osztálykeretben, minden tanuló számára a
részletes és érzékletes pályaismertetés, pályairányítás munkáját
végezze el (erre heti 1 óra elegendő)

-a második, harmadik ciklusban az eddigi keretnek és tartal-
lomnak megfelelően folyják az orientálás, lehetőséget biztosít-
va azonban a tehetséggondozásnak, ill. az azonos szaktárgyi ori-
entálás megtartásának." (József Attila Gimnázium 1976. októberi
jelentéséből)

"Az orientációs foglalkozások keretében sikerült jobban meg-
ismerni a tanulókat, a tehetségeket kiválasztani, - annál is
inkább, mert a csoportok létszáma nem volt nagy. Az orientációs
foglalkozást tartó tanárok minősítése azonban kitért arra is,
hogy ki nem alkalmas a választott szakon magasabb szintű tanu-
lásra. Ez kb. a jelentkezők 20 %-a volt. Ennek ellenére mind-
össze 6 fő azoknak a száma, akik a társadalomtudományi terület-
ről átmentek a természettudományi orientációs foglalkozásokra,
és 3, akik a humán területre mentek át. Volt azonban nagyon sok
tanuló, aki nem akart más foglalkozást választani, és kényszerrel
kellett átvinni az I. év végén pl a kémia orientációs foglalko-
zásról a fizikára vagy a biológiára.

És itt vetődött föl a tantestületben az első probléma: hogy az első orientálás eredményei megnyugtatóak, ha a tanuló már az általános iskolában is felmutatott jó eredményei alapján és az első osztályban a szaktanár állásfoglalása szerint is megfelelő, úgy érdemes-e azt még két féléves más területű orientálódás ideje alatt üresjáratban tartani? Akadnak olyan vélemények, miszerint az orientációs foglalkozások olyanoknak kellene, akik nincsenek tisztában önmagukkal, azonban aki már az általános iskolából határozott céllal jön, és képessége beigazolódik, annak a továbbiakban az orientációs foglalkozások helyett tehetséggondozó szakköröket kellene indítani." (Radnóti Miklós Gimnázium 1976. októberi jelentéséből)

Kétéves tapasztalataink meggyőztek bennünket a sok pozitívum mellett a következő módosítások szükségességéről, problémáink mielőbbi megoldásának fontosságáról:

a./A tantárgyi és tevékenységi körök orientáló hatását ki kell egészítenünk hatékony pályaismertetéssel. Jelenlegi kísérleti rendszerünkben ezt elsősorban az osztályfőnöki órákon kell megoldanunk. Megfontolandó a József Attila Gimnázium javaslata, melynek értelmében az első osztály második félévében az orientációs foglalkozások heti 1 órásk legyenek, témájuk a pályaismertetés legyen. E mellett - ezt megelőzően - jó lenne, ha az általános iskolában megtalálnák a tanulók azt a tantárgyat, tantárgycsoportot, amelyben az átlagosnál jobb képességet árulnak el.

b./Ha a tanulóról egyértelműen bebizonyosodnak adottságai, képességei, akkor a továbbiakban ne válasszon újabb orientációs kört. Ez szükségessé teszi, hogy az eddigi féléves tematikák mellett jól átgondolt egész éves programok is készüljenek.

Az egész éves programmal működő orientációs körök szervezési kérdéseket is fölvetnek.

c./A jövőben erőteljesebb, céltudatosabb orientálást kell végeznünk, hogy egy-egy blokkba csak a valóban alkalmas tanulók kerüljenek. Meg kell oldanunk az elméleti tárgyakban általában gyenge tanulók gyakorlati életpályák felé való tudatosabb irányítását. (Ez feltétlenül szükségessé teszi a szülői házzal való még szorosabb kapcsolat kiépítését, a tanulók felelősségtudatának elmélyítését is.)

d./Szükségessnek látszik olyan orientációs körök szervezése is, amelyekben a tanulók gyakorlati képességeiket kipróbálhatják (kevésnek érezzük a kétféle gyakorlati foglalkozást az I-II. osztályban).

e./Meg kell oldanunk a tehetséggondozás kérdését szakkörökkel vagy más módon. (Erre már az elmúlt tanévben volt lehetőség.)

f./Néhány orientációs kör programját módosítani kell, jobban kell alkalmazkodnia a helyi adottságokhoz (pl. a történelmi olvasmányok orientációs kör programja).

g./A szaktanárok, az orientációs körök vezetői, osztályfőnökök terhesnek, néha feleslegesnek ítélik a bonyolult adminisztrációt (elsősorban a tanulók megfigyelésének, jellemzésének korábban ismertetett bonyolult formáját nem érzik indokoltnak), ezért a megfigyelési eredmények feljegyzésének megbízható, ugyanakkor könnyen kezelhető és áttekinthető rendszerét, formáját kell kidolgozni.

h./A nevelőknek a jelenleginél alaposabb pszichológiai műveltségre kell szert tenniük, esetleg valamilyen módon biztosítanunk kell a pszichológiai szaktanácsadás megszervezését.

Problémáink, megoldandó feladataink ellenére is úgy érezzük, hogy a teljes ember, a sokoldalúan fejlett, képességeit szabadon kibontakoztató ember nevelése érdekében a korábbiaknál többet tettünk, s talán tanítványaink harmonikusabban, boldogabban élhetnek, mert segítségünkkel tehetségüknek, hajlamuknak megfelelő életpályát választhatnak.

IRODALOM

- Ágh Attila:Jövő-sokk és pedagógia.Köznevelés 1974.31.sz.
- Ágoston György:Gondolatok a korszerű oktatásról. Pedagógiai Szemle 1973.4.sz.
- Ágoston György:A Német Szövetségi Köztársaság iskolarendszere. Pedagógiai Szemle 1974.10.sz.
- Ágoston György:A pedagógia alapfogalmai és a nevelési célrendszer.Akadémiai Kiadó Budapest 1976.
- Ágoston György:Neveléelmélet.Tankönyvkiadó Budapest 1970.
- Dr.Ágoston György-Dr.Orosz Sándor:Kísérleti terv a gimnáziumi képzés szerkezetének átalakítására. MTA Pedagógiai Kutató Csoport 1974.
- Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai. Válogatott dokumentumok gyűjteménye,Tankönyvkiadó 1973.
- Bakonyi Pál:Fakultatív oktatás. Köznevelés 1975.11.sz.
- Bakonyi Pál:Mért van szükség rájuk? (Iskolakísérletek) Köznevelés 1976.27.sz.
- Ballér Endre:Tantervfejlesztés. Köznevelés 1975.19.sz.
- Dr.Bánfalvi József:A fakultatív rendszerű tantárgyblokkos gimnáziumi kísérlet kezdeti szakasza Csongrád megyében. MTA Pedagógiai Kutató Csoport 1974.
- Baracs Ágnes:Iskolarendszer és fejlesztési tendenciák Franciaországban. Köznevelés 1976.2.sz.
- Bernáth József:Tantárgyválasztási kísérlet Szolnokon. Köznevelés 1975.30.sz.
- Boreczky Elemér:Iskolák,iskolarendszer,oktatáspolitikai (Anglia). Köznevelés 1975.39.sz.

Brauer, Helmut: A szovjet általánosan képző középiskola a középfokú képzés általánossá tételének szakaszában. Pedagógiai Szemle 1976.3.sz.

Dr. Buzás László: A csoportmunka időszerű kérdései. Pedagógiai Közlemények 1., Tankönyvkiadó Budapest 1969.

Csider Tibor: A tanulmányi kudarcok okairól. Pedagógiai Szemle 1975.3.sz.

Csoma Gyula: A "megszüntette megtartott" iskola. Valóság 1975. 11.sz.

Erdei-Grúz Tibor: A pedagógus szerepe a tudományos-technikai forradalom korszakában. Pedagógiai Szemle 1974.6.sz.

Ferge Zsuzsa: A társadalmi struktúra és az iskolarendszer közötti néhány összefüggés. Szociológia 1972.1.sz.

Ferge Zsuzsa: Az iskolai struktúra és az iskola által közvetített tudás struktúrája közötti kapcsolat. Valóság 1974. 9.sz.

Fukász György: Tudományos-technikai forradalom - oktatás - művelődés. Pedagógiai Szemle 1975.3.sz.

Galicza János: Fakultatív rendszerű oktatási kísérlet a Radnóti Miklós Gimnáziumban. Társadalmi Szemle, 1973.6.sz.

Gál Andrásné-Xantus Gyuláné: Osztály-órarendszer vagy évfolyam nélküli iskola. Köznevelés 1976.19.sz.

Gáspárné Zauner Éva: Az iskolai felzárkóztatás szervezeti lehetőségei. Köznevelés 1976.21.sz.

Gáspár László: Iskolai modellkísérletek. Köznevelés 1976.20.sz.

Gazsó Ferenc: Iskolarendszer és társadalmi mobilitás. Kossuth
Könyvkiadó 1976.

Gazsó Ferenc: Közoktatási rendszer és társadalmi struktúra.
Szociológiai 1974.3.sz.

Genzwein Ferenc: Megteremteni az új iskolát. Köznevelés 1974.
33.sz.

Gimnáziumok jelentései (A kísérletben résztvevő Radnóti
Miklós Gimnázium, Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium és
a József Attila Gimnázium rendszeres jelentései.
JATE Pedagógia Tanszék)

Goncsarov, N.K.: A képzés és a nevelés differenciálása és indi-
vidualizálása ma. A pedagógia időszerű kérdései külföl-
dön, Tankönyvkiadó Budapest 1974.

Gubi Mihály: Iskolai reformtörekvések az NSZK-ban. Köznevelés
1975.31.sz.

Háber Judit: Iskola és tudás, iskola és kultúra. Szociológia
1972.3.sz.

Harsányi Zoltán: Az orientáció. Köznevelés 1975.26.sz.

Hegedűs T. András: Esélyegyenlőség és a kisgyermek fejlődése.
Köznevelés 1975.18.sz.

Illés Lajosné: A szovjet pedagógia története (1917-1972).
Tankönyvkiadó

Illés Lajosné: Oktatástervezés és -fejlesztés a Szovjetunió-
ban. Köznevelés 1975.27.sz.

Inkei Péter: A Francia Kommunista Párt nevelésügyi tervezete.
Köznevelés 1975.29.sz.

Inkei Péter: Fakultatív tanítás a gimnáziumban. Köznevelés
1976.40.sz.

Jóboru Magda:A középiskola holnapja.Köznevelés 1973.13.sz.

Kálmán György:Iskolahálózatunk korszerűsítése.Köznevelés
1976.29.sz.

Kardos Lajos:Általános pszichológia.Tankönyvkiadó Budapest
1973.

Kozma Tamás:Hátrányos helyzet.Tankönyvkiadó Budapest 1975.

Kiss Árpád:Korszerű műveltség - tananyag-korszerűsítés.
Pedagógiai Szemle 1973.4.sz.

Kovácsné Virág Márta:Pályaválasztási önismeret.Köznevelés
1975.33.sz.

Kovács Endre:A pályaválasztás jelene és jövője.Köznevelés
1976.36.sz.

Kovaljov,A.G.:Személyiséglélektan.Tankönyvkiadó Budapest
1972.

Lénárd Ferenc:A képességek fejlesztése.Köznevelés 1975.38.sz.

Lénárd Ferenc:A képességfejlesztés pszichológiai kérdései.
Pedagógiai Szemle 1975.12.sz.

Lukács Sándor:Zárt osztálykeret vagy választható tárgyak?
Köznevelés 1972.1.sz..

Lukács Sándor:Egy négyéves kísérlet mérlege.Valóság 1974.9.sz.

Markusevics,A.I.:Az oktatás korszerűsítése a tudományos-mű-
szaki forradalom korában.A pedagógia időszerű kérdései
külföldön,Tankönyvkiadó Budapest 1974.

Mencsinszkaja,N.A. - Z.J.Kalmikova-P.M.Jakobszon:Az ismeretek
alkalmazása a tanulók iskolai gyakorlatában.Pszicholó-
gia a gyakorlatban 2.,Akadémiai Kiadó Budapest 1964.

- Murányi Mihály: Az értékorientációk fejlesztése. Tankönyvkiadó
Budapest 1974.
- Nagy József: Pedagógiai utópia vagy reális lehetőség.
Köznevelés 1975.26.sz.
- Dr. Nagy Sándor: Didaktika. Tankönyvkiadó Budapest 1972.
- Nagy Sándor: A deduktív megismerési formák jelentősége az oktatásban. Pedagógiai Szemle 1975.9.sz.
- Nagyszentpéteri Géza: Pályaválasztási tanácsadás néhány szocialista országban. Köznevelés 1974.33.sz.
- Nick, Harry: A tudományos-technikai forradalom. Kossuth Könyvkiadó 1976.
- N. Sándor László: Tantárgyválasztás - gimnáziumban. Köznevelés 1975.9.sz.
- Nyikolszkij, Ny. M.: A tudományos-technikai forradalom. Kossuth Könyvkiadó 1973.
- Okon, Vincenty: Az általános didaktika alapjai. Tankönyvkiadó Budapest 1976.
- Pályaválasztási felelősök kézikönyve. Budapest é.n.
- Pályaválasztási szaktanácsadás. Budapest 1967.
- Rehák Ferenc: Fejezetek a pályaválasztás harmincéves történetéből. Pályaválasztási Tanácsadás 1975.1.sz.
- Rét Róza összeáll.: Napirenden a jövő közoktatása. Köznevelés 1975.17.sz.
- Rubinstein, Sz. L.: Az általános pszichológia alapjai. Akadémiai Kiadó Budapest 1964.

Szczepanszki, Jan: Közoktatási reform vagy "nevelő társadalom".

Köznevelés 1975.7.sz.

Dr. Szakasits D. György: Magyarország és a tudományos-technikai
forradalom. Kossuth Könyvkiadó 1973.

Szesztay András: A közoktatás reformja Lengyelországban.

Köznevelés 1975.1.sz.

Szesztay András: A közoktatás reformja Lengyelországban.

Köznevelés 1975.32.sz.

Vári Péter: A programozott oktatás. Köznevelés 1976.4.sz.

Welker Ottó: Az új gimnáziumi tanterv előkészítésének néhány
kérdése. Pedagógiai Szemle 1974.3.sz.

Welker Ottó: A gimnáziumi fakultatív oktatásról. Köznevelés
1975.35.sz.

Zenei József: A pályaválasztási döntés előkészítése. Pályaválasztási
Módszertani Füzetek 1., Szeged 1974.

Xantus Gyuláné: Tűnődés anyanyelvről, iskoláról, hátrányos hely-
zetről. Pedagógiai Szemle 1973.9.sz.

FÜGGELEK

SZINTMEGÁLLAPÍTÓ TESZT

a gimnáziumba lépők

tudásának mérésére

Iskola:.....

Név :.....

Osztály:.....

MAGYAR NYELVTAN

I.

MONDATTAN

1. Egészítsd ki!

A mondat tartalma szerint.....

..... lehet.

a b c d e

2. Mányfélék a mondatok szerkezet szerint? Sorold fel őket!

.....

a b

3. Helyek az egyszerű mondat részei? .....

.....

a b c d e

4. Hogyan nevezzük az olyan egyszerű mondatot, amelyben az állítmányon és az alanyon kívül más mondatrész is van?

.....

a

5. Egészítsd ki!

Az állítmány az a mondatrész, amellyel.....

.....

a

6. Mit nevezünk alanynak? .....

.....

a b

7. Egészítsd ki!

Tárgynak nevezzük azt a mondatrészt,.....

.....

a

II.

8. Egészítsd ki!

A határozó az a mondatrész, amely.....
.....

a

9. Az állítmánynak milyen fajtáit ismerted meg?.....
.....

a b c

10. Írj egy-egy rövid példamondatot az állítmány minden fajtájá-
val!.....
.....

a b c

11. Elemezd a következő mondatokat úgy, hogy az alól kiírt sza-
vak mellé írd le a mondatrész megnevezését!

Apámmal a városban sétáltunk. Izzadt a homlokunk a meleg-
től. Sok ember fáradtan haladt az utcán. A hőségről beszél-
tek.

Milyen mondatrész?

a./apámmal	.....
b./városban	.....
c./sétáltunk	.....
d./izzadt	.....
e./homlokunk	.....
f./melegtől	.....
g./sok	.....
h./ember	.....
i./fáradtan	.....
j./haladt	.....
k./utcán	.....
l./hőségről	.....
m./beszéltek	.....

a b c d e f g h i j k l m

III.

12. Bővítsd a következő mondatban a tárgyat birtokos jelzővel és minőségjelzővel!

Tegnap egész délután könyvet olvastam.

.....
 .....

a b c

13. Az alábbi táblázat kitöltésével elemezd a következő mondatot!

A nyolcadik osztály ünnepi gyűlést tartott felszabadulásunk évfordulóján.

	Milyen mondatrész?	Milyen szófaj?
nyolcadik	a.	b. ....
osztály	c.	d. ....
ünnepi	e.	f. ....
gyűlést	g.	h. ....
tartott	i.	j. ....
felszabadulásunk	k.	l. ....
évfordulóján	m.	n. ....

a b c d e f g h i j k l m n

14. Bővítsd a következő mondatot tárggyal, részes határozóval és időhatározóval!

Írtam. ....
 .....

a b c

15. Egészítsd ki!

Az olyan összetett mondatot, amelynek egyik tagmondata ..... fejezi ki, alárendelt összetett mondatnak nevezzük.

a

IV.

16. Az alábbi táblázat kitöltésével elemzd a következő mondatot!

A helytörténeti szakkör tagjai hónapokig gyűjtötték a régi dalokat.

	Milyen mondatrész?	Milyen szófaj?
helytörténeti	a.	b. ....
szakkör	c.	d. ....
tagjai	e.	f. ....
hónapokig	g.	h. ....
gyűjtötték	i.	j. ....
régi	k.	l. ....
dalokat	m.	n. ....

a b c d e f g h i j k l m n

17. Egészítsd ki!

Az olyan összetett mondatot, amelynek tagmondatai .....

.....

mellérendelő összetett mondatnak nevezzük.

a.

18. Állapítsd meg a következő mondatokról, hogy melyik alárendelő és melyik mellérendelő összetett mondat! A mondatok betűjelét írd a megfelelő mondatfajta neve melletti vonalra!

a./Délutánonként Jancsi vagy olvasott, vagy barátjához ment.

b./Idejében fölkeltem, mégis elkéstem ma reggel.

c./Óvatosan menj át az úttesten, hogy ne üssön el az autó!

d./Beborult az ég, aztán megeredt az eső.

e./Akinek a foga fáj, tartsa nyelvét rajta!

Alárendelő összetett mondat : .....

Mellérendelő összetett mondat : .....

V.

19.Vond össze a következő összetett mondatot egyszerű mondattá!

Jóskát megjutalmazták, mert szorgalmasan tanult.

.....

a

20.Az alábbi két egyszerű mondatot fűzd össze a megjelölt összetett mondatfajtákká!

Ili naponta több órát gyakorol. Jól zongorázik.

a-b./Mellérendelő, magyarázó:.....

.....

c-d./Mellérendelő, következtető:.....

.....

e-f./Mellérendelő, kapcsolatos:.....

.....

g-h./Mellérendelő, ellentétes:.....

.....

i-j./Alárendelő, célhatározói:.....

.....

k-l./Alárendelő, okhatározói:.....

.....

a b c d e f g h i j k l

21.Alakítsd a következő egyszerű mondatot alárendelő összetett mondattá úgy, hogy az aláhúzott mondatrészszel alkoss mellékmondatot! Nevezd meg a mellékmondat fajtáját!

Szüleitek sokat fáradoznak boldogulástokért.

.....

Milyen mellékmondat? .....

a b

22.Sorold föl az alárendelő összetett mondatok fajtáit!

.....

a b c d e

VI.

23. Alakítsd a következő egyszerű mondatot alárendelő összetett mondatná úgy, hogy az aláhúzott mondatrészsel alkoss mellékmondatot! Nevezd meg a mellékmondatot!

Ímíndig a legnehezebb feladatot végzem először.

.....

Milyen mellékmondat? .....

a   b

SZINTMEGÁLLAPÍTÓ TESZT

a gimnáziumba lépők
tudásának mérésére

Iskola:.....

Név: .....

Osztály:.....

MAGYAR NYELVTAN

II.

HANGTAN, SZÓTAN

1. Egészítsd ki a tanultak alapján!

Magánhangzók azok a beszédhangok, amelyeknek képzésekor a
hangszalagok ....., a levegő pedig
..... távozik a szájüregből.

a b

2. Húzd alá a vegyes hangrandű szavakat a következő mondatban!

A rendőrök izgalmas hajszában elfogták a vakmerő betörőt.

a.   b.   c.   d.   e.   f.

3. Egészítsd ki a tanultak szerint!

Mássalhangzók azok a ....., amelyeknek
a képzésekor a levegő .....

a b

4. Írd le szótagolva az alábbi két szót a mellettük található
pontozott vonalra!

könyveimet :.....

rosszabbul :.....

a b c d e f g

5. Húzd alá a kettőzött kétjegyű mássalhangzókat az alábbi mon-
datban.

Sokkal könnyebbé vált a munka a jéggyárban, mióta eggyel több
korszerű gép dolgozik.

a b c

VIII.

6.Írd a következő szavakat a megfelelő szófaj neve mellé!

jót,nincsenek,létező,haragudni,azonnal,meg-, -e,sírva,a,
alatt,ellenben,magunkat,néhányszor,hely,hej

a./ige:..... i./határozói igenév:.....
b./főnév:..... j./igekötő:.....
c./főnévi igenév:..... k./kötőszó:.....
d./melléknév:..... l./névelő:.....
e./melléknévi igenév:..... m./névutó:.....
f./számnév:..... n./módosító szó:.....
g./névmás:..... o./indulatszó:.....
h./határozószó:.....

a b c d e f g h i j k l m n o

7.Állapítsd meg a táblába beírt igékről,hogy milyen ragozott
alakban vannak!Töltsd ki az üres rovatokat minden ige mellett!

Igealak	Milyen mód?	Milyen idő?	Milyen szám?	Hányadik személy?	Milyen ragozás?
hallottuk volna	a./....	b./....	c./....	d./.....	e./.....
tudd meg	f./...	g./....	h./....	i./.....	j./.....
értjük	k./...	l./....	m./....	n./.....	o./.....

a b c d e f g h i j k l m n o

8.Bontsd elemeire a következő három szót,és írd be a szóeleme-
ket a táblázatba! órák,ceruzát,író

Szótő	Képző	Jel	Rag
.....			
.....			
.....			

a b c d e f

IX.

9. Mit nevezünk főnévnek?

.....
.....

a b c d

10. Írd le helyesen az alábbi tulajdonneveket!

a./görög ország :.....

b./veszprém megye :.....

c./duna part :.....

d./öntözési és vízgazdálkodási társulat:.....

.....

e./egri hírlap:.....

f./égei tenger:.....

a b c d e f

11. Mit nevezünk igének?

.....
.....

a b c d e f g

12. Írd le az alábbi melléknevek fokozott alakjait!

Alapfok

Középfok

Felsőfok

jómódú

a./.....

b./.....

erős

c./.....

d./.....

a b c d

13. Mit nevezünk névmásnak?

.....
.....

a b c d

X.

14.Állapítsd meg a következő szavakról,hogy mellérendelő vagy alárendelő összetett szavak!Betűjelüket írd a megfelelő helyre!

a./járókelő   b./zenebona   c./áldozatkész
d./zegzugos   e./kincskereső   f./üzemvezető

Mellérendelő összetett szó:.....

Alárendelő összetett szó :.....

a b c d e f

15.Mit nevezünk képzőnek?

.....
.....

a b

16.A megadott alapszavakból alkoss képzett szavakat a jelölés szerint!

Alapszó	Ige	Melléknév (Igenév is)	Főnév
kert	a./.....	b./.....	c./.....
fest	d./.....	e./.....	f./.....

a b c d e f

17.Írd le az alábbi szavak -val, -vel ragos alakját a mellettük húzódó vonalra!

a./alap :.....   b./súly :.....
c./hang :.....   d./toll :.....
e./gally :.....

a b c d e

SZINTMEGÁLLAPÍTÓ TESZT

Név:.....

a gimnáziumba lépők

Osztály:.....

tudásának mérésére

MATEMATIKA

1.Írd fel csökkenő sorrendben a következő számokat:

2,5 $\frac{4}{5}$ -6,1 $\frac{3}{7}$ -0,01   -1

a.   b.

2.Töltsd ki a hiányzó adatokat az alábbi sorokban!

a./ $31,2 \text{ m}^3 = \dots\dots\dots \text{dm}^3 = \dots\dots\dots \text{cm}^3$

b./ $\dots\dots \text{fok} = 71,5 \text{ perc} = \dots\dots\dots \text{másodperc}$

c./ $\dots\dots \text{kg} = \dots\dots\dots \text{dkg} = 15\,432 \text{ g}$

a   b   c

3.Ellenőrizd,bűvös négyzet-e az alábbi!

Írd az összegeket a kipontozott helyekre!

$-\frac{1}{3}$ -0,75 $1\frac{1}{3}$ .....

1,75 $\frac{1}{12}$ $-\frac{17}{12}$ .....

$-1\frac{1}{6}$ $\frac{11}{12}$ 0,5   .....

....

a   b

XII.

4. Húzd alá a helyes eredményt a táblázat "Eredmény" oszlopában! Ha nem találsz jó választ, írd oda a táblázaton kívül a megfelelő sorba!

-	Művelet	Eredmény			
a./	$0-16$	-16	0	+16	.....
b./	$(-72) \cdot (-1)$	-72	-1	+72	.....
c./	$0 : (-6,2)$	-6,2	0	+6,2	.....
d./	$(+3,8) : 0$	+3,8	0	-3,8	.....
		a	b	c	d

5. Az alábbi trapéz minden oldalának felezőpontját megjelöltük. Kösd össze a szembefekvő pontokat! Hasonlóak-e a kapott kis négyszögek az eredeti trapézhoz? Húzd alá a megfelelő választ!

D

C

A

B

a./ hasonlók   -   nem hasonlók

b./ Indokolás: .....

.....

a

b

6. Ábrázold a számegyenesen azokat az x számokat, amelyekre teljesül, hogy

$$-2 \quad x \quad (-30) \quad : \quad -6$$

a

b

XIV.

7. Oldd meg a következő egyenletet!

$$2x - (10x - 14) = 4(5 - 3x)$$

a   b   c

8. Egy téglalap alakú kert szomszédos oldalainak aránya 5:2.

A kertet 112 m hosszú dróthálóval kerítették körül. Mekkora a kert területe?

a   b   c

9. Sorolj föl olyan négyszögeket (rajzban is válaszolhatsz), amelyek

a./tengelyesen szimmetrikusak:.....

.....

b./középpontosan szimmetrikusak:.....

.....

c./tengelyesen és középpontosan szimmetrikusak:.....

.....

d./nem szimmetrikusak:.....

.....

a   b   c   d

10. Egy emlékmű térfogatát az alábbi képlet fejezi ki:

$$V = s^3 + \frac{a^2 \cdot b}{3}$$

a./Rajzold le az alakját!

b./Számítsd ki a térfogatát, ha   a = 2 m

b = 3 m

a   b

Iskola:..... A tanuló neve:.....
 Osztály:..... Melyik iskolából jött?.....
 .....

SZINTMEGÁLLAPÍTÓ TESZT

a gimnáziumba belépők tudásának felmérésére

TÖRTÉNELEM

1.Írd be az alábbi táblázatba a feudalizmus fejlődési szakaszai mellé a megfelelő évszázadokat!

Jelöld külön a kezdő és a befejező századot!

	Nyugat-Európában	Ke Magyarország
kialakulása	a./.....	b./.....
virágkora	c./.....	d./.....
hanyatlása és bukása	e./.....	f./.....

a b c d e f

2./Az alábbi táblázatban a magyar történelem hat nevezetes eseményének évszámát találod.Töltsd ki az évszámok mellett ti üres rovatokat!

	Milyen nevezetes esemény történt ebben az évben?	Melyik évszázadban volt?
895	a./.....	b./.....
1241	c./.....	d./.....
1456	e./.....	f./.....
1703	g./.....	h./.....
1848	i./.....	j./.....
1919	k./.....	l./.....

a b c d e f g h i j k l

XVI.

3. Az alábbiakban négy művészeti stílus nevét adjuk meg. Nevezd meg mindegyikből egy-egy magyarországi műemléket és hogy hol található!

	Műemlék	Hol található?
Román	a./.....	b./.....
Gótikus	c./.....	d./.....
Reneszánsz	e./.....	f./.....
Barokk	g./.....	h./.....

a b c d e f g h

- 4./Sorold föl két magyarországi török építészeti emléket! Írd le azt is,hol található!

Építészeti emlék	Hol található?
a./.....	b./.....
c./.....	d./.....

a b c d

5. A nemzetközi munkásmozgalom három nagy személyiségének nevét láthatod lentebb. Írd a nevük mellé, hogy vezetésükkel, közreműködésükkel milyen szervezetek jöttek létre, ill. milyen nagy történelmi események zajlottak le!

a./Marx Károly	a./.....
	b./.....
b./Engels Frigyes	c./.....
c./Lenin	d./.....
	e./.....
	f./.....
	g./.....

a b c d e f g

XVII.

6. Tanultál a magyar munkásmozgalom jelentős szervezeteiről.
Írd fel e szervezetek - pártok - nevét és alakulási évét!

Szervezet neve	Alakulási év
a./.....	b./.....
c./.....	d./.....
e./.....	f./.....
g./.....	h./.....
i./.....	j./.....
k./.....	l./.....
m./.....	n./.....

a b c d e f g h i j k l m n

7. Milyen forradalmak előkészítésében, lefolyásában mozgósította
költészetével az elnyomott népet a következő három költő?
Írd nevük mellé a forradalmat!

a./Petőfi Sándor :.....

b./Ady Endre :.....

c./József Attila :.....

a b c

8. Foglald pontokba a Nagy Októberi Szocialista Forradalom
világtörténelmi jelentőségét!

a./.....

.....

b./.....

.....

c./.....

.....

d./.....

.....

a b c d

XVIII.

9. Az alábbi táblázatban nagy személyiségek nevét soroltuk föl. Nevük mellett tegyetek x jelet a történelmi szerepüknek megfelelő rovatba! (Előfordulhat, hogy egy-egy személy neve mellett több rovatban is kell x-et tenned!)

NÉV	Államférfi (uralkodó, politikus)	Katona (hadvezér)	Művész (író, zenész, szobrász, festő)
I. István	.....	.....	.....
Kolozsvári testvérek	.....	.....	.....
Budai Nagy Antal	.....	.....	.....
Hunyadi Mátyás.....		.....	.....
Janus Pannonius.....		.....	.....
Szapolyai János.....		.....	.....
Szondi György		.....	.....
Balassi Bálint.....		.....	.....
Zrínyi Miklós		.....	.....
Martinovics		.....	.....
Frankel Leó		.....	.....
Ady Endre		.....	.....
Bartók Béla		.....	.....
Fürst Sándor		.....	.....

Húzd alá azoknak a nevét, akik a teljesítményükkel különösen megnyerték tetszésedet!

a b c d e f g h i j k l m n o p r

10. Mi a deres?

.....

a b

XIX.

11. Sorold föl a történelem korszakait, és írd mindegyik mellé, milyen társadalmi rendszerben éltek akkor az emberek!

A történelem korszakai	Társadalmi rendszer
a./.....	b./.....
c./.....	d./.....
e./.....	f./.....
g./.....	h./.....
i./.....	j./.....

a b c d e f g h i j

12. Melyik volt korábban? (Húzd alá a helyes választ!)

a./A mohácsi csata	vagy	Dózsa parasztháborúja
b./I. István uralkodása	vagy	Nagy Károly uralkodása
c./Magyarországi Szociál- demokrata Párt megalak.	vagy	Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása
d./A kiegyezés létrejötte	vagy	a Párizsi Kommun győzelme
e./A Varsói Szerződés	vagy	a NATO létrehozása

a b c d e

13. Melyik mai ország területén található az alább felsorolt történelmi nevezetességű hely?

a./Bizánc	.....
b./Hiroshima	.....
c./Nándorfehérvár	.....
d./Waterloo	.....
e./Szimbirszk	.....

a b c d e

14. Figyeld meg jól az emberi fejlődés néhány jellemzőjét
tartalmazó alábbi táblázatot!

	a./	b./	c./
Társadalmi forma	Fennállásá- nak időtar- tama (évszázadokban)	A termelésben felhasznált energia faj- tái	Termelési eszközök
RABSZOLGATARTÓ	35	emberi állati természeti	háziilag elő- állított pri- mitív eszk.
FEUDÁLIS	12	állati emberi természeti	kézzel munkált kisipari módon előállított eszközök
KAPITALISTA	3	természeti állati emberi	gyárakban elő- állított gé- pek, technikai eszk.

Írd le!

a./Milyen törvényszerűség állapítható meg a fejlődés üteméről
az időadatok alapján?.....

.....

b./Milyen összefüggésben van a megállapított törvényszerűség
az alkalmazott energiával?.....

.....

c./Milyen összefüggésben van a megállapított törvényszerűség
a termelési eszközökkel?.....,

.....

SZINTMEGÁLLAPÍTÓ TESZT

a gimnáziumba lépők

tudásának mérésére

Név:.....

Osztály:.....

Iskola:.....

(Ált.isk.:.....)

KÉMIA

1. Nevezd meg az anyag tulajdonságainak két fő csoportját!

a./.....tulajdonság és b./.....tulajdons.

Írj a megnevezett tulajdonságokra egy-egy példát is!

c./..... d./.....

Csoportosítsd az anyagok változásait!

e./..... f./.....

Írj a megnevezett változásokra egy-egy példát is!

g./..... h./.....

a b c d e f g h

2. Csoportosítsd az anyagokat atom-molekuláris felépítésük alapján!

ANYAGOK

a./..... b./.....
azonos molekulák

c./.....atomok d./.....

Jellemük szerint lehetnek: e./.....
molekulák

f./..... g./.....
molekulák atomok

h./..... i./.....

a b c d e f g h i

3. Írj egy-egy példát olyan keverékekre, amelyek

- a./különböző atomokból állnak:.....
- b./különböző elemmolekulák alkotják:.....
- c./különböző vegyületmolekulákból állnak:.....
- d./atomok és elemmolekulák alkotják:.....
- e./atomok és vegyületmolekulák alkotják:.....
- f./elemmolekulákból és vegyületmolekulákból állnak:.....
- .....

a   b   c   d   e   f

4. Hogyan nevezzük a kémiai átalakulások vegyjelekkel és képletekkel történő leírását?

a./.....

Az alábbi kémiai átalakulást egészítsd ki, hogy igaz legyen!

b./   c-d./   e-f./

A kémiai átalakulás helyességét melyik fontos törvénnyel igazolod?

g./.....

Az előbbi kémiai átalakulás helyességét számítással is igazold! (Fe = 56 ; C = 12; O=16)

h./   i./

a   b   c   d   e   f   g   h   i

5. Egy vegyületmolekula molekulasúlya: 18 . A vegyület oxigéntartalma: 89 %. (A számításnál lefelé kerekíts!) Írd le a vegyületmolekula összegképletét!

a./.....

XXIII.

írd le az alkotórészek súlyarányát is!

b. / .....

Mi szabja meg a vegyületmolekulákban az alkotórészek súlyarányát?

c./.....

a	b	c
1	1	1
1	1	0
1	0	1
1	0	0
0	1	1
0	1	0
0	0	1
0	0	0

6. Fejezd be a következő kémiai egyenleteket és írd melléd, hogy a kémiai átalakulások melyik típusába tartoznak!

az átalakítások típusa

$$4 \text{ PV} + \frac{\dots\dots\dots 0_2}{a./} = \frac{\dots\dots\dots}{b./} \frac{c./}{\dots\dots\dots}$$
$$2 \text{ Mg} + \text{CO}_2 = \dots\dots\dots \text{ f./} \dots\dots\dots$$
$$\begin{array}{ccccccc} \text{.....} & + & \text{.....} & \text{HCl} & = & \text{Ca Cl}_2 & + & \text{.....} & \text{j./.....} \\ \text{g./} & & \text{h./} & & & & & \text{i./} & \end{array}$$
$$2 \text{ H}_2\text{O} = \frac{\dots\dots\dots \text{m.}}{\frac{\dots\dots\dots \text{k.}}{\dots\dots\dots \text{l.}}}$$
$$2 \text{ NaCl} + \text{H}_2\text{SO}_4 = \dots\dots\dots + \dots\dots\dots \text{p./}\dots\dots\dots$$

n./
o./

a b c d e f g h i j k l m n o p

7. Írd a bekeretezett helyre mindazoknak az atomoknak a vegyjelét, amelyek az általános iskolában tanult szerves szénvegyületek építőatomjai!

a./

Írd a nyilakhoz a felsorolt elemekből felépülő szénvegyületek fő típusait, és építőatomjait!

b./..... h./.....
építőatomjai: építőatomjai:

d./.....
építőatomjai:

c./..... i./.....
e./.....

f./.....
építőatomjai:

g./.....

a b c d e f g h i

8. Nevezd meg a tanult szervetlen vegyületek fő csoportjait!

VEGYÜLETEK

a./..... b./..... c./.....
d./.....

C , H, O, Na

A felsorolt elemek felhasználásával
írd mindegyik csoportra egy-egy példát is!

e./..... f./..... g./..... h./.....

a b c d e f g h

SZINTMEGÁLLAPÍTÓ TESZT

a gimnáziumba lépők
tudásának mérésére

Név:.....

Osztály:.....

Iskola:.....

Ált.iskola:.....

BIOLÓGIA

(Állattan és az ember)

1.Töltsd ki a táblázatot a beírtak alapján!

törzs	osztály	faj
a./	b./	éti csiga
gerincesek	c./	d./
e./	rovarok	f./
g./	-	édesvízi hidra

a	b	c-d	e	f	g
1	1	2	1	1	1

2.Mely életműködésre képes a többsejtű állatok egyetlen sejtjének

sejthártyája	a./.....
sejtplazmája	b./.....
sejtmagja	c./.....

a	b	c
1	2	2

3.Rajzold meg a két állati szövetet!Majd egy-egy szóval jellemezd őket (c,d)!

a./hámszövet

b./izomszövet

c./.....

d./.....

a	b	c-d
2	2	4

XXVI.

4.A csontok izülettel való kapcsolódását látod a vázlatrajzon.
Nevezd meg a megfelelő részeket!

b./.....

c./.....

a./..... d./.....

Hogyan kapcsolódhatnak még a csontok?

e./..... f./.....

a	b	c	d	e	f
1	1	1	1	1	1

5./Felsoroltuk néhány táplálkozási szerv nevét.A betűjeleket
írd annak az állatnak a neve mellé,amelyikre jellemző!

a./sejtszáj	b./úrbél	c./csőr	d./nyaló-szívó száj- szerv
-------------	----------	---------	-------------------------------

e./összetett gyomor	f./bélcső
g./rágószájszerv	h./reszelő nyelv

cserebogár	.....	földi giliszta	.....
éti csiga	.....	házi légy	.....
meduzák	.....	papucsállatka	.....
szarvasmarha	.....	fecske	.....

a	b	c	d	e	f	g	h
1	1	2	2	2	1	2	1

6.A baloldalon felsorolt táplálkozási szerveket kösd össze a
jobboldalon felsorolt emésztőnedvekkel aszerint,hogy melyi-
ket termeli!

a./gyomor	1.nyál	a 2
b./vékonybél	2.hasnyál	b 2
c./a szájüregbe nyíló mirigyek	3.gyomornedv	c 2
d./hasnyálmirigy	4.epe	d 2
e./máj	5.bélnedv	e 2

7.A tüdővel lélegző állatok és az ember légzőszerveit neveztük meg a baloldali oszlopban.

Kösd össze a légzőszerveket a jobboldali számokkal a levegő útjának megfelelő sorrendben!

a./gége	1.
b./orr-és szájnyílás	2.
c./légcső	3.
d./tüdő	4.
e./garat	5.
f./hörgők	6.

a	b	c	d	e	f
2	2	2	2	2	2

8.Karikázd be a megfelelő válasz betűjelét!

Szabályozza és összehangolja valamennyi szervünk és szervrendszerünk működését:

a./kiválasztás

b./keringés

c./idegrendszer

d./táplálkozás

e./légzés

2

9.Nevezd meg idegrendszerünk központjának két fő részét!

Vonalkázd be mindkét rész fehérállományát!

a./_____

b./_____

a	b	c-d
1	1	1

XXVIII.

10. A felsorolásból karikázd be annak az állításnak a betűjét, amelyik nem jellemző a feltételes reflexre!

a./sokféle inger kiválthatja

b./tanult folyamat

c./központja a gerincvelő

d./feltételhez kötött

Melyik reflexre jellemző az az állítás, melynek betűjelét bekarikáztad? Nevezd meg!

e./.....

2 2

11. A baloldali oszlopban felsorolt elnevezések elé húzott vonalra írd a jobboldali állítások megfelelő betűjelét!

_____ máj	a./a vázizmok munkájának eredménye
_____ bőr	b./a szív löktetése a verőerekben
_____ széklet	c./az emberé a patkóbéllel kezdődik, a növényevő emlősöké a leghosszabb
_____ vékonybél	d./az agykoponya gerincoszlop fe- löli része
_____ mozgás	e./a szervezet első védelmé vonala
_____ kopoltyuk	f./szabályozza a vér cukortartal- mát
_____ koponyaalap	g./a véralvadás folyamatát indít- ják el
_____ vérlemezkék	h./összesűrűsödött salakanyag
_____ anyaméh	i./az ember és az emlős állatok embriói benne fejlődnek
_____ pulzus	j./nagyfelületű vérerekkel behálózott lemezes szervek
1 1 1 1 1 1 1 1 1 1	

12. Az alábbi állatcsoportok neve mellé írd a megfelelő számot aszerint, ahogy a petesejtjeiket nevezzük!

1.pete	2.ikra	3.tojás	4.petesejt
a./rákok		f./csigák	
b./hüllők		g./férgek	
c./pókok		h./madarak	
d./kétéltűek		i./emlősök	
e./halak		j./rovarok	

Hogyan szaporodnak az egysejtűek? .....

k./.....

a b c d e f g h i j k (egységesen:0,9)

13. Nevezd meg a vérsejtek fajtáit!

a./..... b./.....

a b
1 1

14. Sorold föl a vizeletkiválasztó szervrendszer szakaszait!

a./..... b./.....
c./..... d./.....

a b c d
1 1 1 1

15. A felsorolásból azt húzd alá, amiben az ember fejlettebb a főemlősöknél is!

a./szerszámkészítésre képes   b./32 foga van
c./újjai végén körmök nőnek   d./gondolkodásra képes társadalmi lény
e./beszélteni tud   f./állandó a testhőmérséklete

a b c d e f
1 1 1 1 1 1

SZINTMEGÁLLAPÍTÓ TESZT

Iskola:.....

Név: .....

Osztály:.....

1.Írd le az alábbi főnevek többes számát!

пионер	радио .....
работа	окно .....
завод	море .....
площадь	книга .....
человек	письмо .....

10 pont

2.Válaszolj a következő kérdésekre!

Как тебя зовут? .....

Когда ты родился /-лась/? .....

.....

Где ты живёшь? .....

Сколько тебе лет? .....

Какие предметы ты любишь? .....

.....

10 pont

3.Írd be a pontok helyébe a megfelelő melléknévi végződéseket!

Наш учитель хорош... человек. На столе хорош... молоко.

Родители Иштвана хорош... люди. В городе нов... кино.

Это нов... деревня. В нашем классе нов... ученики. Перед домом нов машины. Во дворе школы стоит нов... трактор. Парламент красив... высок... здание.

10 pont

4.A magyar szavak melletti pontok helyébe írd le a szavak orosz megfelelőit!

a./ ma	f./nappal .....
b./ tegnap	g./hétfőn .....
c./szerdán	h./éjjel .....
d./ este	i./múlt évben .....
e./holnap	j./az erdőben .....

10 pont

5. Az alábbi hiányos mondatok helyhatározói a hová?, hol? és honnan? kérdésekre felelnek. Értelmezd a mondatokat és a zárójelben lévő szavak megfelelő esetét írd be a pontok helyébe!

Дети идут в ..... на .....
 Они сейчас в ..... на ..... /школа,
 После уроков они идут из ..... с ..... урок/
 Мама идёт в ..... на .....
 Она теперь в ..... на ..... /магазин,
 Потом она выходит из ..... с ..... работа/

12 pont

6. Ha az előbbi feladatot jól oldottad meg, könnyedén megfelelsz az alábbi feladatra is. Fejezd be a megkezdett mondatokat a jobboldali szavak megfelelő esetével. Egy mondatban mindkét szót fel kell használnod. Jól válaszd meg az előljáró szókat!

Анна пошла .....
 Она теперь ..... /театр, концерт/
 Она выходит .....

6 pont

7. A zárójelben lévő főneveket a mondat értelme szerint tedd megfelelő esetbe, és írd le a pontozott vonalra! Tüntesd fel, hogy milyen esetet használtál!

Врач осматривает ..... и ..... /мальчики,
 девочки/
 Дети говорят о ..... и ..... /книги,
 карандаши/
 Папа читает ..... /интересная книга/

Мальчик гуляет с ..... и ..... /Анна, Иштван/

12 pont

8. Írd le a következő mondatok állítmányát először múlt, majd jövő időben!

Я иду в школу.

Я ..... в школу.

Я ..... в школу.

Мама гуляет по городу.

Мама ..... по городу.

Мама ..... по городу.

Вы катаетесь на лодке.

Вы ..... на лодке.

Вы ..... на лодке.

Ты пишешь домашнее задание.

Ты ..... домашнее задание.

Ты ..... домашнее задание.

Он едет домой на автобусе.

Он ..... домой на автобусе.

Он ..... домой на автобусе.

10 pont

9.Írd le a kipontozott vonalra az alábbi folyamatos ígék

befejezett alakját!

идти ..... говорить .....

ехать ..... спрашивать .....

отвечать .....
10 pont

10.Pótold a névszók hiányzó végződéseit!

После урок... я иду в столовую обедать.

У Маш... красивые блузки.

Она идёт через улиц... на площадь.

Около дом... культуры красивые цветы.

Вокруг учительниц... стоят дети.

Учитель идёт к Иштван... и родител... Иштвана.

Покупатели ходят по универмаг... и осматривают товары.

От деревн... до город... пять километров.

10 pont

15-65/1976.

.....bksz.

Csiszár Imre

Tárgy: .....
doktori szigorlata.

Melléklet: 1 db disszertáció

Dr.Duró Lajos elvtársnak
tszv.egyetemi docens

H e l y b e n

Professzor Elvtárs!

Mellékelve .....
Csiszár Imre : A felzárkóztatás és az orientálás folyamata
a fakultatív tantárgycsoportos gimnáziumi közpési kísérletben
.....

című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbírálni
szíveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szíves figyelmét fel-
hívnom tanácsulésünk ama határozatára, amely a bírálat elkészítésének
és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított
harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelt értekezést a bírálat elkészítése után szíveskedjék átadni
tanszéke könyvtárasának leltárba vétel és a könyvtárban való elhelye-
zése céljából.

Szeged, 1976.dec.27:.....

.....
dékán

A kiadmány hiteles:

.....
előadó

Kapták: Dr.Ágoston György professzor

Dr.Duró Lajos tszv.docens társbíráló

..... tanszéki könyvtáros

..... tanszéki könyvtáros